

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БУДІК ІГОР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.575:343.97

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ
І ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. М. Будік**

Науковий керівник **Вознюк Андрій Андрійович,**
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Будік І. М. Запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

Дисертація є комплексним кримінально-правовим і кримінологічним дослідженням, у якому сформульовано теоретичні та прикладні засади запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації.

Окреслено кримінально-правові ознаки злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (кількісний склад, стійкість, ієрархія, зорганізованість за попередньою змовою, мета). Наведено аргументи на користь недоцільності використання тлумачення стійкості, що міститься в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13.

Встановлено, що до кримінологічних ознак таких організованих злочинних об'єднань належать: спеціалізація – зосередженість на виготовленні та збуті наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів; планування – розроблення загальних і детальних схем злочинної діяльності; чіткі внутрішні правила – система безпеки, заохочень, покарань і дисципліни; використання сучасних технологій – месенджерів (Telegram, Signal), платіжних систем (Easy Pay, Global Money), криптовалютних гаманців (Binance, Cakewallet) тощо; функціонування онлайн-наркокрамниць – забезпечення безконтактного збуту й рекламування наркотиків; конспірація – обмежена поінформованість учасників, використання вигаданих імен, криптовалют, постійна зміна засобів зв'язку та місця перебування; корупційні зв'язки – сприяння уникненню викриття та

усунення конкурентів. Розроблено типологію суб'єктів організованого наркобізнесу.

За результатами вивчення судової практики встановлено, що реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів має такі особливості: близько 40 % вироків, винесених щодо учасників злочинних організацій, стосуються тих організованих злочинних об'єднань, які спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; 13,6 % виправдувальних вироків за ст. 255 Кримінального кодексу України пов'язані з недоведенням злочину; 51,4 % засуджених отримують більш м'яке покарання, ніж передбачено законом; таке покарання, як позбавлення волі, призначають у мінімально можливих межах санкції статті або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції (у 92,7 % випадків призначення покарання за ст. 255 Кримінального кодексу України, у 74,9 % випадків – за сукупністю злочинів); найчастіше їх притягують до кримінальної відповідальності за ст. 307 (85,7 %), ст. 306 (10 %), ст. 309 (8,6 %), ст. 311 (8,6 %), ст. 321 (8,6 %) Кримінального кодексу України; нечисельними є випадки притягнення до кримінальної відповідальності також за ст. 305, 313, 315, 317, 320 Кримінального кодексу України; у 57,1 % випадків з такими суб'єктами укладають угоди про визнання винуватості, а в 77,5 % випадків укладення таких угод до засуджених застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням; майже 40 % засуджених звільняють від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 Кримінального кодексу України).

З'ясовано рівень злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, упродовж 2020–2024 років, якому властиві такі ознаки: 1) на ці делікти припадала значна частка серед усіх злочинів, учинених в організованих формах співучасті (близько 29,5 %); 2) спостерігається значне збільшення як кількості злочинів, учинених організованими групами та злочинними

організаціями загалом (з 2020-го до 2024 року – у 2,2 рази), так і вчинених ними деліктів у сфері наркообігу (з 2020-го до 2024 року – у 1,8 рази); 3) частка злочинних організацій у сфері наркоторгівлі зростає з 12 % 2020 року до 21,5 % 2024 року; 4) частка злочинів, учинених організованими групами, навпаки, поступово зменшується (з 88 % 2020 року до 78,5 % 2024 року); 5) абсолютна кількість як злочинів, учинених організованими групами, так і злочинів, учинених злочинними організаціями, збільшується; 6) 2025 року й у наступних роках очікується подальше зростання рівня як організованої злочинності загалом, так і у сфері наркообігу зокрема. Сформульовано пропозиції з удосконалення звітності, яка стосується результатів боротьби з організованими злочинними об'єднаннями у сфері незаконного обігу наркотиків.

Установлено основні тенденції, які характеризують сучасний організований наркобізнес: 1) використання цифрових технологій (даркнету, соціальних мереж, криптовалюти тощо); 2) високий рівень організованості та масштабування злочинної діяльності; 3) соціальна інфільтрація та корупція; 4) адаптація до нових умов; 5) зростання обсягів внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків; 6) очікується зростання попиту на наркотики серед військовослужбовців, що є новим викликом для правоохоронних органів.

Сформовано систему детермінант злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, яка передбачає такі фактори виникнення та поширення цих деліктів: соціально-економічні – низький рівень добробуту населення; морально-психологічні – деградація суспільних цінностей, толерантність до наркотиків, прагнення швидкого збагачення; медичні – наркотична залежність; суспільно-політичні – корупція, відсутність ефективної наркополітики; організаційно-управлінські – брак ресурсів для протидії, неефективність розслідувань, низький рівень підготовки правоохоронців, складнощі у викритті наркобізнесу в мережі інтернет; правові – недосконале кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство, неефективна система покарань і його відбування.

Визначено основні напрями запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів з урахуванням положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю від 16 вересня 2020 року Проекту Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року й операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки, Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки.

Обґрунтовано необхідність виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Розроблено інші пропозиції з удосконалення механізму кримінальної відповідальності учасників організованого наркобізнесу, зокрема щодо кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 307 Кримінального кодексу України, підстави спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ч. 4 ст. 307 цього Кодексу, диференційованого підходу щодо караності організаторів та інших учасників організованого наркобізнесу.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; злочинна організація; організована злочинність; співучасть; запобігання; попередження; кримінологічна характеристика; детермінанти; покарання; звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від відбування покарання з випробуванням; конфіскація майна; позбавлення волі; штраф.

ANNOTATION

Budik I. M. Prevention of crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors committed by criminal organizations. – *Qualifying scientific work on manuscript rights.*

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – «Law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation presents a comprehensive criminal law and criminological study formulating theoretical and applied foundations for preventing crimes in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors committed by criminal organizations.

It outlines the criminal law characteristics of criminal organizations involved in drug trafficking, including group size, stability, hierarchy, organization based on prior agreement, and intent. The work argues against the appropriateness of using the interpretation of «stability» provided in the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine «On the Practice of Consideration by Courts of Criminal Cases on Crimes Committed by Stable Criminal Associations» dated December 23, 2005, No. 13.

The criminological features of such organized criminal groups include: specialization (focused on the production and distribution of drugs); planning (development of general and detailed schemes of criminal activity); strict internal rules (security systems, rewards, punishments, and discipline); use of modern technologies (messengers like Telegram and Signal, payment systems like Easy Pay and Global Money, cryptocurrency wallets like Binance and Cakewallet); operation of online drug stores (contactless sales and advertisement of drugs); conspiracy (limited information among participants, use of aliases and cryptocurrencies, constant changes in communication tools and locations); and corrupt ties (to avoid detection and eliminate competition). A typology of subjects involved in organized drug trafficking is developed.

Based on judicial practice analysis, the following features of implementing criminal liability for participants in criminal organizations involved in drug trafficking were identified: about 40 % of verdicts concerning criminal organizations involve those specializing in drug-related crimes; 13,6 % of acquittals under Article 255 of the Criminal Code of Ukraine result from failure to prove the crime; 51,4 % of convicted individuals receive more lenient punishment than provided by law; in 92,7 % of cases under Article 255 and 74,9 % of cases involving cumulative offenses, the imposed imprisonment is at the minimum or even below the statutory minimum; the most common charges include Articles 307 (85,7 %), 306 (10 %), 309 (8,6 %), 311 (8,6 %), and 321 (8,6 %) of the Criminal Code; charges under Articles 305, 313, 315, 317, and 320 are rare; 57,1 % of cases involve plea bargains, and in 77,5 % of such agreements, probation is applied; nearly 40% of convicts are released on probation (Article 75).

The level of drug-related crime by criminal organizations during 2020–2024 is analyzed, showing: 1) a significant share of all crimes committed in organized forms (about 29,5 %); 2) a 2.2-fold increase in crimes by organized groups and criminal organizations overall and a 1.8-fold rise in drug-related crimes by such groups; 3) the share of drug-related criminal organizations rose from 12 % in 2020 to 21,5 % in 2024; 4) the share of crimes by organized groups decreased from 88 % in 2020 to 78,5 % in 2024; 5) absolute numbers of both organized group and criminal organization crimes are increasing; 6) a further rise in organized crime, particularly drug-related, is expected in 2025 and beyond. Recommendations for improving reporting on combating organized drug trafficking are provided.

Key trends of modern organized drug business include: 1) use of digital technologies (darknet, social media, cryptocurrencies); 2) high organization level and scale; 3) social infiltration and corruption; 4) adaptability to new conditions; 5) increased domestic synthetic drug production; 6) expected rise in drug demand among military personnel – a new challenge for law enforcement.

A system of determinants for drug-related crimes by criminal organizations is developed, including: socioeconomic (low living standards); moral-psychological

(declining societal values, tolerance of drugs, desire for quick wealth); medical (drug addiction); sociopolitical (corruption, ineffective drug policy); organizational-managerial (lack of resources, ineffective investigations, low police training, challenges in detecting online drug trade); legal (imperfect legislation, ineffective sentencing and enforcement).

Main directions for preventing criminal organization activity in drug trafficking are defined, taking into account the Strategy to Combat Organized Crime (September 16, 2020), the Draft State Drug Policy Strategy until 2030, its operational plan for 2023–2025, and the EU Drugs Action Plan for 2021–2025.

The dissertation justifies the need to define the grounds for criminal liability for proposing illegal production, acquisition, storage, transportation, mailing, or sale of drugs or their analogues.

Other proposals for improving the criminal liability mechanism for participants in organized drug trafficking are developed, including qualifying and especially qualifying features under Article 307 of the Criminal Code, grounds for special exemption from liability under Part 4 of Article 307, and a differentiated approach to punish organizers and other participants in drug trafficking.

Keywords: criminal liability; drug trafficking crimes; criminal organization; organized crime; complicity; prevention; criminological characteristics; determinants; punishment; exemption from criminal liability; probation; asset confiscation; imprisonment; fine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вознюк А. А., Будік І. М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 74, ч. 2. С. 199–207. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68>.

2. Будік І. М. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (104). С. 252–266. DOI: 10.33766/2786-9156.104.252-266.

3. Вознюк А. А., Будік І. М. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2 (106). С. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.23-37>.

4. Будік І. М. Детермінанти злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 672–679. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.104>.

5. Будік І. М. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 3 (107). С. 197–208. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.197-208.

6. Будік І. М. Актуальні питання запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 127–130.

7. Будік І. М. Призначення покарання учасникам злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–202.

8. Будік І. М. Типологія учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 114–117.

9. Будік І. М. Заходи конспірації у діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 268–272.

10. Будік І. М. Місце корупції в детермінації організованого наркобізнесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 295–297.

11. Будік І. М. Окремі питання кваліфікації дій учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 8 листоп. 2024 р.). Львів : Львів. Держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 32–34.

12. Будік І. М. Використання сучасних технологій у протидії організованому наркобізнесу. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості* : зб. тез круглого столу (14 берез. 2025 р.) / упоряд. О. О. Барабаш. Львів : ЛьвДУВС, 2025. С. 41–43.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ	27
1.1. Сучасний стан дослідження проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації	27
1.2. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів	38
1.3. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.....	54
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ	79
2.1. Сучасний стан злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації	79

2.2. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.....	99
2.3. Детермінанти злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації	123
Висновки до розділу 2.....	145
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	150
3.1. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації....	150
3.2. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні.....	193
Висновки до розділу 3.....	210
ВИСНОВКИ	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	228
ДОДАТКИ.....	255

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГСУ – Головне слідче управління

ДСР – Департамент стратегічних розслідувань

ЄС – Європейський союз

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НПУ – Національна поліція України

СБУ – Служба безпеки України

ШІ – штучний інтелект

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Зростання рівня поширення наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасному суспільстві негативно позначається на здоров'ї громадян, публічній безпеці, економічній стабільності й соціальному розвитку держави. Значну частину злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів вчиняють якісно організовані злочинні організації, які мають високий рівень мобільності та конспірації, корупційні зв'язки в судових і правоохоронних органах, транснаціональний характер, міжнародні зв'язки, значні фінансові ресурси, використовують новітні технології виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання та збуту заборонених засобів і речовин. В умовах сьогодення злочинні організації активно адаптують свою діяльність до вимог сучасності, систематично удосконалюючи засоби та методи протиправної діяльності.

Це істотно ускладнює виявлення та документування такої категорії кримінально протиправних діянь, запобігання їм, а також актуалізує необхідність розроблення та впровадження нових підходів і механізмів протидії таким деліктам.

Наявна система запобігання та протидії організованій наркозлочинності в Україні є недостатньо ефективною через недосконалість законодавчого регулювання, недостатню координацію правоохоронних органів, корупцію, обмеженість ресурсів тощо. В умовах швидкого розвитку злочинних схем, новітніх технологій, зокрема використання інтернету й криптовалют для незаконного обігу наркотиків, постає необхідність удосконалення наявних законодавчих, правоохоронних і профілактичних механізмів.

Отже, актуальність обраної теми зумовлена як підвищенням суспільної небезпечності організованої злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, так і нагальною потребою в

розробленні нових ефективних методів та стратегій запобігання і протидії цим злочинам.

Аналіз відомостей, представлений у статистичних звітах Офісу Генерального прокурора, щодо закінчених проваджень засвідчує, що впродовж 2020–2024 років обліковано 1201 злочин, учинений злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що становило 16,9 % від усіх злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері наркообігу. За цей період спостерігається зростання рівня зазначених деліктів з боку учасників злочинних організацій: якщо 2020 року вчинено 147 таких злочинів, то 2021 року – 214 (+45,6 %), 2022 року – 194 (–9,3 %), 2023 року – 167 (–13,9 %), 2024 року – 479 (+186,8 %).

Динаміка кількості злочинів, учинених злочинними організаціями, є нестабільною із загальною тенденцією до істотного збільшення 2024 року. Це свідчить про посилення загроз, пов'язаних із діяльністю саме злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що доводить необхідність активніших та ефективніших заходів протидії.

Пошук шляхів протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зокрема тим, які вчиняють учасники організованих злочинних об'єднань, був предметом дискусій у працях А. М. Бабенка, Ю. В. Бауліна, В. А. Бублейникова, В. І. Борисова, О. М. Брисковської, В. В. Василевича, А. А. Вознюка, М. О. Гелемея, В. В. Голіни, О. П. Гороха, О. М. Джужі, Л. В. Дороша, І. О. Доброреза, В. І. Женунтія, О. Г. Колба, О. М. Костенка, О. Г. Кулика, О. М. Литвинова, А. А. Музики, О. В. Наден, Є. С. Назимка, Д. Й. Никифорчука, І. В. Однолько, В. І. Осадчого, Г. І. Піщенко, Е. В. Расюка, А. В. Савченка, О. М. Стрільціва, Д. М. Тичини, Є. В. Фесенка, М. І. Хавронюка, Д. М. Цехана, В. І. Шакуна та ін. Попри значні досягнення вчених у розробленні зазначеної проблематики, чимало питань залишилися невирішеними. У науковій літературі бракує досліджень сучасного стану, основних тенденцій злочинів у сфері обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, їх суб'єктів, детермінант та заходів запобігання таким деліктам. Це позначається на ефективності запобігання діяльності злочинних організацій у зазначеній сфері й актуалізує необхідність пошуку шляхів удосконалення цього напрямку правоохоронної діяльності.

Зазначене засвідчує потребу систематизації наукових знань і практичного досвіду у сфері запобігання організованому наркобізнесу, виявлення ефективних стратегій протидії йому, зокрема шляхом удосконалення законодавчих норм і правозастосовної практики. Проведення такого дослідження сприятиме підвищенню ефективності роботи правоохоронних структур, а також зниженню рівня організованої злочинної діяльності та поширення наркотичних засобів у суспільстві.

Отже, вивчення цієї проблематики є своєчасним кроком на шляху до створення безпечного суспільства та забезпечення національної безпеки країни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення системи запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняють злочинні організації.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

– з'ясувати сучасний стан дослідження проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації;

– визначити особливості кримінально-правової характеристики злочинних організацій у цій сфері;

– дослідити практику реалізації кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за вказані кримінально протиправні діяння, виявити типові проблеми й недоліки в застосуванні чинного законодавства;

– здійснити кримінологічний аналіз сучасного стану, структури та динаміки цих деліктів, виокремити основні їх тенденції;

– надати кримінологічну характеристику зазначених злочинних організацій, зокрема визначити їх типологію, структуру, особливості функціонування;

– встановити та класифікувати детермінанти діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

– запропонувати систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання таким злочинам;

– сформулювати пропозиції з удосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні з метою підвищення ефективності запобігання злочинам цієї категорії.

Об'єкт дослідження – організована злочинність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та правовідносини, що виникають у процесі протидії їй.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених мети й завдань використано такі наукові методи: *діалектичний* – надав можливість дослідити аспекти явища організованого наркобізнесу, необхідні для розроблення заходів запобігання цьому виду злочинності в їх розвитку, взаємозв'язку та взаємозумовленості, а також визначити тенденції розвитку кримінально протиправної діяльності в зазначеній сфері (розділи 2, 3); *формально-логічний* – для визначення, уточнення і систематизації основних понять, що стосуються злочинних організацій та заходів запобігання їм, а також для формулювання теоретичних положень і висновків (розділи 1–3); *порівняльно-правовий* – з метою аналізу вітчизняного й зарубіжного законодавства щодо запобігання злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків, що вчиняють учасники цих організованих злочинних об'єднань (розділ 3); *системно-структурний* – для визначення структури злочинних організацій, класифікації заходів запобігання злочинам, які вони вчиняють, а також побудови логічної структури дослідження (розділи 1–3); *статистичний* – для узагальнення емпіричної інформації, що характеризує стан, структуру, динаміку, тенденції, особливості злочинів, учинених злочинними організаціями у сфері наркообігу, а також особливості реалізації кримінальної відповідальності за ці делікти (підрозділи 1.3, 2.1, додатки); *аналізу документів* – під час вивчення матеріалів судової практики (розділи 1–3, додатки).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2020–2024 роки, понад 60 вироків, винесених упродовж 2008–2024 років у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Кіровоградській, Львівській,

Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській, Черкаській областях і м. Києві щодо учасників злочинних організацій, що вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним науковим дослідженням сучасних проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації. За результатами системного аналізу результатів теорії та правозастосовної практики, досвіду інших країн і міжнародних організацій аргументовано низку нових концептуальних положень, висновків і пропозицій щодо розв'язання цих проблем, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано необхідність виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів шляхом: доповнення ст. 307 КК України підставами кримінальної відповідальності за таку пропозицію або виокремлення таких підстав в окремій статті – наприклад, у ст. 307-1 КК України;

– за результатами вивчення судової практики встановлено, що реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів має такі особливості: близько 40 % вироків, винесених щодо учасників злочинних організацій, стосуються тих організованих злочинних об'єднань, які спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; 13,6 % виправдувальних вироків за ст. 255 КК України пов'язані з недоведенням злочину; 51,4 % засуджених отримують більш м'яке покарання, ніж передбачено законом; у 92,7 % випадків призначення покарання за ст. 255 КК України та 74,9 % випадків призначення покарання за сукупністю злочинів таке покарання, як

позбавлення волі, призначається в мінімально можливих межах санкції статті або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в цій санкції; найчастіше їх притягують до кримінальної відповідальності за ст. 307 КК України (85,7 %), ст. 306 КК України (10 %), ст. 309 КК України (8,6 %), ст. 311 КК України (8,6 %), ст. 321 КК України (8,6 %); нечисельними є випадки притягнення до кримінальної відповідальності також за ст. 305, 313, 315, 317, 320 КК України; у 57,1 % випадків з такими суб'єктами укладають угоди про визнання винуватості, а в 77,5% випадків укладення таких угод до засуджених застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням; майже 40 % засуджених реально не відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк, оскільки їх звільняють від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України);

– з'ясовано стан учинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, упродовж 2020–2024 рр., який характеризувався такими ознаками: 1) ці делікти займали значну частку серед усіх злочинів, учинених в організованих формах співучасті (близько 29,5 %); 2) спостерігається значне збільшення як кількості злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями загалом (з 2020-го до 2024 року збільшилася в 2,2 раза), так і вчинених ними деліктів у сфері наркообігу (з 2020-го до 2024 року збільшилася в 1,8 раза); 3) частка злочинних організацій у сфері наркоторгівлі збільшилася з 12 % 2020 року до 21,5 % 2024 року; 4) частка злочинів, учинених організованими групами, навпаки, поступово зменшується (з 88 % 2020 року до 78,5 % 2024 року); 5) абсолютна кількість як злочинів, учинених організованими групами, так і злочинів, учинених злочинними організаціями, збільшується; 6) 2025 року й наступних роках очікується подальше зростання рівня як організованої злочинності загалом, так і у сфері наркообігу зокрема;

– встановлено основні тенденції, які характеризують сучасний організований наркобізнес: 1) використання цифрових технологій (даркнету,

соціальних мереж, криптовалюти тощо); 2) високий рівень організованості та масштабування злочинної діяльності; 3) соціальна інфільтрація та корупція; 4) адаптація до нових умов; 5) зростання обсягів внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків; 6) очікується зростання попиту на наркотики серед військовослужбовців, що є новим викликом для правоохоронних органів;

– доведено, що звітність щодо боротьби з організованими злочинними об'єднаннями у сфері незаконного обігу наркотиків (форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 299) не враховує найпоширеніші злочини, передбачені ст. 307 КК України, що суттєво спотворює реальну картину організованої наркозлочинності, а тому запропоновано оновлення підходів до формування звітності, що забезпечить об'єктивний облік наркозлочинів, підвищить аналітичний потенціал правоохоронних органів і сприятиме ефективнішій боротьбі з організованими злочинними об'єднаннями в цій сфері;

удосконалено:

– основні напрями запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, з огляду на положення Стратегії боротьби з організованою злочинністю від 16 вересня 2020 року, проекту Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки, Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки, які охоплюють, зокрема, комплексний підхід як основу ефективного запобігання, посилення спеціалізованих заходів боротьби, удосконалення правового регулювання, використання сучасних технологій, розвиток міжнародної співпраці, підвищення рівня підготовки правоохоронців, удосконалення механізму конфіскації злочинних активів, використання досвіду міжнародних спецоперацій тощо;

– систему детермінант злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, яка передбачає такі фактори виникнення та поширення цих деліктів: соціально-економічні – низький рівень добробуту населення;

морально-психологічні – деградація суспільних цінностей, толерантність до наркотиків, прагнення швидкого збагачення; медичні – наркотична залежність; суспільно-політичні – корупція, відсутність ефективної наркополітики; організаційно-управлінські – брак ресурсів для протидії, неефективність розслідувань, низький рівень підготовки правоохоронців, складнощі у викритті наркобізнесу в Інтернеті; правові – недосконале кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство, неефективна система покарання та його відбування;

– положення про пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (сформульовано її дефініцію, визначено обставини, які можуть підтвердити таку пропозицію, а також встановлено значення її результативності для кваліфікації та призначення покарання);

– типологію суб'єктів організованого наркобізнесу шляхом виокремлення: організаторів – включають головних організаторів (керівників) і керівників структурних частин, які підпорядковуються головним; виконавців – здійснюють виготовлення, фасування, перенесення, перевезення, пересилання, зберігання, збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, а також забезпечують функціонування всієї мережі злочинної організації («збувачі» або «кур'єри», «оператори», «кадровики», «хіміки», «водії», «комірники», «графітчики», «спортсмени», «фінансисти», «пошуковики», «айтішники», «фільтрувальники» та ін.);

– положення щодо кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 307 КК України, шляхом: 1) підтримання пропозиції щодо вилучення з ч. 2 цієї статті слова «передача», оскільки термін «збут» охоплює передачу; 2) визнання кваліфікуючою ознакою цього делікту не лише збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян або збут цих речовин у місцях позбавлення волі, а й вчинення інших кримінально протиправних діянь,

зазначених у ч. 1 цієї статті, у цих місцях; 3) визнання необґрунтованою пропозиції вчених доповнити цю статтю особливо кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину злочинною організацією»;

– підставу спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ч. 4 ст. 307 КК України, шляхом викладення її в такій редакції: «Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, вказала джерело їх придбання та/або в інший спосіб активно сприяла виявленню та/або розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина друга цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу)»;

дістало подальший розвиток:

– кримінально-правові ознаки злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (кількісний склад, стійкість, ієрархія, зорганізованість за попередньою змовою, мета), які мають важливе значення для кваліфікації кримінальних правопорушень, оскільки дають змогу визначити форму співучасті, відмежувати одне злочинне об'єднання від іншого, а також слугують певним орієнтиром, з одного боку, у запобіганні фактам створення та участі в злочинних організаціях, а з другого – у розслідуванні відповідних кримінальних проваджень;

– кримінологічні ознаки сучасних злочинних організацій у сфері незаконного наркообігу, до яких належать: спеціалізація – зосередженість на виготовленні та збуті наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів; планування – розроблення загальних і детальних схем злочинної діяльності; чіткі внутрішні правила – система безпеки, заохочень, покарань і дисципліни; використання сучасних технологій – месенджерів (Telegram, Signal), платіжних систем (Easy Pay, Global Money), криптовалютних гаманців (Binance, Sakewallet) тощо; функціонування онлайн-наркокрамниць –

забезпечення безконтактного збуту й рекламування наркотиків; конспірація – обмежена поінформованість учасників, використання вигаданих імен, криптовалют, постійна зміна засобів зв'язку та місця перебування; корупційні зв'язки – сприяння уникненню викриття та усунення конкурентів. Розроблено типологію суб'єктів організованого наркобізнесу;

– обґрунтування недоцільності використання тлумачення стійкості, представленого в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13 (воно є занадто громіздким, неконкретизованим і таким, що суперечить відповідним дефініціям кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою, і кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією, у ст. 28 КК України);

– пропозиції з удосконалення механізму кримінальної відповідальності учасників організованого наркобізнесу (для організаторів організованих злочинних об'єднань запропоновано передбачити можливість призначення довічного позбавлення волі, значних штрафів і заборонити їх звільнення від відбування покарання з випробуванням, а також рекомендовано максимально застосовувати кримінально-правові чи кримінальні процесуальні норми, що заохочують до співпраці з правоохоронцями у виявленні та розслідуванні таких деліктів, до рядових учасників організованих злочинних об'єднань і, навпаки, вживати найсуворіших заходів кримінально-правового характеру до організаторів і найактивніших учасників);

– обґрунтування необхідності вдосконалення норм щодо призначення покарання з метою обмеження суддівського розсуду у випадках застосування надто м'яких заходів до учасників організованих злочинних об'єднань.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в роботі, упроваджені та використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства щодо

запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації;

– *правозастосовній діяльності* – під час розслідування цих злочинів, а також запобігання їм (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 7 лютого 2025 року № 20675-2025);

– *науково-дослідній діяльності* – у дослідженнях проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 11 березня 2025 року № 23-нд);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінології та кримінального права (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 11 березня 2025 року № 22-оп).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані в ній положення є результатом особистих досліджень. Праці інших дослідників з відповідними посиланнями використано з метою обґрунтування окремих положень дисертації.

У науковій статті «Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», підготовленій у співавторстві, здобувачеві належать результати вивчення вироків, винесених упродовж 2008–2022 років.

У науковій статті «Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», підготовленій у співавторстві, здобувачеві належать положення щодо кримінологічних ознак злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на таких наукових заходах: «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 24 листопада 2022 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ,

30 листопада 2022 року), «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2 листопада 2023 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 23 листопада 2023 року), «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 7–8 грудня 2023 року), «Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану» (м. Львів, 8 листопада 2024 року), «Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості (м. Львів, 14 березня 2025 року.)».

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких п'ять – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, і сім – у збірниках матеріалів конференцій та круглого столу.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (231 найменування на 27 сторінках) і 4 додатків на 20 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 274 сторінки, з них обсяг основного тексту – 214 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ
ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН,
ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИННІ
ОРГАНІЗАЦІЇ

1.1. Сучасний стан дослідження проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації

Протидія злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в Україні постійно знаходиться в центрі уваги правоохоронців. Особливу стурбованість викликає кримінально протиправна діяльність учасників злочинних організацій, яка позначається не лише на рівні забезпечення населення наркотичними засобами, психотропними речовинами та їх аналогами, а й на формуванні пропозиції на цю категорію заборонених речовин. Шкода від уживання наркотиків очевидна і неодноразово доведена медичними, психологічними та соціальними дослідженнями. Водночас злочинна організація – це така форма співучасті, яка дає змогу максимально ефективно організувати незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів не лише на території України, а й за її межами.

Торгівля наркотиками, яку здійснює організована злочинність, є однією з найсерйозніших загроз безпеці в Європі, і ситуація загострюється: це засвідчує безпрецедентне збільшення кількості заборонених наркотиків, доступних у Європі, зокрема кокаїну з Південної Америки. У серпні 2023 року знадобилося

лише два тижні, щоб рекорд у 8 т кокаїну, вилучених у Роттердамі (Нідерланди), був побитий конфіскацією 9,5 т наркотику, вилучено також у порту Альхесірас (Іспанія). Також посилюється занепокоєння щодо виробництва та розповсюдження синтетичних наркотиків у Європі, які продають у світу. Спільний аналіз, проведений Європолем і Європейським центром моніторингу наркотиків і наркоманії (EMCDDA), засвідчує, що незаконний обіг наркотиків є одним з основних видів діяльності організованої злочинності, що приносить прибуток, і становить близько п'ятої частини світових злочинних доходів [211].

Сучасні злочинні організації, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, мають високий рівень мобільності та конспірації, корупційні зв'язки в судових і правоохоронних органах, транснаціональний характер, використовують новітні технології виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Це суттєво ускладнює виявлення та документування такої категорії кримінально протиправних діянь, а також запобігання їм.

З огляду на зазначене, запобігання та протидія діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів залишається пріоритетним напрямом роботи правоохоронних органів, насамперед НПУ.

У контексті зазначеного увагу слід зосередити на таких фактах, які обумовлюють складність як запобігання, так і протидії діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

1. Сучасний організований наркобізнес має транснаціональний характер, що ускладнює виявлення та документування діяльності транснаціональних злочинних організацій, тож не завжди вдається повністю припинити їхню діяльність.

2. Учасники злочинних організацій активно використовують корупційні зв'язки серед органів державної влади не лише для ухилення від кримінальної відповідальності, а й організацій схем незаконного виробництва, перевезення, пересилання та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. На жаль, трапляються поодинокі випадки причетності до цієї кримінально протиправної діяльності правоохоронців. Наприклад, упродовж 2010 року на території Святошинського району міста Києва було створено злочинну організацію, до складу якої входили працівники міліції. Вона мала на меті особисте збагачення її учасників шляхом протиправного заволодіння чужим майном й одержання в будь-якому вигляді хабарів за непритягнення до кримінальної відповідальності осіб, які збувають чи здійснюють придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [50].

Деякі громадські активісти заявляють, що корумпована правоохоронна система «кришує» наркобізнес, а іноді й сама є організатором такого «бізнесу». Для того щоб демонструвати «успішну діяльність» і «виконувати» показники, поліція змушена вишукувати дрібних наркоторгівців або ж наркоспоживачів і засуджувати їх на тривалі строки. По-перше, слід констатувати, що такі випадки, можливо, і траплялися, однак є поодинокими. По-друге, працівники поліції не мають повноважень щодо засудження осіб, які вчинили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

3. Сучасний рівень інформаційних технологій надає можливість тривалого та безперешкодного здійснення злочинної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (ідеться щонайменше про використання інтернет-магазинів, телеграм-каналів та інших додатків для спілкування, електронних платіжних систем, закладок тощо). Затримання окремих учасників злочинної організації не завжди надає можливість задокументувати діяльність усієї злочинної організації, а отже, і припинити її функціонування.

4. Процес досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених учасниками злочинних організацій, як і інших злочинів та кримінальних проступків, суттєво ускладнений. Це дає змогу підозрюваним й обвинуваченим у певних випадках уникати кримінальної відповідальності за вчинене. Ідеться щонайменше про тривалі терміни проведення експертиз, ускладнену процедуру отримання дозволу на проведення тимчасового доступу, неможливість слідчого провести оперативну закупку, оскільки кошти на неї видають лише працівникам оперативних підрозділів. Наявні й численні недоліки кримінального процесуального законодавства. Слушною є думка, що сучасні тенденції законотворення як в Україні, так і в усьому світі спрямовані передусім на захист інтересів осіб, які вчиняють злочини, а не на підвищення ефективності протидії їм, посилення захисту інтересів потерпілого» [77, с. 46].

Натомість призначене покарання за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів не завжди справедливе, з огляду на його невідповідність характеру й ступеню небезпечності вчинених кримінально протиправних діянь.

5. Недостатньо врегульованим є порядок обігу прекурсорів, що дає змогу легко отримувати необхідні матеріали, зокрема закуповувати їх за кордоном, і виготовляти наркотичні засоби. Якщо обмежити нелегальний обіг прекурсорів, то можна суттєво мінімізувати виготовлення наркотичних засобів. Важливо також забезпечити контроль суб'єктів, які мають відповідні ліцензії в цій сфері.

6. Недостатньо ефективна й робота митних органів, прикордонників, СБУ, що дає змогу завозити на територію України наркотичні засоби в особливо великих розмірах.

7. Суттєвим недоліком у запобіганні досліджуваним злочинам залишається неналежне лікування та реабілітація наркозалежних, що істотно впливає на попит на наркотичні засоби в Україні, а також полегшує залучення таких осіб до кримінально протиправної діяльності злочинних організацій [6, с. 129–130].

Наприклад, згідно з результатами анкетування, проведеного обласним наркодиспансером Дніпропетровської області, встановлено: низький рівень ефективності організації роботи наркологічної служби; відсутність регулярного й достатнього фінансування для проведення попереджувальної роботи; недостатня кількість психотерапевтів, психологів, соціальних педагогів, спеціалістів із соціальної роботи; недостатність забезпечення спеціальним устаткуванням і методиками швидкого й точного визначення наявності різних психоактивних речовин в організмі людини; поступове збільшення кількості осіб, особливо неповнолітніх, з діагнозом «наркоманія», які потребують стаціонарного лікування [127, с. 49]. Не випадково пропонується впорядкувати створення таких організацій під суворим наглядом і контролем правоохоронних органів, підвищити вимоги до їх персоналу з обслуговування та надати необхідну матеріальну підтримку [87, с. 85].

Нині розроблено, однак не прийнято Державну стратегію наркополітики на період до 2030 року й не затверджено операційний план з її реалізації на 2023–2025 роки, який розроблено з метою продовження розпочатих у межах Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р, заходів, спрямованих на зниження попиту на психоактивні речовини, забезпечення протидії їх незаконному обігу, покращення стану дотримання прав людини і соціального, медичного, психологічного й економічного добробуту населення країни через популяризацію здорового способу життя та створення для цього відповідних можливостей, зокрема для дітей, підлітків та молоді, а також покращення доступності наркотичних лікарських засобів, надання якісної медичної допомоги й соціального супроводу для осіб, які цього потребують, і програм зменшення шкоди.

Для досягнення зазначеної мети необхідною є переорієнтація заходів протидії незаконному обігу психоактивних речовин з кримінально караних на адміністративно-виправні, профілактичні, медичні та соціально-психологічні.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони», Україна взяла зобов'язання вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів, зменшувати постачання та попит на наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, які знаходяться в незаконному обігу.

Необхідність прийняття проекту розпорядження є одним із зобов'язань щодо інтеграції України до світової та європейської спільноти, виконання визначених Організацією Об'єднаних Націй цілей сталого розвитку потребують удосконалення державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, відповідно до принципів інтегрованого й збалансованого підходу, що має відповідати потребам забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту, безпеці громадян, неухильному дотриманню прав і свобод людини [172].

З огляду на зазначене, важливо акцентувати на сучасному стані дослідження проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації.

Більшість наукових досліджень з цієї проблематики можна розділити на три групи: 1) наукові праці з проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; 2) наукові праці з проблем запобігання злочинам, що вчиняють учасники організованих злочинних об'єднань; 3) наукові праці з проблем запобігання злочинам, що вчиняють учасники організованих злочинних об'єднань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Серед праць першої групи слід виокремити наукові розробки кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів: Р. М. Павленка «Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин» (2004) [160], А. А. Бови, В. І. Женунтія, А. П. Закалюка

«Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: науково-практичний посібник» (2006) [144], І. О. Доброреца «Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим)» (2006) [106], В. А. Бублейникова «Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти» (2007) [9; 10], В. І. Женунтія, А. М. Бабенка «Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання» (2009) [112], С. О. Сороки «Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії» (2010) [181–183], Я. В. Ступника «Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади» (2011) [186], Є. М. Карпенка «Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу)» (2011) [117], О. М. Литвака, І. В. Однолько «Запобігання наркозлочинності неповнолітніх в Україні кримінально-правовими засобами» (2012) [127], А. В. Савченка, О. М. Стрільціва «Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та національні стандарти» (2014) [176], А. А. Вознюка, В. С. Щирської «Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» (2017) [87], Н. А. Лужецької «Механізми реалізації державної політики щодо запобігання та протидії наркоманії» (2018) [128], Є. О. Гладкової «Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні» (2019) [94], Є. О. Гладкової «Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні» (2019) [95], Мазуренко О. В. «Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України» (2023) [133].

Значна частина заходів запобігання злочинам у сфері наркообігу, про які йдеться в цих дослідженнях, стосується переважно окремих їх виконавців. Водночас діяльність організованих злочинних об'єднань залишається поза увагою. Частина запропонованих заходів є неефективними в сучасних умовах протидії злочинності.

У межах цієї групи слід виокремити також наукові розвідки у сфері *заходів кримінально-правового характеру*, що застосовують до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: О. В. Наден «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (2002) [140], О. П. Гороха «Покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів» (2007) [100], О. В. Юношева «Примусове лікування від наркоманії: за і проти (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» (2007) [206], І. І. Митрофанова «Кримінально-правові засоби впливу на наркозалежних осіб, які вчинили злочини» (2009) [137], А. А. Музики, О. П. Гороха «Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів» (2010) [138] та ін. Зазначені заходи можуть застосовувати як до осіб, які вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів самостійно чи в складі організованих злочинних об'єднань.

До другої групи наукових праць з проблем запобігання злочинам, що вчиняють учасники злочинних організацій, слід віднести наукові розробки: М. В. Корнієнка «Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії» (2004) [122], М. Г. Вербенського «Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання» (2010) [21], Г. П. Жаровської «Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія» (2018) [111], «Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» (2019) [110], С. О. Філіппова «Протидія транскордонній злочинності: глобальний контекст і реалії України» (2019)

[200], «Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності» (2019) [198], В. Г. Севрука «Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика» (2022) [177], П. С. Єпринцева «Теорія та практика запобігання організованій злочинності в Україні» (2023), «Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання» (2023) [108; 109].

Зазначені вчені в межах дослідження окремих проблем протидії організованій злочинності частково зосереджували увагу на сфері наркообігу. Водночас вони є основою розроблення заходів запобігання діяльності організованих злочинних об'єднань у різних сферах злочинної діяльності.

Наприклад, дисертація М. Г. Вербенського «Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання» (2010) присвячена, зокрема, кримінологічній характеристиці транснаціональної злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, у межах якої розглянуто загальні кримінологічні показники транснаціональних злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, детермінацію цих злочинів, а також кримінологічну характеристику осіб, які їх вчиняють [21].

У дисертації П. С. Єпринцева «Теорія та практика запобігання організованій злочинності в Україні» (2023) та його монографії «Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання» (2023) на основі критичного опрацювання доктринальних положень теорії кримінології, кримінального права, оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, аналізу законодавства та правозастосовної практики сформульовано висновки, що дають змогу розв'язати низку фундаментальних і прикладних проблем діяльності органів сектору безпеки з використанням кримінологічного потенціалу запобігання кримінальним протиправним діянням, забезпечення слідчо-оперативного реагування на кримінальні правопорушення. Запропоновано комплексну кримінологічну методика запобігання організованій злочинності в Україні, яка ґрунтується на критичному опрацюванні положень кримінології, кримінального права, кримінального

процесу, оперативно-розшукової діяльності, аналізі законодавства й правозастосовної практики. У роботі окреслено зміст елементів кримінологічної характеристики з виокремленням відомостей про її стан і тенденції, детермінанти, кримінологічні ознаки лідерів та інших учасників організованих груп і злочинних організацій та їх насильницької поведінкової установки, а також схарактеризовано місце й роль у ній окремих органів сектору безпеки (прокуратури, Служби безпеки України, НПУ), обґрунтовано зв'язок таких елементів з розробленням дієвих кримінологічних заходів запобігання [108; 109].

Водночас лише декілька наукових праць було присвячено проблемам запобігання організованому наркобізнесу: «Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності)» (Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та ін., 2005) [157], «Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні» (Е. В. Расюк, 2005) [174], «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні» (В. В. Соловей, 2023) [179].

У книзі «Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності)» (2005) основну увагу зосереджено на підставах кримінальної відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Частково розглянуто ознаки злочинної організації, передбачені ч. 4 ст. 28 КК України, і форми об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 255 КК України [157].

Дисертація Е. В. Расюка «Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні» (2005) присвячена актуальним проблемам кримінологічної характеристики й запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні: дослідженню поняття та ознак транснаціонального наркобізнесу; аналізу розвитку законодавства щодо запобігання цьому явищу; кримінологічному аналізу транснаціонального наркобізнесу та його зв'язкам з

іншими видами злочинів; проблемам детермінації цього явища; дослідженню кримінологічної характеристики міжнародних злочинних угруповань, які займаються транснаціональним наркобізнесом в Україні; заходам загальносоціальної профілактики та спеціально-кримінологічним заходам протидії транснаціональному наркобізнесу; механізму міжнародного співробітництва в протидії цьому виду організованої злочинності [174, с. 145].

Привертає увагу робота В. В. Солов'я «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні» (2023), у якій запропоновано комплексну кримінологічну методикау запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють організовані групи та злочинні організації у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, яка ґрунтується на правових, інформаційних й аналітичних інструментах, спрямованих на моніторинг наркозлочинності, криміногенних факторах, характеристиці лідерів та інших учасників організованих груп і злочинних організацій, апробованій вітчизняною та зарубіжною практикою системі скоординованих заходів з розробленням і впровадженням у діяльність уповноважених органів правопорядку комплексу дієвих праксеологічних заходів запобігання [179, с. 2].

Тож серед наукових праць у досліджуваній сфері переважають розробки з проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Значно менше досліджень спрямовано на розв'язання проблем запобігання злочинам, що вчиняють учасники організованих злочинних об'єднань. Водночас бракує комплексних досліджень з проблем запобігання злочинам, що вчиняють учасники організованих злочинних об'єднань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. У науці наявні різні, а подеколи навіть суперечливі підходи до характеристики наркозлочинів, зокрема вчинених в організованих формах співучасті, а також запобігання цим деліктам.

Більшість аналізованих досліджень стосується кримінологічних проблем протидії організованому наркобізнесу фрагментарно. Виняток становить лише дисертація В. В. Солов'я. У зазначених працях практично не окреслено особливості сучасних злочинних організацій, що функціонують у сфері наркообігу, а також специфіку протидії їм. Досліджено дані СОСТА за 2017 рік, у частині випадків не проаналізовано дані СОСТА за 2021 рік, а також СОСТА Україна за 2019–2022 роки. Аналіз статистичних даних В. В. Солов'я завершується 2022 роком і не враховує 2023–2024 роки. Недостатньо проаналізовано судові рішення щодо злочинних організацій, учасники яких вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

1.2. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

Для кваліфікації кримінально протиправних діянь учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів важливе значення має кримінально-правова характеристика цих об'єднань, адже для того, щоб кваліфікувати кримінальне правопорушення як таке, що вчинене в складі злочинної організації, слід встановити не лише об'єктивні та суб'єктивні ознаки такого делікту, а й встановити та задокументувати ознаки цієї форми співучасті в кримінальному правопорушенні. З цього приводу в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13 зазначено, що під час розгляду такої категорії кримінальних проваджень судді повинні враховувати: норми КК України, у яких визначено особливості кримінальної відповідальності осіб, що вчинили злочини в співучасті (ст. 26–

31); ознаки злочину, що вказують на його вчинення організованою групою (ч. 3 ст. 28) або злочинною організацією (ч. 4 ст. 28); положення статей Особливої частини КК, якими передбачено додаткові ознаки спеціальних видів таких груп чи організацій (ст. 257, 258, 260). Суди мають досліджувати докази не лише стосовно конкретних злочинів, а й щодо тих ознак, які вказують на їх вчинення саме організованою групою чи злочинною організацією, – щодо виду об'єднання, мети його створення та плану злочинної діяльності, тривалості існування, матеріальної бази, кількісного складу, вербування нових членів, структури й ієрархії об'єднання, наявності в нього корупційних зв'язків, наявності певних правил поведінки його членів, розподілу між ними функцій тощо. У мотивувальній частині вироку необхідно наводити дані про те, коли саме і протягом якого часу було утворено організовану групу чи злочинну організацію, як довго вона функціонувала, відомості про організаторів об'єднання та характер стосунків, які склалися між ними й членами останнього [170].

Під час розслідування цих злочинів виникають складнощі доведення кримінально-правових ознак злочинної організації, визначених у ч. 4 ст. 28 КК України. Перед органами досудового розслідування постає питання процесуального підтвердження сукупністю доказів не тільки факту вчинення низки тяжких та особливо тяжких злочинів учасниками цих організацій, а й інших кримінально-правових ознак такого об'єднання, зокрема стійкості та ієрархічності. Більшість учасників злочинної організації підтримують особисті контакти під час готування чи безпосереднього вчинення злочинів. Водночас певна частина цих суб'єктів може не усвідомлювати масштабів усієї структури злочинної організації, зокрема не знати всіх організаторів цього об'єднання. Це не лише ускладнює доведення суб'єктивної сторони злочину, а й унеможлиблює викриття всього об'єднання в разі затримання окремих його учасників. Під час досудового розслідування в зазначеній категорії кримінальних проваджень у межах суб'єктивної сторони потрібно довести обізнаність кожного учасника про кримінально-правові ознаки злочинної

організації, зокрема структуру, мету. Водночас це надзвичайно складно в умовах використання «телеграм-каналів», коли кожен з учасників такого об'єднання здебільшого не знайомий з іншими співучасниками [11, с. 32].

Кримінально-правова характеристика – це система відомостей про злочин та інші категорії, пов'язані з кримінальною відповідальністю за його вчинення, закріплена в КК України, а також інших формах (джерелах) кримінального права [74, с. 158]. Головним завданням кримінально-правової характеристики злочину є забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Водночас вона необхідна для повного й усебічного вивчення злочину, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, а також правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм тощо [84, с. 67].

Кримінально-правова характеристика злочинних об'єднань – це система відомостей про них, закріплена в законі про кримінальну відповідальність, а також інших формах (джерелах) кримінального права [66, с. 181]. Серед таких відомостей важливе місце посідають кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань – закріплені в законі про кримінальну відповідальність, а також інших формах (джерелах) кримінального права їхні риси, властивості й особливості, які застосовують під час кваліфікації злочинів [80, с. 99]. Вони дають змогу визначити вид злочинного об'єднання (форму співучасті) [58, с. 51], зокрема у випадку його трансформації [71; 81], відмежувати одну форму співучасті від іншої, а також установити ступінь і характер суспільної небезпечності злочинного об'єднання [69]. Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» 2020 року ознаки злочинної організації мають значення для встановлення ознак нової форми співучасті – злочинної спільноти, яка зазнала слушної критики в наукових дослідженнях [57; 107; 152].

Значення кримінально-правових ознак злочинної організації не вичерпується сферою кримінального права. Вони становлять інтерес для

кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінології, оскільки їх застосовують під час виявлення, документування, розслідування злочинів, учинених злочинними об'єднаннями, а також запобігання їм [66, с. 181].

Такі ознаки визначено в ч. 4 ст. 28 КК України, зокрема це: 1) об'єднання декількох осіб (п'ять і більше); 2) стійкість; 3) ієрархічність; 4) зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин об'єднання; 5) мета об'єднання – безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як власне злочинної організації, так й інших кримінально протиправних груп.

У ч. 4 ст. 28 КК України визначено **мінімальний кількісний склад злочинної організації** – декілька осіб (п'ять і більше). Оскільки співучасниками визнають лише суб'єктів кримінального правопорушення, то до складу злочинної організації має входити щонайменше п'ятеро суб'єктів злочину чи кримінального проступку. Цієї кількості достатньо для найпростішої ієрархічної структури злочинної організації. Позиції вчених щодо меншого мінімального кількісного складу злочинної організації [70, с. 136; 105, с. 10; 135, с. 11; 201, с. 356] видаються недостатньо аргументованими, оскільки нечітким стає відмежування цієї форми співучасті від організованої групи.

Водночас злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів здебільшого формуються з понад десяти осіб, що обумовлено механізмом організованого наркобізнесу, який передбачає особливий розподіл ролей. Для створення ефективної системи організованого наркообігу необхідна значна кількість осіб для виконання різних функцій, пов'язаних із цим бізнесом (виготовлення, зберігання, фасування, перевезення, пересилання, збут, рекламування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, організаційне, матеріальне та фінансове забезпечення учасників об'єднання). *Наприклад, у грудні 2023 року*

викрито й затримано понад 40 членів злочинної організації, що займалися виробництвом і збутом наркотичних засобів на території Черкаської області [2, с. 254].

Водночас, зауважив В. В. Соловей, до складу організованих груп у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів входило 2–5 осіб – 40,8 %; 6–10 – 20,2 %; 10–20 осіб – 28,6 %; понад 20 осіб – 10,4 %. Основну кількість становили особи чоловічої статі (88 %), громадяни України (80 %) віком 25–40 років (67 %), 18–25 років (26 %), що мають середню (41 %) або середньо-спеціальну освіту (36 %), неодружені (58 %), проживають у містах (75 %), із них 37 % – це жителі великих міст [179, с. 248–249].

Важливою ознакою злочинної організації, як і організованої групи, є **стійкість** цих злочинних об'єднань. Це одна з найдискусійніших ознак організованих злочинних об'єднань, оскільки науковці визначають її по-різному. Наприклад, А. А. Вознюк стійкість визначає як змову учасників злочинного об'єднання щодо вчинення двох і більше злочинів або попереднє (до моменту утворення організованої групи чи злочинної організації) вчинення ними одного чи більше злочинів у порівняно постійному складі [80, с. 629–630]. Є. К. Марчук вважає її наявністю організаційної єдності учасників, що склалася внаслідок попередньої змови про систематичне, упродовж не визначеного заздалегідь періоду, вчинення злочинів на постійній основі [135, с. 7]. На переконання Л. М. Демидової, стійкість об'єднання передбачає такі обов'язкові об'єктивно-суб'єктивні ознаки: 1) створення злочинної організації для здійснення порівняно тривалої злочинної діяльності з метою вчинення одного або декількох тяжких чи особливо тяжких злочинів; 2) наявність організаційної та психологічної єдності її учасників, що виявляється в згуртованості складу злочинної організації: наявності попередньої змови між учасниками злочинної організації про спільну злочинну діяльність, плану діяльності, загальних намірів її учасників або учасників структурних частин, чіткому розподілі ролей (функцій) учасників злочинної організації її структурних частин, їхнього

взаємозв'язку із загальною спрямованістю на вчинення певних тяжких чи особливо тяжких злочинів. Також авторка акцентує, що стійкість у деяких злочинних організаціях може мати й додаткові ознаки: наявність ретельної конспірації, системи захисних заходів, твердих правил поведінки, «загальної каси» тощо [105, с. 9].

Інше визначення цієї ознаки рекомендовано застосовувати суддям у своїй діяльності: стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитися чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів у злочинному середовищі тощо). Про здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізаційним факторам свідчать, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності й чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення. Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів у злочинному середовищі, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів і визначення порядку їх наповнення та використання тощо. Набуття організованою групою, крім ознак внутрішньої, ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів) здебільшого засвідчує, що ця група трансформувалася в злочинну організацію (п. 11 постанови ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13) [170]. Ми поділяємо позицію, що визначення організованої групи виключно як внутрішньо стійкого, а злочинної організації – як внутрішньо і зовнішньо стійкого об'єднання суперечить закону про

кримінальну відповідальність, оскільки згідно з ч. 3, 4 ст. 28 КК України серед ознак злочинів, учинених організованою групою та злочинною організацією, немає поділу стійкості на зовнішню та внутрішню [66, с. 207].

У вироку Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 вересня 2023 року зазначено, що стійкість злочинного об'єднання полягала в стабільному складі учасників злочинної організації; ретельному їх доборі з числа довірених осіб; визначенні керівників структурних частин злочинної організації, підпорядкованих особисто організатору; наявністю постійного контролю з боку організатора та керівників структурних частин за діяльністю нижчих за ієрархією злочинного об'єднання співучасників, суворої звітності кожного співучасника злочинної організації співучаснику вищого рівня в ієрархічній структурі; наявності детально розробленого плану й чіткого розподілу функцій учасників щодо його досягнення; наявністю корупційних зв'язків з окремими представниками правоохоронних органів, зокрема місцевих відділень поліції, з метою одержання оперативної інформації про діяльність правоохоронних органів, забезпечення можливості безперешкодного збуту психотропних речовин і непритягнення до кримінальної відповідальності [49].

Натомість у вироку Подільського районного суду м. Києва від 11 серпня 2021 року зазначено, що злочинна організація вирізняється стійкістю та згуртованістю, що полягає в здійсненні злочинної діяльності протягом тривалого періоду, наявністю стабільної мережі збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; наявністю системи конспірації, що передбачає здійснення злочинної діяльності безконтактним способом у мережі Інтернет з використанням месенджера «Телеграм»; існуванні силового блоку, представники якого забезпечували стабільність і безпеку функціонування всієї злочинної організації, тобто могли ефективно протидіяти певним загрозам, які могли її дезорганізувати чи ускладнити функціонування, а також могли активно протидіяти конкурентам у злочинному середовищі в зазначеній сфері [47].

Отже, стійкість злочинної організації пов'язують з тривалістю функціонування об'єднання, метою, ієрархічною структурою, правилами поведінки, зв'язком між учасниками, корупційними зв'язками, протидією конкурентам тощо. Тобто це обов'язкова ознака злочинної організації, що охоплює комплекс інших ознак. Визначення стійкості в постанові ПВС України є занадто громіздким, неконкретизованим і таким, що суперечить відповідним дефініціям кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою, та кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією [2, с. 256].

Важливою ознакою злочинної організації, що визначає її організаційну побудову, а також є важливим критерієм розмежування організованих злочинних об'єднань, є **ієрархічність**. Це обов'язкова ознака злочинної організації, яка може бути факультативною ознакою організованої групи.

Ієрархічність злочинної організації – це підпорядкованість учасників останньої організатору, що забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків і принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин під час здійснення спільної злочинної діяльності (п. 11 постанови ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13) [170]. Така дефініція не дає змоги чітко відмежувати цю ознаку від розподілу функцій і ролей.

З огляду на таке міркування, ми не поділяємо думку Г. В. Новицького, який ієрархічністю вважає наявність чітко вираженого керівника угруповання чи колегіального органу управління та стосунків між членами угруповання, що ґрунтуються на принципах влади та підпорядкування [151, с. 141]. За таких обставин кожному організовану групу слід визнавати ієрархічним об'єднанням, оскільки вона має організатора, якому підпорядковуються інші учасники злочинного об'єднання.

Виваженішим є підхід відповідно до якого ієрархічність – це розподіл функцій та ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної

організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам: керівнику (керівному органу) злочинної організації та керівникам структурних частин. Виокремлена ознака передбачає: 1) особливий розподіл функцій і ролей в об'єднанні – наявність організаторів (керівників злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); 2) поділ злочинної організації на структурні частини; 3) наявність правил поведінки, що ґрунтуються на субординації, підпорядкованості, підзвітності й дисципліні її учасників [66, с. 243].

Організованим злочинним об'єднанням притаманний розподіл ролей, однак під час учинення злочину всі учасники можуть діяти і як співвиконавці [78, с. 99].

Злочинна організація має щонайменше трирівневу ієрархічну структуру (верхній рівень утворюють керівники всієї злочинної організації, середній – керівники структурних частин і нижній – рядові учасники) та дворівневу систему управління (управління всією злочинною організацією та управління її структурними частинами) [61, с. 90].

Найпростішу ієрархію злочинної організації, на переконання вчених, утворюють принаймні три особи: її організатор (керівник), керівник структурної частини та рядовий виконавець. До складу структурної частини в цьому випадку входять два суб'єкти кримінального правопорушення: керівник структурної частини й рядовий учасник. Складною є ієрархія, яка охоплює декілька організаторів, керівників структурних частин і рядових учасників [86, с. 17].

Ієрархія однієї зі злочинних організацій передбачала наявність повного підпорядкування всіх учасників злочинної організації та учасників окремих структурних підрозділів її керівнику – Особа_1. Керівники окремих структурних підрозділів під керівництвом Особа_1 та Особа_2 визначали обсяг необхідних дій для досягнення загальної мети злочинної організації щодо збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів і подальшої легалізації грошових коштів, отриманих від їх продажу. У цій злочинній

організації її керівники визначають чіткі обов'язки кожного члена злочинної організації як на території країн СНД, зокрема рф, так і на території України. Згідно з розподілом, який був у злочинній організації, учасників цієї організації поділяли на такі категорії: керівник злочинної організації, «регіональний керуючий», «куратор», «кадровик», «хімік», «водій», «склад», «кур'єр», «графітчик», спортсмен», «оператор», «фінансист», «пошуковик», «будильник», «айтішник», «фільтрувальник» [39].

У певних випадках злочинні організації мають зіркоподібну структуру, що передбачає відсутність прямих горизонтальних зв'язків між членами різних її ланок, за якої керівні сигнали від учасників вищого рівня учасникам нижчого рівня передавав виключно організатор, у крайньому разі – його помічник. Тому ускладнюється виявлення та документування учасників злочинної організації правоохоронними органами.

Визначальним елементом ієрархічності злочинної організації є наявність її структурних частин. Структурною частиною злочинної організації вважають її підсистему, що виконує визначені функції стосовно безпосереднього вчинення злочинів чи забезпечення функціонування всієї злочинної організації [80, с. 6]. Структурна частина – це група осіб, у якій принаймні одна особа повинна виконувати функції організатора й одна – виконавця (може бути кілька організаторів і виконавців; одна особа одночасно може виконувати функції організатора й виконавця; водночас інші особи можуть виконувати функції підбурювача, пособника) [67, с. 165].

Слід зауважити, що в ч. 4 ст. 28 КК України структурні частини зазначені в множині, тому можна дійти висновку, що в складі злочинної організації має бути щонайменше дві структурні частини. Якщо ж ураховувати, що структурна частина складається щонайменше з двох осіб, то найпростішу ієрархічну структуру злочинної організації можуть становити чотири особи за умови, що один з керівників структурної частини є одночасно й організатором чи керівником усієї злочинної організації. Якщо ж керуватися тим, що керівник структурної частини не може бути організатором злочинної організації, то

найпростішу ієрархічну структуру утворює щонайменше п'ять осіб, з яких один організатор усієї злочинної організації, два керівники структурної частини і два інші учасники структурної частини злочинної організації [2, с. 258].

Виокремлюють територіальні, функціональні та змішані (функціонально-територіальні або територіально-функціональні) структурні частини. Територіальні – це відокремлені групи, що діють на різних територіях і виконують ті самі функції, що й злочинна організація загалом. Функціональні – це відокремлені групи, які виконують різні функції в злочинній організації. Водночас змішані (функціонально-територіальні або територіально-функціональні) структурні частини – це структурні підрозділи, що діють на різних територіях і виконують різні функції [80, с. 144]. *Наприклад, у створеній на початку 2014 року на території м. Києва злочинній організації за керівниками окремих структурних підрозділів закріплено функціональне призначення і територіальні зони відповідальності, а саме певні міста, де здійснювала діяльність злочинна організація зі збуту наркотичних засобів, з метою уникнення можливої внутрішньої конкуренції, а також максимального охоплення віртуальною мережею інтернет-магазинів ринку збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів [47].* На цій підставі доходимо висновку про наявність функціонально-територіальних структурних частин у складі цієї злочинної організації.

Поділ *структурних частин* у злочинній організації можна здійснювати лише за функціональним принципом, тобто один підрозділ спеціалізується на одних функціях злочинного об'єднання, а другий – на інших. *Наприклад, ієрархічна структура однієї з таких злочинних організацій охоплювала структурні підрозділи «Джанго», «Бородаті», «Фінансовий блок», «Кадровики», «Лабораторії», «Силовий блок» [39].* Назви деяких із них формують певне уявлення про функціональну спеціалізацію підрозділу. Ці функціонально відокремлені підрозділи можуть бути взаємопов'язані й перебувати в певному підпорядкуванні між собою.

Ієрархічна структура злочинної організації ґрунтується на злочинному авторитеті організатора серед осіб, що здійснюють кримінально протиправну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також інших його особистих рисах. До злочинної організації він залучає осіб, які поділяють його мету щодо незаконного збагачення шляхом організованого наркообігу.

Керівництво злочинною організацією здійснює переважно декілька осіб. Одна особа може виконувати функції головного організатора, а інші – співорганізаторів. У частині випадків осіб, які не брали участь у створенні об'єднання, призначає один з керівників, зокрема керівник структурної частини.

У звіті про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності (СОСТА Україна, 2019–2022 роки) зауважено, що організовані злочинні угруповання, що діяли у сфері наркобізнесу, переважно формувалися з 3–8 учасників, також зафіксовано нечисленні випадки функціонування організованих злочинних угруповань, які мали 9–13 учасників з-поміж громадян України, а також громадян таких країн, як: Грузія, Азербайджан, Білорусь, рф, Вірменія, Латвія, Молдова, Туреччина й Угорщина. Відомі випадки викриття етнічних організованих злочинних угруповань, утім наркозлочинність переважно має транснаціональний характер [159, с. 29].

До організованого наркобізнесу можуть бути причетні «зłodії в законі», хоча в судовій практиці немає вироків щодо притягнення до кримінальної відповідальності зазначеної категорії засуджених. Д. М. Цехан акцентує на національному розподілі «зłodіїв у законі», які проживають на території України: грузини – 63 %; азербайджанці – 4 %; росіяни – 13 %; абхази – 2 %; вірмени – 8 %; чеченці – 2 %; єзиди – 6 % ; українці – 2 % [202, с. 339].

Організатори (керівники) злочинних організацій, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, здійснюють такі повноваження: розробляють та надають підлеглим інструкції з організації злочинної діяльності; встановлюють і

підтримують зв'язки з постачальниками сировини для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; встановлюють та підтримують зв'язки із власниками тематичних форумів інтернет-сайтів, на яких рекламують наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги; забезпечують фінансування протиправної діяльності (оплата витрат, пов'язаних із незаконним наркообігом); планують злочинну діяльність; визначають завдання і напрями діяльності об'єднання; керують роботою структурних підрозділів, нарколабораторій; організують діяльність інтернет-магазинів; забезпечують конспірацію діяльності злочинної організації; встановлюють розмір грошової винагороди членам злочинної організації; контролюють роботу учасників злочинної організації; встановлюють корупційні зв'язки з представниками правоохоронних органів; створюють структурні підрозділи і призначають їх керівників; контролюють здійснення витрат; встановлюють загальновизначені правила поведінки та забезпечують їх дотримання; вербують нових учасників; уживають заходів з удосконалення структури об'єднання; координують дії учасників злочинної організації; забезпечують безпеку функціонування злочинної організації шляхом протидії внутрішнім і зовнішнім дезорганізаційним факторам; налагоджують канали взаємодії та обміну інформацією з іншими злочинними об'єднаннями з метою розподілу місць збуту психотропних речовин; здійснюють легалізацію (відмивання) грошових коштів, одержаних злочинним шляхом; приймають рішення щодо покарань учасників злочинної організації.

Організатори злочинної організації можуть виконувати ті самі функції, що й рядові учасники, зокрема виготовляти наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, брати участь у їх перевезенні чи збуті.

Керівники структурних підрозділів злочинних організацій виконують аналогічні функції, однак у межах не всієї злочинної організації, а лише очолюваного ними структурного підрозділу.

Рядові учасники злочинних організацій можуть виконувати такі функції: організація діяльності телеграм-каналів, інтернет-магазинів; добір і

вербування нових учасників; виготовлення, зберігання, розподіл, фасування, перевезення, пересилання, збут відповідних засобів та речовин; облік збутих засобів і речовин; створення електронних гаманців у платіжних системах (EasyPay тощо); виплату «заробітної плати»; легалізацію грошових коштів, отриманих від незаконного наркообігу.

Наприклад, учасниця злочинної організації, виконуючи роль «оператора» телеграм-каналу «Gost» («опера» на сленгу цього угруповання), приймала замовлення на збут наркотичних засобів, отримувала від «закладчиків» фото місця схованки та пояснення місця розташування наркотичних засобів, надавала відправникам поштових відправлень установчі дані, населений пункт, вид і розмір наркотичного засобу чи психотропної речовини, яку необхідно відправити через ТОВ «Нова Пошта», й отримувала інформацію про оформлені товарно-транспортні накладні, яку передавала замовнику, здійснювала контроль кількості, виду замовлених наркотичних засобів та їх залишку [25].

Отже, аналіз розподілу функцій та ролей у досліджуваних злочинних організаціях засвідчує, що окремі повноваження організаторів можуть здійснювати окремі виконавці й навпаки: те, що здійснюють у злочинній організації рядові учасники, можуть робити у організатори. Водночас організатори передусім створюють злочинну організацію та забезпечують керівництво нею шляхом встановлення певних правил поведінки, розподілу функцій та ролей, контролю за діяльністю учасників, координації їх дій тощо.

Рядові учасники цих організацій реалізують частину повноважень виключно за погодженням з організаторами або за їх вказівками [2, с. 259].

Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій полягає в умисному добровільному з'єднанні в стійке ієрархічне об'єднання з усвідомленням кримінальної протиправності та наслідків таких дій. Цю ознаку вчені тлумачать як набуття об'єднанням організованого характеру та/або як організацію злочинної діяльності на порівняно тривалий проміжок часу. Ця риса свідчить

про наявність у злочинному об'єднанні всіх ознак його організованості до початку вчинення злочину (наприклад, визначеної законом мінімальної кількості учасників, мети, стійкості, розподілу ролей). Про наявність цієї ознаки можуть свідчити: об'єднання для спільного вчинення злочинів; досягнення змови між ними на вчинення певного кримінального правопорушення або їх множини; планування кримінального правопорушення; розподіл функцій і ролей між учасниками злочинної організації; встановлення певних правил поведінки; забезпечення об'єднання необхідними знаряддями та засобами тощо. Зорганізованість за попередньою змовою виходить за межі попередньої змови, яка стосується переважно домовленості про конкретне кримінальне правопорушення [60; 86, с. 15–16].

Тож зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій засвідчує, що для того щоб визнати кримінальне правопорушення вчиненим у складі злочинної організації, остання на цей момент повинна вирізнятися обов'язковими кримінально-правовими ознаками, визначеними в ч. 4 ст. 28 КК України, – об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), стійкістю, ієрархічністю та відповідною метою.

Метою злочинної організації визначено безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших кримінально протиправних груп.

Метою всіх злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є отримання прибутку від цих деліктів. Невипадково в міжнародних нормативно-правових актах у сфері протидії організованій злочинності така мета є ознакою організованої групи чи злочинної організації, створення та участь у яких рекомендують криміналізувати відповідним державам-учасникам цих документів [212; 229].

Таке незаконне збагачення учасників злочинної організації може бути єдиним джерелом їхніх доходів, тому більшість цих суб'єктів керується корисливим мотивом.

Д. М. Цехан й О. В. Єлхін слушно зауважують, що доходи, отримані за результатами злочинної діяльності, – це хронологічно та кількісно не прогнозовані надходження матеріальних об'єктів, які мають виражену грошову вартість унаслідок вчинення суб'єктом/групою суб'єктів діянь, відповідальність за які передбачена КК України. Вони пропонують класифікацію доходів за механізмом їх формування, зокрема алгоритмом безпосереднього надходження до суб'єкта, який здійснює подальше розпорядження останніми. Використовуючи цей критерій, до першої групи пропонують віднести доходи, отримані особою чи групою осіб за результатами здійснення ними злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості. Такий тип доходів наділений базовими ознаками: а) низький рівень прогнозованості кількісно-якісних показників; б) надходження у формі матеріальних цінностей, які потребують подальшої реалізації та/або у формі готівкових коштів; в) їх отримують унаслідок вчинення злочину безпосередньо суб'єктом подальшого розпорядження такими доходами; г) їх використовує особа чи група осіб на власний розсуд, здебільшого для забезпечення власних потреб і продовження злочинної діяльності. До другої класифікаційної групи пропонують віднести доходи, сформовані опосередковано за результатами злочинної діяльності. До типових ознак таких доходів можна віднести: а) порівняно високий рівень прогнозованості кількісно-якісних показників; б) надходження у формі готівкових коштів; в) суб'єкт розпорядження такими доходами переважно не бере участі в злочинній діяльності, за результатами якої вони сформовані; г) їх використовують за «цільовим» призначенням; д) їх використання контролюють інші суб'єкти, які визначені лідерами злочинного середовища, а в окремих випадках й особами, які забезпечують їх безпосереднє формування. Ще з радянських часів однією із форм існування такої групи доходів, одержаних за результатами злочинної діяльності, є «общак» [203, с. 151].

Д. М. Цехан й О. В. Єлхін також зазначають, що, попри внесення змін до КК України, спрямовані на посилення кримінально-правової протидії діяльності злочинних спільнот і лідерів кримінального середовища, механізми формування цієї групи доходів залишилися без належних засобів кримінально-правового впливу, що створює передумови для стійкого й систематичного продовження формування економічного підґрунтя організованої злочинності [203, с. 120–121].

Окреслення інших ознак злочинної організації, крім закріплених у ч. 4 ст. 28 КК України, у судових рішеннях, імовірно, обумовлене різним їх тлумачення як у теорії кримінального права, так і судовій практиці. Адже жодну ознаку злочинної організації не визначено ні в КК України, ні в інших законах. Водночас значна частина ознак доповнює інші. Слід також урахувати, що кожна злочинна організація індивідуальна, а тому й набір ознак може бути різним. Частина з них є факультативними, оскільки не притаманні кожній злочинній організації. Тому розширювати перелік кримінально-правових ознак злочинної організації немає потреби [154, с. 363].

1.3. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

У межах цього дослідження важливо проаналізувати особливості притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, призначення їм покарання, а також застосування звільнення від покарання та його відбування.

У правничій науці розроблено низку концепцій, у межах яких ретроспективну кримінальну відповідальність тлумачать як: покарання; реалізацію санкції; захід державного примусу; реакцію суспільства на

правопорушення; обов'язок зазнати негативних наслідків; примусово виконуваний обов'язок; обов'язок дати звіт; правовідносини; осуд. Тому природно, що в юридичній літературі є різні підходи до визначення кримінальної відповідальності, які, з огляду на складність і багатогранність цього соціально-правового наслідку вчиненого злочину, не слід протиставляти. Кримінальна відповідальність – це особливий кримінально-правовий інститут, у межах якого держава здійснює реагування на вчинений злочин і який полягає в здійснюваному судом в обвинувальному вирокі осуді порушника кримінально-правової заборони та в застосуванні щодо нього заходів кримінально-правового примусу [85].

Кримінальну відповідальність як явище об'єктивної дійсності слід розглядати у двох аспектах – як процес і як результат. Кримінальна відповідальність як процес означена певними стадіями розвитку, серед яких виникнення кримінальної відповідальності, притягнення до кримінальної відповідальності, настання (реалізація) кримінальної відповідальності, припинення кримінальної відповідальності [64; 68; 85].

Процес реалізації юридичної відповідальності пов'язаний із винесенням державним органом акта застосування норми права (правозастосовного акта), за яким відповідальність утілюється в життя, тобто реалізується. Особлива процесуальна форма (процедура) реалізації юридичної відповідальності є гарантією об'єктивного розгляду факту вчинення правопорушення та його належної оцінки [121, с. 49].

Стадія настання (реалізації) кримінальної відповідальності настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду та пов'язана з особою засудженого [85, с. 169].

Кримінальна відповідальність реалізується завдяки державному примусу та передбачає застосування до винного заходів кримінально-правового впливу, пов'язаних з обмеженням його прав і свобод [5].

Сучасний стан вчинення досліджуваних деліктів. Важливе значення для дослідження проблем реалізації кримінальної відповідальності учасників

злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів має Єдиний державний реєстр судових рішень, який містить необхідну інформацію.

За результатами пошуку в ньому виявлено 118 вироків, винесених упродовж 2008–2022 років, у яких засуджено учасників злочинних організацій за ст. 255 КК України й іншими статтями цього Кодексу.

47 вироків (39,8 %), винесених за цей період у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській, Черкаській областях і м. Києві, стосувалися 81 підсудного, дії якого органами досудового розслідування попередньо кваліфіковано як злочини учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Ці злочинні організації діяли на території України з 2006-го до 2022 року [66, с. 905].

На підставі зазначеного вище можна припустити, що близько 40 % вироків винесено щодо учасників злочинних організацій, які вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Однак чи означає це, що близько 40 % злочинних організацій спеціалізується саме на цій категорії злочинів?

Зазначені дані не можуть бути безумовним доказом того, що в Україні найбільше злочинних організацій спеціалізується саме на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Вони можуть не відображати реального стану вчинення злочинів у цій сфері. Це обумовлено насамперед тим фактом, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень за ст. 255 КК України можна знайти не всі вирoki [18].

Значна частка вироків щодо учасників злочинних організацій, які вчиняли кримінально протиправні діяння у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, може бути обумовлена насамперед наявністю спеціальних підрозділів правоохоронних органів з протидії організованій злочинності та наркообігу. Нині в Україні функціонує ДСР НПУ.

До цього функціонували Управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України (УБОЗ), Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків (УБНОН) і Департамент боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України (ДБН НПУ) [83, с. 201].

Виправдані учасники злочинних організацій. У досліджуваних вироках 11 (13,6 %) осіб виправдано за ст. 255 КК України та 70 (86,4 %) осіб засуджено за цією статтею, а також іншими статтями КК України. Серед причин виправдання – недоведення вчинення особою злочину, передбаченого ст. 255 КК України.

Наприклад, у вироку Єнакіївського міського суду Донецької області від 30 серпня 2011 року стосовно вини підсудного Особа_12 суд вважає, що вона не знайшла свого підтвердження та спростовується показаннями свідків – Особа_68 й Особа_69, які пояснили, що Особа_12 у період з початку січня до квітня 2009 року разом з ними працював на будівництві в м. Київ, де постійно проживав у цей час. Свідок Особа_70 підтвердив «алібі» Особа_12 про те, що в період з квітня 2008 року до серпня 2008 року він також не брав участі в злочинній діяльності організованої злочинної групи під керівництвом Особа_29, оскільки в цей час перебував на заробітках за кордоном, а саме в Польщі. Жодних доказів спілкування Особа_12 з іншими обвинуваченими, крім дружини – Особа_14 суду слідчий орган не надав. Справді, Особа_12 за попередньою змовою зі своєю дружиною Особа_14 6 липня 2009 року збув наркотичний засіб Особа_22, інших епізодів і доказів злочинної діяльності Особа_12 суду не надано. Тому Особа_12 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України [35].

В іншому випадку Колегія суддів за результатами розгляду кримінального провадження дійшла висновку про відсутність доказів, які свідчили б про наявність обов'язкових ознак створення злочинної організації з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, зокрема для систематичного виготовлення та збуту на території міст Червонограда та Соснівки Львівської області наркотичного засобу –

опію ацетильованого, і про діяльність такої організації, керівництво нею Особа_8 й Особа_9, участь у ній і вчинюваних нею злочинах інших обвинувачених.

Водночас досудовим слідством не доведено, що всі обвинувачені були знайомі між собою, у будь-який спосіб висловлювали свою згоду на участь у злочинній організації, дотримувалися чіткої ієрархії, що вони за попередньою змовою організувалися для спільної діяльності й мали спільний умисел на вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Досудовим слідством вказано, які саме функції здійснювали Особа_8 як організатор злочинної організації та Особа_9 як керівник злочинної організації. Однак доказів на підтвердження здійснення Особа_8 та Особа_9 таких функцій не надано. Підстав у суду для висновку про обґрунтованість цих звинувачень немає. Схожі аргументи суд висловив і щодо інших учасників злочинної організації.

Немає доказів того, що з метою конспірації відповідно до розробленої ними схеми Особа_8 давала вказівки та спілкувалася виключно з Особа_9 та Особа_23, своєю чергою Особа_9 передавала вказівки учасникам середньої та нижньої ланок злочинної організації: Особа_10, Особа_11, Особа_12, Особа_13, Особа_14 й іншим учасникам злочинної організації. Таке спілкування не може бути одноразовим чи спонтанним, повинно бути системним, чітко налагодженим і врегульованим.

У судовому засіданні обвинувачені категорично заперечили існування злочинної організації, створеної з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, а також керівництво такою організацією та участь у ній. Вони заперечили свої показання на досудовому слідстві щодо цих обставин, зазначили, що такі є неправдивими, не відповідають дійсності, їх надавали під погрозами та психічним тиском з боку працівників правоохоронних органів.

З огляду на викладене, колегія суддів вважає, що обвинувачених Особа_8 за ч. 3 ст. 27, ч. 1 ст. 255 КК України, Особа_9 за ч. 3 ст. 27, ч. 1 ст. 255 КК

України, Особа_10 за ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 255 КК України, Особа_11 за ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 255 КК України, Особа_13 за ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 255 КК України, Особа_14 за ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 255 КК України, Особа_12 за ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 255 КК України – слід визнати невинуватими в пред'явлених за цими статтями обвинуваченнях і виправдати у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину [55].

Ще в одному випадку – у вирокі Кіровського районного суду м. Кіровоград від 30 грудня 2015 року зазначено, що здобуті й вивчені в судовому засіданні докази не дають суду підстави для висновку про наявність у діях підсудних перелічених складів злочину.

Зокрема, свідок Особа_54 категорично стверджував, що факт збуту Особа_10 макової соломки був у 2004–2005 роках, а в 2009–2010 роках свідок не зустрічався з підсудним.

Наявність в Особа_10 коштів, які використовували в процесі оперативних закупок наркотичних засобів, дають підстави припускати про причетність до інкримінованих злочинів, однак цей доказ не узгоджується з іншими здобутими доказами. Водночас вирок суду не може ґрунтуватися на припущенні. Будь-яких інших, неспростовних доказів причетності підсудного Особа_10 до інкримінованих злочинів у судовому засіданні здобуто не було, оскільки сторона обвинувачення не представила жодного доказу такого факту. Оглянуті в судовому засіданні касети з відеозаписом розмов обвинуваченого з представником міліції, навпаки, вказують на те, що фактично це була звичайна бесіда, відеозапис якої не був належно санкціонований. Це не був протокол допиту із застосуванням відеозапису, а тому не може бути доказом у кримінальній справі. Крім того, оперуповноважений УБОЗ УМВС в Кіровоградській області Особа_29, який проводив бесіди в складі слідчо-оперативної групи, не мав повноважень щодо самостійного проведення слідчих дій у справі без доручення слідчого. Тому суд вважає, що в судовому засіданні лише безперечно встановлений факт незаконного придбання та перевезення цією особою наркотичних засобів без

мети збуту. Отже, Особа_10 виправдано за ч. 1 ст. 255 КК України, а її дії перекваліфіковано з ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 307 КК України на ч. 1 ст. 309 КК України.

Так само виявлені в Особа_15 грошові кошти, які використовували в оперативних закупках, і макова солома можуть свідчити про її причетність до інкримінованих злочинів. Однак з досліджених доказів, зокрема телефонних розмов Особа_15 з іншими підсудними, вбачається, що він відмовлявся від виготовлення та продажу наркотичних засобів наркозалежним особам. Цей факт, на думку суду, однозначно свідчить про те, що підсудний не брав участі в діяльності злочинної організації та не був її членом. Органами досудового слідства не було вилучено посуд, у якому виготовляли наркотичний засіб опію ацетильований, що є дивним, з огляду на те, що Особа_15 мав би займатися виготовленням наркотичного засобу в межах злочинної організації. Жоден зі свідків не вказав на причетність Особа_15 до продажу наркотичних засобів.

Отже, Особа_15 виправдано за ч. 1 ст. 255 КК України, а її дії перекваліфіковано з ч. 4 ст. 28, ч. 2 ст. 307 КК України на ч. 1 ст. 309 КК України.

Особа_14 не заперечує факт продажу опію ацетильованого, який їй надавав Особа_9, однак у судовому засіданні не було здобуто неспростовних доказів того, що продаж наркотичних засобів було проведено в межах діяльності злочинної організації.

Тому Особа_14 виправдано за ч. 1 ст. 255 КК України, а її дії перекваліфіковано з ч. 4 ст. 28, ч. 2 ст. 307 КК України на ч. 2 ст. 307 КК України [37].

Санкції ст. 255 КК України. Дослідження реалізації кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів спонукає до розгляду питання про встановлення видів і розмірів покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 255 КК України.

Аналіз санкцій кримінально-правової норми, передбаченої ст. 255 КК України, дає змогу окреслити їхні особливості. По-перше, санкції всіх частин статті є безальтернативними й містять лише один вид покарання – позбавлення волі на певний строк. По-друге, санкції кожної частини ст. 255 КК України є порівняно визначеними, оскільки мають верхню та нижню межі покарання. Це надає можливість суду індивідуалізувати покарання шляхом вибору конкретного його розміру. По-третє, усі зазначені санкції є кумулятивними, оскільки передбачають можливість одночасного застосування, крім основного, ще й додаткового покарання – конфіскації майна. По-четверте, зазначене додаткове покарання є обов'язковим.

Важливо порівняти санкції ст. 255 КК України в редакції Закону України від 4 червня 2020 року № 671-ІХ із санкціями ст. 255 КК України в першій редакції цього Кодексу від 5 квітня 2001 року.

Порівняння редакцій санкцій ст. 255 КК України свідчить про те, що в новій редакції, тобто редакції Закону від 4 червня 2020 року № 671-ІХ, санкцію значно посилено, зокрема шляхом збільшення мінімальної та максимальної меж позбавлення волі на певний строк за окремі суспільно небезпечні діяння, що охоплені складом злочину, передбаченого цією статтею. Крім того, нові санкції містять обов'язкове додаткове покарання – конфіскацію майна, якої в першій редакції цієї статті не було.

Водночас слід зауважити, що мінімальна й максимальна межі позбавлення волі за найпоширеніше на практиці кримінально протиправне діяння, за яке найчастіше притягують до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій – участь у них, залишилася незмінною (5 і 12 років відповідно) [83, с. 202].

Покарання за ст. 255 КК України. За результатами аналізу 47 вироків, винесених упродовж 2008–2022 років, за якими засуджено 70 учасників злочинних організацій, що вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, встановлено, що більшій частині засуджених за ст. 255 КК України (36 осіб, 51,4 %) призначено

більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (із застосуванням ст. 69 КК України). Для порівняння, 2021 року судова статистика свідчить, що лише 2 % з усіх засуджених призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК України [188]. Така ситуація піддає сумніву правомірність застосування в такій значній частині випадків ст. 69 КК України саме до учасників злочинних організацій.

В окремих випадках суди доволі формально ставляться до умов застосування ст. 69 КК України. Не завжди беруть до уваги той факт, що наявність двох і більше пом'якшуючих обставин не є безумовною підставою для застосування ст. 69 КК, а сукупність таких обставин має істотно знизити тяжкість вчиненого злочину (ВС/ККС у справі від 27 квітня 2021 року № 712/4384/20).

Покарання учасникам злочинних організацій, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, свідчить про те, що ст. 69 КК зазвичай застосовують у випадку укладення угоди про визнання винуватості й за наявності щирого каяття та активного сприяння розкриттю злочину, а також з огляду на інші обставини.

Унаслідок цього 69 (98,6 %) засудженим учасникам злочинних організацій за ст. 255 КК України призначено покарання у вигляді *позбавлення волі на певний строк*:

- від 1 до 2 років включно – 6 засудженим (8,7 %);
- від 2 до 3 років включно – 6 засудженим (8,7 %);
- від 3 до 4 років включно – 17 засудженим (24,6 %);
- від 4 до 5 років включно – 35 засудженим (50,7 %);
- від 5 до 6 років включно – 2 засудженим (2,9 %);
- від 6 до 7 років включно – 1 засудженому (1,5 %);
- від 7 до 8 років включно – 2 засудженим (2,9 %);

Аналіз результатів призначення позбавлення волі на певний строк засвідчує, що 92,7 % учасників злочинних організацій, що вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, покарання призначено або в мінімально можливих межах санкції

ст. 255 КК України, або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції цієї статті (санкції частини цієї статті).

Одній особі (1,4 %) призначено покарання у вигляді штрафу.

Як додаткове покарання одній особі (1,4 %) призначено позбавлення спеціального звання, трьом особам (4,3 %) – конфіскацію майна [83, с. 202].

Покарання за сукупністю статей. Більш суворим є *остаточне покарання* у вигляді позбавлення волі, *призначене* 68 (97,1 %) [31]¹ учасникам злочинних організацій *за сукупністю злочинів* шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим:

- від 1 до 2 років включно (4,4 %);
- від 2 до 3 років включно (4,4 %);
- від 3 до 4 років включно (7,3 %);
- від 4 до 5 років включно (58,8 %);
- від 5 до 6 років включно (14,7 %);
- від 6 до 7 років включно (2,9 %);
- від 7 до 8 років включно (1,4 %);
- від 8 до 9 років включно (2,9 %);
- від 9 до 10 років включно (1,4 %);
- від 10 до 11 років включно (1,4 %).

У цьому випадку покарання в мінімально можливих межах санкції ст. 255 КК України або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції цієї статті (санкції частини цієї статті), призначено 74,9 % засуджених.

Крім позбавлення волі, до 32 (45,7 %) учасників злочинних організацій застосували конфіскацію майна, до 5 (7,1 %) – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, до 1 (1,4 %) – позбавлення

---

¹ Одну особу на підставі угоди про визнання винуватості засуджено за ч. 1 ст. 255 КК України до позбавлення волі на строк п'ять років і на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування покарання з іспитивним строком 3 роки та за ч. 3 ст. 209 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до штрафу у розмірі п'ятдесят тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить вісімсот п'ятдесят тисяч гривень з конфіскацією майна. На підставі ч. 3 ст. 72 КК України судом постановлено покарання у вигляді штрафу виконувати самостійно без складання з іншими видами покарань.

військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, до 5 (7,1 %) – штраф.

Конфіскація здебільшого стосувалася всього майна, що належало засудженому на праві приватної власності.

Застосовували такі форми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: «позбавлення права займати посади, пов'язані з господарсько-фінансовою сферою, строком на 1 рік», «позбавлення права обіймати посади в правоохоронних органах строком на 3 роки», «позбавлення права займати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки», «позбавлення права займати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки», «позбавлення права займати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки») [83, с. 203].

Одну особу на підставі ст. 54 КК України позбавлено спеціального звання «капітан міліції».

В одному випадку затверджено угоду про визнання винуватості й визнано особу винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255, ч. 3 ст. 209 КК України, і призначено їй узгоджене сторонами угоди покарання:

за ч. 1 ст. 255 КК України у виді позбавлення волі на строк п'ять років. На підставі ст. 75 КК України особу звільнено від відбування покарання з іспитовим строком 3 роки;

за ч. 3 ст. 209 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

На підставі ч. 3 ст. 72 КК України покарання у вигляді штрафу зобов'язано виконувати самостійно без складання з іншими видами покарань [31].

Ще в одному випадку особу засуджено за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255 та ч. 4, 5 ст. 27, ч. 3 ст. 307 КК України, і на підставі ст. 70 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання більш

суворим, призначено особі остаточне покарання за сукупністю злочинів у виді штрафу в розмірі 50 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [30].

Вивчення судової практики призначення покарання засудженим протягом 2007–2016 років за ст. 255 КК України учасникам злочинних організацій, що вчиняли різні категорії злочинів, а не лише у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, також засвідчило, що переважна більшість учасників злочинних об'єднань засуджено до покарань, які призначають якщо не в мінімальних межах чи нижче від них, то в розмірах, що навіть не перевищують середньої міри покарання, установленої в санкції статті. Такий стан здійснення правосуддя можна оцінювати по-різному. З огляду на результати вивчення наукової літератури, емпіричних досліджень, можна припустити, що покарання учасників злочинних об'єднань, засуджених в Україні, є занадто «м'яким». В окремих випадках призначені судами строки позбавлення волі явно не відповідають характеру й ступеню тяжкості вчинених злочинів. Це не узгоджується з неодноразово доведеною гіпотезою (яка фактично перетворилася на аксіому) про те, що групова й організована злочинність, зокрема терористичного спрямування, становить серйозну загрозу для суспільства в межах світового правопорядку [66, с. 805–806].

Розв'язати окреслені проблеми, виявлені під час аналізу результатів призначення покарання учасникам злочинних об'єднань, можна шляхом удосконалення спеціальних правил призначення покарання, які обмежуватимуть суддівський розсуд у необґрунтованому застосуванні занадто м'яких розмірів покарань [66, с. 805–806].

Види злочинів, за які притягують до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій. Усім учасникам злочинних організацій, що вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, покарання призначено за сукупністю злочинів або вироків. Тобто цих суб'єктів визнають винними за ст. 255 та іншими статтями Особливої частини КК України.

Учасників злочинних організацій, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, найчастіше притягують до кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (85,7 %), використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (10 %), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (8,6 %), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (8,6 %), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (8,6 %), організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (7,1 %). Значно рідше їх засуджують за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (4,3 %), викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (2,8 %), схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (1,4 %), порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (1,4 %).

Аналіз цих емпіричних даних дає підстави стверджувати, що учасники злочинних організацій, які спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, окрім зазначених кримінально протиправних діянь, вчиняють також інші кримінальні

правопорушення, зокрема порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України), проти власності (ст. 189, 190 КК України), господарської діяльності (ст. 209, 213 КК України), службової діяльності (ст. 364, 365 КК України), а також легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України), і незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). Більшість цих злочинів вчиняють зрідка. Виняток становлять лише кримінальні правопорушення, передбачені ст. 209 та 263 КК України, які становлять 8,6 % та 7,1 % відповідно [83, с. 204].

Водночас не встановлено випадків притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України), посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України), викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 312 КК України), незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 314 КК України), незаконне публічне вживання наркотичних засобів (ст. 316 КК України), незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 318 КК України), незаконну видачу рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 КК України).

Угода про визнання винуватості. З 57,1 % засуджених було укладено угоду про визнання винуватості. Водночас слід ураховувати, що кримінальний процесуальний інститут угод з'явився в КПК України лише 2012 року, що набув чинності майже наприкінці року – 20 листопада 2012 року. Водночас у вивчених вироках угоди вперше почали укладати лише 2017 року [28; 29]. З

2017 року угоди про визнання винуватості укладено із 95,2 % засуджених учасників злочинних організацій.

У 77,5% випадків укладення таких угод до засуджених застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Підстави для укладення угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим з учасниками злочинних організації, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, встановлено в ст. 469 КПК України

Відповідно до п. 1 ч. 4 цієї статті, угода про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів. Натомість у п. 3 ч. 4 зазначеної кримінальної процесуальної норми передбачено, що така угода може бути укладена у провадженні щодо особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами.

Відповідно до змісту угоди, на особу покладено обов'язок надавати допомогу органам досудового розслідування та суду в з'ясуванні тих обставин вчинення злочину, що мають істотне значення для повного його розкриття (щиро розповідати про час, місце вчинення злочину, його організаторів та інших співучасників тощо) [83, с. 204].

Дотримання цієї умови забезпечується, зокрема, ст. 389-1 КК України, яка містить підстави притягнення до кримінальної відповідальності за умисне невиконання засудженим угоди про примирення або про визнання винуватості (карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років)¹.

---

¹ Д. В. Каменський обстоює думку про те, що норма КК (ст. 389-1) про умисне невиконання угоди про примирення або про визнання невинуватості є проявом помилкової криміналізації та має

Крім того, відповідно до положень ст. 476 КПК України, у разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор відповідно мають право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Суд своєю ухвалою скасовує вирок, яким затверджена угода, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що засуджений не виконав умов угоди. Наслідком скасування вироку є призначення судового розгляду в загальному порядку або направлення матеріалів провадження для завершення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була ініційована на стадії досудового розслідування.

Укладення угоди про визнання вини та виконання її умов свідчить про доцільність застосування кримінально-правового заохочення, однак найскладнішим є питання щодо його форми та змісту. Логічним варіантом розв'язання проблеми є запровадження диференційованого підходу до призначення узгодженого покарання залежно від обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, особи винного й результатів її позитивної посткримінальної поведінки. Такий підхід потребує передусім законодавчого закріплення правил призначення покарання за наявності й відсутності обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а також їх комбінування в межах призначення покарання учаснику злочинного об'єднання. Надалі, з огляду на такі правила, залежно від результатів активного сприяння виявленню, припиненню, розкриттю, розслідуванню злочинів, учинених у зв'язку зі створенням і діяльністю злочинних об'єднань, а також запобіганню їм на розсуд суду підсудному може бути призначено покарання в мінімальних межах санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України, більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, або його може бути звільнено від

бути виключена. Описані в ч. 3 ст. 476 КПК наслідки невиконання такої угоди цілком спроможні виконувати відновлювальну та компенсаторну функції в разі порушення засудженим вимог угоди. Практика призначення реального покарання на підставі обвинувального вироку, винесеного внаслідок порушення угоди, здатна забезпечити, з одного боку, повагу засудженого до умов угоди, а з іншого – гарантувати призначення судом більш суворого покарання в разі невиконання таких умов [116, с. 162].

відбування покарання з випробуванням. Водночас такі положення потребують узгодження з усією системою кримінально-правового заохочення учасників злочинних об'єднань до позитивних посткримінальних дій [75, с. 25].

Звільнення від відбування покарання з випробуванням. Водночас 32 учасників злочинної організації (39,5 %) було звільнено від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України) [188]¹. Испитовий строк у всіх випадках становив 3 роки. На засудженого було покладено такі обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації та повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання. Значно рідше його зобов'язували не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Такі дані засвідчують, що майже 40 % засуджених учасників злочинних організацій реально не відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Водночас обов'язки, які покладають на звільнених від відбування покарання з випробуванням, не завжди сприяють виправленню чи перевихованню засуджених [18, с. 201; 83, с. 205].

Звільнення від відбування покарання з випробуванням, відповідно до ч. 1 ст. 75 КК України, може бути застосоване до засуджених, яким призначено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше ніж п'ять років, з огляду на тяжкість кримінального правопорушення, особу винного й інші обставини справи, якщо суд дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання [123].

На підставі ч. 2 ст. 75 КК України суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для

---

¹ Для порівняння у 2021 р. судова статистика свідчить, що 41,7 % з усіх засуджених за різні кримінальні правопорушення звільнено від відбування покарання з випробуванням [188].

військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше ніж п'ять років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням [123].

Особа може бути звільнена від відбування призначеного покарання, якщо вона протягом визначеного іспитового строку (встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років) не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на неї обов'язки (ч. 3, 4 ст. 75 КК України) [123].

Більшість учасників злочинних організацій засуджують до покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Водночас мінімальні межі покарання у виді позбавлення волі в санкціях статей, що містять підстави кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, в одних випадках не перевищують 5 років, а в інших становлять більший розмір цього виду покарання. Тому, безумовно, санкції відповідних статей надають можливість застосовувати до цих суб'єктів звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Спроби законодавця обмежити можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням через інші правові інструменти, зазначає О. П. Горох, зокрема через внесення змін до санкцій кримінально-правових норм, що визначають підстави кримінальної відповідальності за «наркотичні» злочини, обумовлювали збільшення кількості випадків застосування ст. 69 КК України. Цей законодавчий досвід наочно демонструє, що невважені законодавчі обмеження потім коригує «жива» судова практика [99, с. 187–188].

Тому кримінально-правові норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням потребують удосконалення.

Водночас слід зважати й на дотримання вимог КК України під час його призначення. У контексті цього заслуговує на увагу позиція окремих суддів, які логічно обґрунтовують недоцільність застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Наприклад, у вироку Дніпровського районного суду м. Києва від 16 грудня 2021 року суд призначив покарання на підставі ч. 1*

ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим у виді 6 років позбавлення волі. Водночас підстав для звільнення від відбування покарання з випробуванням, відповідно до вимог ст. 75 КК України, до обвинуваченої Особа_1 суд не знаходить, у зв'язку з відсутністю передумов, за яких ці правові норми можуть бути застосовані, й оскільки суд однозначно переконаний у тому, що, відповідно до вимог ч. 2 ст. 65 КК України, визначена цим вироком міра покарання, а саме у виді позбавлення волі, є достатньою для виправлення обвинуваченої та попередження нових злочинів. Таке покарання, на думку суду, знаходиться в справедливому співвідношенні з тяжкістю вчинених особливо тяжких злочинів, їх підвищеною суспільною небезпечністю, обставинами вчиненого й особою винної, адже справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, у рівному юридичному масштабі поведінки й пропорційності юридичної відповідальності вчиненому порушенню. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину й межі покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має знаходитися в справедливому співвідношенні з тяжкістю та обставинами вчиненого та особою винного. Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину, оскільки категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину [34].

Привертає увагу й необхідність дотримання рекомендацій учених, що сприяли справедливому застосуванню чи незастосуванню цього заходу кримінально-правового характеру до учасників злочинних організацій, що спеціалізуються на наркозлочинах.

Має рацію О. П. Горох у тому, що звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України) судам доцільно застосовувати до засудженого, який зокрема: вчинив злочин, що не є особливо тяжким, уперше; у тверезому стані; у складній обстановці; за девіантної поведінки потерпілого; без застосування знарядь або засобів вчинення злочину; без застосування надмірного насильства до потерпілого; виконував під час вчинення злочину в

співучасті неактивну (другорядну) роль; не спричинив потерпілому тяжких наслідків; надавав потерпілому допомогу після вчинення злочину; добровільно відшкодував йому збитки (усунув заподіяну шкоду) і потерпілий не наполягає на його суворому покаранні; визнав вину та насправді щиро розкався й активно сприяв розкриттю злочину; позитивно характеризується; має сім'ю та на утриманні неповнолітніх дітей та/або непрацевдатних батьків; страждає на різні тяжкі захворювання, які потребують стаціонарного висококваліфікованого лікування; не намагався ухилитися від притягнення до кримінальної відповідальності [99, с. 409].

Висновки до розділу 1

1. В Україні немає монографічних досліджень, у яких комплексно й системно висвітлено проблематику кримінологічної характеристики та запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації. Доктринальні розвідки з означеної тематики поділено на такі групи: 1) наукові праці з проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; 2) наукові праці з проблем запобігання злочинам, що вчиняють учасники організованих злочинних об'єднань; 3) наукові праці з проблем запобігання злочинам, що вчиняють учасники організованих злочинних об'єднань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Сучасний стан доктринального опрацювання проблем кримінологічної характеристики й запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, не цілком відповідає потребам правозастосовної діяльності, яка потребує сучасного та комплексного підходу до їх задоволення. Частина висновків і пропозицій учених є фрагментарними, суперечливими й

недостатньо аргументованими, що не надає можливості ефективно протидіяти організованому наркобізнесу. Така ситуація частково зумовлює масштаби досліджуваних деліктів й ефективність запобігання їм.

2. Основу кримінально-правової характеристики злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів становлять кримінально-правові ознаки цього злочинного об'єднання, визначені в ч. 4 ст. 28 КК України. Ці ознаки мають важливе значення для кваліфікації кримінальних правопорушень, оскільки дають змогу визначити форму співучасті, відмежувати одне злочинне об'єднання від іншого, а також слугують певним орієнтиром, з одного боку, у запобіганні фактам створення та участі в злочинних організаціях, а з другого – у розслідуванні відповідних кримінальних проваджень.

Злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів переважно формуються з понад десяти осіб, оскільки для створення ефективної системи організованого наркообігу необхідна значна кількість учасників з метою виконання різних функцій, пов'язаних із цим бізнесом (виготовлення, зберігання, фасування, перевезення, пересилання, збут, рекламування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, організаційне, матеріальне й фінансове забезпечення організованого злочинного об'єднання тощо).

Стійкість злочинної організації пов'язують з тривалістю функціонування об'єднання, метою, ієрархічною структурою, правилами поведінки, зв'язком між учасниками, корупційними зв'язками, протидією конкурентам тощо. Тобто це обов'язкова ознака злочинної організації, що вирізняється комплексом інших ознак. Визначення стійкості в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13 є занадто громіздким, неконкретизованим і таким, що суперечить відповідним дефініціям кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою, і

кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією, у ст. 28 КК України.

Ієрархічна структура злочинної організації ґрунтується на злочинному авторитеті й інших особистих рисах організатора серед осіб, що здійснюють кримінально протиправну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. До злочинної організації він залучає осіб, які поділяють його мету щодо незаконного збагачення від організованого наркобізнесу. Керівництво такою організацією здебільшого здійснює декілька осіб. Одна особа може виконувати функції головного організатора, а інші – співорганізаторів, зокрема керівників структурних частин. У частині випадків осіб, які не брали участь у створенні об'єднання, призначає один з його керівників, зокрема керівники структурних частин.

Аналіз розподілу функцій та ролей у досліджуваних злочинних організаціях засвідчує, що окремі повноваження організаторів можуть здійснювати окремі виконавці й, навпаки, те, що здійснюють у злочинній організації рядові учасники, можуть робити також організатори. Водночас організатори передусім створюють злочинну організацію та забезпечують керівництво нею шляхом встановлення певних правил поведінки, розподілу функцій та ролей, контролю за діяльністю учасників, координації їхніх дій тощо.

Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій полягає в умисному добровільному об'єднанні в стійке ієрархічне об'єднання з усвідомленням кримінальної протиправності та наслідків своїх дій. Ця ознака засвідчує, що для того щоб визнати кримінальне правопорушення вчиненим у складі злочинної організації, остання на цей момент повинна мати обов'язкові кримінально-правові ознаки, визначені ч. 4 ст. 28 КК України, – об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), стійкість, ієрархічність і відповідна мета.

Метою всіх злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є отримання прибутку від цих

деліктів. Таке незаконне збагачення учасників злочинної організації може бути єдиним джерелом їх доходів, тому більшість цих суб'єктів керується корисливим мотивом.

Кримінально-правові ознаки злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів взаємопов'язані, взаємодоповнюють одна одну та в комплексі підтверджують організований характер об'єднання. Кількісний склад злочинної організації обумовлений передусім ієрархічною структурою об'єднання та метою його діяльності. Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій констатує наявність усіх обов'язкових ознак злочинної організації, визначених у ч. 4 ст. 28 КК України. Ієрархічність злочинної організації залежить від її кількісного складу й мети. Стійкість злочинної організації пов'язана з її метою, кількісним складом та ієрархічною структурою.

3. За результатами вивчення вироків, винесених упродовж 2008–2022 років, встановлено доволі значну частку злочинів, учинених злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів – близько 40 %. Ці дані дають підстави стверджувати, що такі делікти посідають важливе місце в спеціалізації сучасних злочинних організацій, які функціонують на території України. Однак зазначені результати практики не можуть бути безумовним доказом того, що в Україні найбільше злочинних організацій спеціалізується саме на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Це обумовлено як певними проблемами виявлення всієї кількості відповідних вироків за цей період, так і наявністю спеціальних підрозділів правоохоронних органів з протидії організованій злочинності та незаконному наркообігу.

Виправдувальні вирoki, винесені за ст. 255 КК України щодо учасників злочинних об'єднань за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (13,6 %), як пояснюють судді,

обумовлені недоведенням правозастосовними органами вчинення особою злочину, передбаченого ст. 255 КК України.

За результатами вивчення обвинувальних вироків встановлено, що 51,4 % засуджених призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (із застосуванням ст. 69 КК України).

Аналіз результатів призначення позбавлення волі на певний строк засвідчує, що 92,7 % учасникам злочинних організацій, що вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, це покарання призначають або в мінімально можливих межах санкції ст. 255 КК України, або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції цієї статті (санкції частини цієї статті). Одній особі (1,4 %) призначено покарання у вигляді штрафу. Як додаткове покарання одній особі (1,4 %) призначено позбавлення спеціального звання, трьом особам (4,3 %) – конфіскацію майна.

Порівняння покарання, призначеного за сукупністю злочинів цим суб'єктам, із санкцією ст. 255 КК України засвідчує, що стосовно 74,9 % засуджених його призначають у мінімально можливих межах санкцій цієї статті або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в цій санкції. Отже, 17,8 % учасникам цих злочинних організацій покарання за сукупністю злочинів є більш суворим, ніж призначене лише за ст. 255 КК України. Водночас під час призначення покарання за сукупністю злочинів до 45,7 % учасників злочинних організацій застосовано конфіскацію майна.

Для розв'язання виявлених проблем у призначенні покарань учасникам злочинних об'єднань необхідно вдосконалити спеціальні правила призначення покарання, обмеживши суддівський розсуд у випадках надмірно м'яких вироків щодо цієї небезпечної категорії злочинців.

Аналіз емпіричних даних засвідчує, що учасників цих злочинних організацій найчастіше притягують до кримінальної відповідальності за ст. 307 КК України (85,7 %), ст. 306 КК України (10 %), ст. 309 КК України (8,6 %), ст. 311 КК України (8,6 %), ст. 321 КК України (8,6 %). Наявні випадки

притягнення до кримінальної відповідальності також за ст. 305, 313, 315, 317, 320 КК України. І, навпаки, жодного із зазначених суб'єктів не засуджено за ст. 308, 310, 312, 314, 316, 318, 319 КК України.

Засуджені учасники злочинних організацій вчиняли також порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України), кримінальні правопорушення проти власності (ст. 189, 190 КК України), господарської діяльності (ст. 209, 213 КК України), службової діяльності (ст. 364, 365, 366 КК України) і незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). Більшість цих злочинів вчиняють зрідка. Виняток становлять лише кримінальні правопорушення, передбачені ст. 209 і 263 КК України, які становили 8,6 % та 7,1 % відповідно.

Доволі часто з такими суб'єктами укладають угоди про визнання винуватості (57,1 %). Водночас у вивчених вироках угоди вперше почали укладати лише 2017 року. З 2017 року угоди про визнання винуватості укладено із 95,2 % засуджених учасники злочинних організацій. У 77,5 % випадків укладення таких угод до засуджених застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Майже 40 % засуджених учасників злочинних організацій реально не відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк, оскільки їх звільняють від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України). Испитовий строк в усіх випадках становив 3 роки. Водночас обов'язки, які покладено на звільнених від відбування покарання з випробуванням, не завжди сприяють виправленню чи перевихованню засуджених. Це засвідчує, що кримінально-правові норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням потребують удосконалення.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ

2.1. Сучасний стан злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації

У межах кримінологічної характеристики злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, необхідно з'ясувати сучасний стан вчинення цих деліктів. Це важлива складова ефективного запобігання зазначеним кримінально протиправним діянням, оскільки вона дає змогу виявити нові тенденції та методи злочинної діяльності у сфері організованого наркообігу, оцінити масштаби та рівень загрози, а також визначити ефективність наявних заходів боротьби з ними. Вивчення сучасного стану цих деліктів необхідне для розроблення комплексних, науково обґрунтованих й ефективних заходів боротьби з цим явищем.

Кількісні та якісні показники злочинів. Важливим елементом кримінологічної характеристики злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, є кількісні та якісні показники цих деліктів.

Слушно зауважує О. В. Тихонова, сприймаючи кримінологічну характеристику як сукупність певних статистичних показників, що ілюструють тенденції злочинних явищ, можна побудувати ретроспективну модель певного виду злочинності та її перспективну модель. І лише за результатами аналізу якісних показників, які можна отримати в процесі вивчення матеріалів

кримінальних проваджень, судових рішень, вироків тощо, думок фахівців й інших джерел інформації та їх імплементації з математичними моделями, можна виявити детермінанти, притаманні певній динаміці [190, с. 248].

Запропонований підхід дасть змогу виокремити тенденції, які в минулому спостерігалися в певній сфері суспільного життя, і на підставі отриманих результатів з використанням наявного математичного інструментарію побудувати прогнозовані показники на майбутнє, а також визначити ті сегменти, які потребують запобіжного впливу та які є найменш вразливими до наявних кримінальних загроз [190, с. 248].

У 2019–2022 роках було закінчено 1564 кримінальні провадження про кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами та злочинними організаціями. Провадження стосувалися 13 382 епізодів злочинів і 324 кримінальних проступків. У процесі оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності за методологією SOCTA Україна досліджено злочинну діяльність 1498 організованих злочинних угруповань у 20 сферах злочинної діяльності. Протягом досліджуваного періоду основна активність організованих злочинних угруповань була зосереджена в таких сферах злочинної діяльності: вчинення злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (410 організованих злочинних угруповань); вчинення злочинів, пов'язаних із заволодінням майном, – грабіж, розбій, вимагання, крадіжка, незаконне заволодіння транспортними засобами тощо (292 організовані злочинні угруповання); вчинення злочинів, пов'язаних із шахрайством (141 організоване злочинне угруповання); вчинення злочинів, пов'язаних із заволодінням майном, – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (138 організованих злочинних угруповань), вчинення злочинів, пов'язаних із нелегальною міграцією і торгівлею людьми (108 організованих злочинних угруповань) [159, с. 26].

Аналіз даних засвідчує, що впродовж 2019–2022 років серед закінчених кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені

організованими групами та злочинними організаціями, злочини, пов'язані з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, становили понад чверть (27,4 %) усіх деліктів, учинених цими об'єднаннями. Ці діяння в структурі організованої злочинної діяльності поступаються лише незаконному заволодінню майном, яке становить більшу частину (65 %) цих злочинів і кримінальних проступків.

За даними звіту SOCTA 2021, 38 % злочинних мереж, що діють в ЄС, спеціалізуються на незаконному наркообігу [226].

О. В. Мазуренко доходить висновку, що з початком війни відбулося погіршення кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Якщо протягом 2015–2021 років частка наркозлочинів була на рівні близько 5 %, то з початком повномасштабного вторгнення їх питома вага зросла до 10 %, тобто вдвічі (з 4,5 % 2015 року до 10 % 2022 року) [133, с. 206].

Слід акцентувати на відомостях щодо закінчених проваджень про кримінальні правопорушення, учинені організованими групами та злочинними організаціями, упродовж 2020–2024 років [171] (додаток А.1). У зв'язку з цим важливо з'ясувати співвідношення злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, загалом та у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів на основі відомостей щодо закінчених проваджень 2020–2024 років.

Загальна кількість злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, за цей період становить 24 133.

Упродовж 2020–2024 років у середньому за рік фіксується 4826,6 таких деліктів і спостерігається зростання їх рівня: якщо 2020 року було 3595 таких злочинів, то 2021 року – 4318 (+20,1%), 2022 року – 3142 (-27,2%), 2023 року – 5197 (+65,4%), 2024 року – 7881 (+51,6%).

Якщо 2020 року було 3595 злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, то 2024-го – вже 7881. Особливо помітне зростання 2024 року (7881 злочин, що у 2,5 раза більше, ніж 2022 року). Простежується

зростання організованої злочинності у 2020–2024 роках (особливо стрімке зростання у 2023–2024 роках).

Майже третину злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями (загалом за цей період 7111, або 29,5 %), становили делікти у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Водночас їх динаміка має певні відмінності, порівняно з динамікою всіх деліктів, учинених організованими злочинними об'єднаннями.

Найменша кількість злочинів у сфері організованого наркообігу зафіксована 2023 року (1056), а найбільша – 2024 року (2227).

2020 року кількість злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, становила 1222, або 34 % від загальної кількості злочинів організованих груп і злочинних організацій.

2021 року кількість таких злочинів збільшилася до 1300, але їх частка від загальної кількості злочинів організованих груп і злочинних організацій знизилася до 30,1 %.

2022 року кількість залишилася майже незмінною (1306), але частка від загальної кількості зросла до 41,6 %.

2023 року зафіксовано істотне зменшення кількості цих деліктів (до 1056 злочинів, частка – 20,3 %).

2024 року відбулося стрімке збільшення (до 2227 злочинів, частка – 28,3 %).

Оскільки злочинів у сфері організованого наркообігу 2020 року було 1222, а 2024 року стало 2227, то їх кількість збільшилася майже вдвічі (в 1,8 раза). Особливо помітне збільшення зафіксовано 2024 року (2227 злочинів, що у 2,1 раза більше, ніж 2023 року). Тобто значними є коливання деліктів у сфері організованого наркообігу. Найбільше їх було 2024 року (2227), найменше – 2023 року (1056) (додаток А.1).

Збільшення кількості злочинів у сфері організованого наркообігу може бути наслідком як розширення масштабів наркообігу, так й активнішої роботи правоохоронних органів щодо виявлення таких злочинів.

Водночас слід зауважити, що певна частина злочинів, учинених організованими злочинними об'єднаннями, зокрема у сфері наркообігу, залишається *латентною*, а тому осіб, які вчинили ці делікти, не притягують до кримінальної відповідальності. Така ситуація зумовлена низкою чинників, серед яких особливості функціонування організованих злочинних угруповань, недосконалість механізмів правоохоронної діяльності, а також складна соціально-економічна та військово-політична ситуація в Україні.

Латентність організованої злочинності, на переконання Є. С. Назимка, Т. І. Пономарьової, Б. М. Семенишиної-Фіголь зумовлена частково міжрегіональним і транснаціональним характером такої кримінально протиправної діяльності [142].

А. Ю. Поярков слушно зауважує, що показники наркозлочинності не цілком відображають реальну картину їх вчинення, позаяк латентність становить близько 87 %, що пов'язано з високою організацією діяльності організованих груп і злочинних організацій, реформуванням системи органів безпеки, зокрема підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків, воєнними діями, анексією та безконтрольністю окремих регіонів України [164, с. 112].

Має рацію Т. В. Шевченко, що проблема полягає в тому, що безконтактний спосіб вчинення розповсюдження наркотиків складно виявити правоохоронним органам, що підвищує їх латентність і породжує відчуття безкарності для злочинців для продовження злочинної діяльності [205, с. 412]. Справді, такий механізм значно ускладнює виявлення правопорушників правоохоронними органами, адже він ґрунтується на анонімних цифрових платформах, криптовалютах і методах прихованого збуту. У зв'язку з цим постає необхідність посилення кіберрозвідки, розвитку спеціалізованих

підрозділів з відстеження цифрових фінансових операцій та впровадження нових технологічних рішень для боротьби з наркотрафіком.

Отже, оцінити реальні масштаби досліджуваних деліктів неможливо. Водночас можна прогнозувати зростання 2025 року й у наступні роки рівня як організованої злочинності загалом, так і у сфері наркообігу зокрема. Основними передумовами цього є соціально-економічні потрясіння, зростання рівня бідності, збройний конфлікт й послаблення державного контролю за окремими територіями.

З огляду на зазначене, слід детально аналізувати причини підвищення рівня організованої злочинності та посилювати боротьбу з нею, передусім у сфері наркообігу.

Важливо встановити співвідношення злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (на основі відомостей щодо закінчених проваджень 2020–2024 років).

Аналіз даних, представлених у додатку А.2, щодо співвідношення злочинів, учинених організованими групами, і злочинів, учинених злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотиків, за 2020–2024 роки дає підстави для таких висновків.

Більшість злочинів у сфері наркообігу вчиняють організовані групи (від 78,5 % 2024 року до 88,0 % 2020 року).

Злочинні організації мають значно меншу частку (від 12,0 % 2020 року до 21,5 % 2024 року), але суттєве збільшення їх 2024 року (до 479 злочинів) може свідчити про підвищення рівня організованості злочинних структур.

Частка злочинів, учинених організованими групами, поступово знижується (з 88 % 2020 року до 78,5 % 2024 року), хоча абсолютна кількість таких злочинів збільшується.

Частка злочинів, учинених злочинними організаціями, навпаки, зростає (з 12 % 2020 року до 21,5 % 2024 року), що може свідчити про зростання рівня консолідації кримінальних структур.

Загалом середньорічний показник становить 1422 злочини на рік, з яких у середньому 83,1 % учиняють організовані групи, а 16,9 % – злочинні організації.

Посилення впливу злочинних організацій може свідчити про розвиток більш стійких кримінальних структур, які мають складнішу ієрархію та ширші зв'язки.

Зменшення частки організованих груп може бути наслідком розпаду дрібніших угруповань або їх інтеграції у більші злочинні організації.

Отже, актуальною є потреба в посиленні заходів боротьби з організованою злочинністю, зокрема на рівні великих злочинних організацій. Для реалізації цього завдання важливо проаналізувати ефективність діяльності правоохоронних органів у зазначеному напрямі.

Слід також зауважити, що у звітності про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями (Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 299 за погодженням з Держстатом [171]) серед усіх злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (ст. 307–327 КК України) у цій звітності виокремлено лише контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, (ст. 305 КК України) та використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК України). До такої звітності слід внести зміни, оскільки серед деліктів у сфері наркообігу організовані злочинні об'єднання найчастіше вчиняють злочини, передбачені ст. 307 КК України, – незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Характеристика наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів. Протягом 2019–2022 років найбільшу частину нелегального ринку наркотичних засобів і психотропних речовин становили наркотичні засоби рослинного походження. Третє місце за популярністю після канабісу та макової соломи посідав героїн, наступні – «солі» (PVP, мефедрон тощо), метадон, амфетамін, метамфетамін та кокаїн [148, с. 34; 159].

Структура вилучень наркотичних засобів у розрізі їх питомої ваги була такою: 64 % вилучень припадало на канабіс; 21,5 % – на героїн; 5,1 % – на кокаїн; 1,8 % – на макову солому; 1,4 % – амфетаміни, 6,2 % – інші психоактивні речовини [159, с. 26].

Центром вирощування наркомістких рослин протягом досліджуваного періоду лишалися аграрні регіони України – Херсонська, Запорізька, Миколаївська, Дніпропетровська, Харківська області [159, с. 26].

Зокрема, коноплі (канабіс) культивували на території України переважно для внутрішнього споживання як у відкритому ґрунті, так і теплицях, обладнаних системою крапельного поливу, освітлення та опалення, які дають можливість збирати врожай до трьох разів на рік. Насіння канабісу постачали з країн Євросоюзу (Нідерланди або Німеччина). 2019 року вперше було зафіксовано факт вирощування канабісу в значних масштабах з метою подальшого контрабандного переміщення на територію Республіки Польща. Водночас з початком активної фази збройної агресії рф проти України ціна на канабіс підвищилася майже вдвічі, порівняно з довоєнною (4–8 євро за грам, на противагу 2–4 євро за грам), що є безпосереднім наслідком обмежень, пов'язаних з війною, і змін на ринку збуту. Траплялися випадки фальсифікації продуктів канабісу небезпечнішими для організму людини синтетичними канабіноїдами [148, с. 34–35; 159, с. 26].

Макову солому, яка містить наркотично активні алкалоїди опію, виробляють безпосередньо в Україні як супутній продукт ліцензійного або нелегального вирощування олійного й опійного маку. Наркотичні засоби з макової соломи та недозрілих рослин маку (екстракт макової соломи, опій

ацетильований) протягом досліджуваного періоду виготовляли кустарним способом як наркозалежні особи, так і представники організованих злочинних угруповань, переважно ромських. Перероблення висушених коробок і стебел маку здійснювали за допомогою м'ясорубки, кавомолки, кулькового млина, а також шляхом розтирання у ступці. Через посилення контролю з боку держави за вирощуванням маку протягом досліджуваного періоду фіксували зменшення пропозиції наркотичних засобів відповідної категорії на користь метадону й опію екстрагованого, який ввозили на територію України з Угорщини через спрощення механізму вирощування опійного маку для потреб фармакологічної промисловості [148, с. 34–35; 159, с. 26–27].

Найпоширенішим був незаконний обіг метадону й наркомістких препаратів замісної підтримувальної терапії. Упродовж 2019–2021 років метадон не лише виготовляли на території України в підпільних лабораторіях, а й частково експортували до рф, білорусі та Грузії. В Україні незаконне його поширення здійснювали переважно представники ромських злочинних угруповань (зокрема «мультинаркотичні розповсюджувачі»). Внутрішній попит на амфетамін, метамфетамін та інші стимулятори амфетамінного ряду в Україні забезпечували переважно за рахунок підпільних лабораторій. Водночас великі партії синтетичних наркотиків також постачали з-за кордону, зокрема МДМА («екстазі») завозили з країн Євросоюзу (Нідерланди, Німеччина), хоча також фіксували факти його виготовлення на території України в підпільних лабораторіях [159, с. 27].

У звіті SOCTA 2021 зазначено, що канабіс залишається найпоширенішим незаконним наркотиком у ЄС. За останнє десятиліття середня сила канабісу зросла, що призвело до збільшення потенційної шкоди для споживачів у ЄС. Ринок канабісу є основним джерелом прибутку для серйозної та організованої злочинності в ЄС. Злочинні мережі залучені у вирощування і торгівлю коноплею. Обсяги вирощування трав'яного канабісу поблизу ЄС і всередині ЄС зросли. Використовуючи сучасне сільськогосподарське обладнання для

культивування, злочинні мережі, які керують професійними культиваторами, змогли підвищити врожайність [226].

Торгівля синтетичними наркотиками в ЄС є унікальною, порівняно з іншими речовинами, оскільки виробництво цих наркотиків у більшості випадків відбувається в ЄС, а потім їх розповсюджують на глобальному рівні та європейських ринках. Обсяги виробництва синтетичних наркотиків в ЄС розширюються. Злочинні мережі, задіяні у виробництві синтетичних наркотиків, продемонстрували свою стійкість і здатність адаптуватися до таких змін, як заборона певних (попередніх) речовин-прекурсорів й основних хімічних речовин, налагодивши виробничі процеси [226].

Протягом 2019–2021 років Україна перетворилася на центр виробництва синтетичних наркотиків з метою задоволення попиту як на внутрішньому ринку, так і на ринках сусідніх країн. Утім з початком російської окупації на сході України та зупинкою комерційної діяльності в портових регіонах виробництво синтетичних наркотиків, зосереджене в лабораторіях, розташованих у Харкові й на Донбасі, було тимчасово призупинено. Відповідно, у першій половині 2022 року відбулося істотне зменшення кількості встановлених фактів незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (ст. 311 КК України). Спостерігалася тенденція до зменшення кількості підпільних лабораторій з виробництва амфетаміну та метамфетаміну на користь інших синтетичних наркотиків. Згодом протягом 2022 року виробництво та розповсюдження синтетичних наркотиків повернулося до звичного режиму з використанням онлайн-платформ і поштової системи [159, с. 27–28].

Популярними серед наркоспоживачів стали нові психоактивні сполуки (курильні суміші, «солі», галюциногенні гриби), які надходять на ринок України переважно з Китаю з використанням міжнародних поштових та експрес-відправлень. Протягом досліджуваного періоду також актуалізувалася тенденція до зростання обсягів виготовлення цих речовин у підпільних лабораторіях на території України з прекурсорів, які завозять з Китаю. Також

посилився інтерес споживачів до менш відомих речовин, зокрема дисоціативних наркотиків і психоделіків, серед яких закис азоту і кетамін [159, с. 27].

Злочинні організації, що функціонували впродовж 2022–2024 років у сфері наркообігу, спеціалізувалися на таких видах заборонених засобів і речовин:

психотропних речовинах – амфетаміні [45], метамфетаміні [38; 49; 51];

психотропних речовинах та їх аналогах – PVP (1-феніл-2-піролідін-1-іл-пентан-1-он), 4-ММС (4-метилметкатинону), МДА, амфетаміні [41; 42];

наркотичних засобах – метадоні (фенадоні), канабісі, психотропних речовинах – метамфетаміні, PVP (1-феніл-2-піролідін-1-іл-пентан-1-он) [36];

наркотичних засобах – метадоні, таблетках «SUBUTEX 8 mg», що містять бупренорфін, канабісі [54];

психотропній речовині – амфетаміні та наркотичному засобі – канабісі [48];

психотропній речовині – метамфетаміні, PVP (1-феніл-2-піролідін-1-іл-пентан-1-он), наркотичному засобі – метадоні (фенадоні) [44];

психотропних речовинах – амфетаміні, PVP (б-PVP) [52];

наркотичних засобах і психотропних речовинах, які виготовляли в нествановлених нарколабораторіях (амфетамін і кінцевий продукт у вигляді PVP-солей), а також ввозили контрабандним шляхом на митну територію України (кокаїн, героїн, МДМА, складові частини PVP-солей) [24];

психотропній речовині – PVP (1-феніл-2-піролідін-1-іл-пентан-1-он) [46].

Отже, упродовж 2022–2024 років злочинні організації у сфері наркообігу спеціалізувалися на виготовленні, збуті й контрабанді широкого спектру наркотичних засобів і психотропних речовин. Серед найпоширеніших речовин – амфетамін, метамфетамін, PVP, метадон, канабіс, а також препарати, що містять бупренорфін. Окрему загрозу становило функціонування підпільних нарколабораторій та контрабандне постачання наркотиків, таких як кокаїн, героїн і МДМА.

Слід акцентувати на тенденції злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, які вчиняють злочинні організації. Їх дослідження має важливе значення для правоохоронних органів, урядів і міжнародних структур, оскільки допомагає визначати нові схеми й методи діяльності організованих злочинних об'єднань, оцінити рівень організованого наркобізнесу та заходів протидії йому, а також визначити напрями вдосконалення правоохоронної діяльності в цій сфері.

В. Г. Севрук і О. С. Павленко слушно зауважують, що одним із найнебезпечніших видів організованої злочинності, крім зазначених, є незаконний обіг наркотичних засобів (наркобізнес), що має тенденцію до зростання та загрожує національній безпеці не лише України, а й планетарній загалом, оскільки йому притаманні транснаціональний характер, професіоналізм, висока технічна оснащеність злочинних угруповань, наявність власної розвідки та контррозвідки, опанування новітніх форм і методів протидії правоохоронним і судовим органам [178].

О. В. Мазуренко дійшла висновку, що в сучасному кримінальному наркобізнесі на території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей домінують тенденції до міжрегіоналізації, співорганізованості, розподілу сфер впливу місцевого наркобізнесу, інтеграції з владними та правоохоронними структурами й транскордонними злочинними угрупованнями; діяльність наркозлочинності організована за принципами легального бізнесу з використанням найсучасніших знань у галузі економіки, науки й техніки; відбувається проникнення організованої наркозлочинності до легальних інституцій, використання соціально-економічних і воєнно-політичних складнощів у регіоні й використання кадрових та інформаційних ресурсів з метою втягнення в наркобізнес широких верств населення (людей, які залишилися без роботи, переселенців, біженців та ін.) [133, с. 205–206].

Серед тенденцій наркозлочинності в Україні В. В. Соловей виокремлює його транснаціоналізацію з такими відмітними кримінологічними ознаками: самоорганізація, конспірація, ієрархічність, структурність, дисциплінованість

кримінальних формувань; організаційна стабільність; підготовка, планування наркотрафіка; розподіл ролей; корумповані зв'язки; системність дій; монополізація, міжнародність, транснаціональність. Основними сферами легалізації грошових коштів є гральний бізнес, нерухомість тощо. Головною тенденцією організованої наркозлочинності на території України є поширеність такого предикатного протиправного діяння, як корупція (серед працівників правоохоронних органів, органів управління і влади, передусім у місцях виробництва наркотиків і за маршрутами їх транспортування) [179, с. 247].

Сучасний стан розвитку ІТ-технологій демонструє високий рівень можливостей їх використання абсолютно в усіх сферах життя [231, с. 151].

У звіті про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності (СОСТА Україна, 2019–2022 роки) зазначено, що організовані злочинні угруповання у відповідній сфері злочинної діяльності використовували *новітні технології* у двох різних напрямках: для забезпечення конспірації процесів доставлення і розповсюдження продукції, а також для захисту від кримінального переслідування. Зокрема, ідеться про використання мережі Інтернет, а саме соціальних мереж і месенджерів, застосування сучасних банківських платформ, криптовалюти для розрахунків, використання «клоніваних» телефонів [159, с. 29].

Віртуальну валюту вже протягом кількох років використовують для купівлі та продажу незаконних наркотиків на маркетплейсах Dark Web. Посадовці кількох федеральних агентств заявили, що торгівля наркотиками є поширеним незаконним способом використання віртуальної валюти, що підтверджено їхніми спостереженнями.

Зокрема, представники Центру боротьби з кіберзлочинністю ICE-HSI зазначили, що, за їхніми оцінками, 80–90 % продажів у Dark Web, які вони спостерігали, пов'язані з незаконними наркотиками, і всі ці транзакції здійснюють у формі криптовалюти, оскільки інші способи оплати переважно не приймаються на маркетплейсах Dark Web.

За словами посадовців з Офісу національної політики з контролю за наркотиками, покупці часто мають стійкі зв'язки з певним продавцем і можуть зберігати свій електронний гаманець на вебсайті цього продавця. Крім того, представники Офісу заявили, що віртуальні валюти відіграли ключову роль у зростанні обсягів продажу наркотиків у США, зокрема фентанілу й інших синтетичних опіоїдів [219].

Загрозливою ця тенденція стала й з огляду на використання зловмисниками новітніх технологій, що дало змогу розширити ринки збуту, зробивши придбання виключених з вільного обігу речовин доступним для широких верст населення, зокрема й для найвразливішої групи – молоді. Перехід наркозлочинності в кіберпростір є однією з найбільших загроз національній безпеці, оскільки кількість кримінальних правопорушень, вчинених у такий спосіб, збільшується пропорційно до кількості користувачів комп'ютерних мереж й електронних засобів комунікацій. Постійне вдосконалення технологій, доступність сучасних програм для забезпечення анонімності користувача, можливість використання інформаційних ресурсів незалежно від місця знаходження користувача, розширення логістичних маршрутів є тими факторами, що забезпечують високий рівень латентності цих кримінальних правопорушень, учинених з використанням новітніх технологій. Сучасні телекомунікаційні технології не лише спростили процес спілкування, а й через доступні можливості шифрування мережевих інтернет-ресурсів (DarkNet, або Чорний Інтернет), використання анонімних мережевих з'єднань, що ускладнюють відстеження користувача та його ідентифікацію, безконтрольне використання карток операторів мобільного зв'язку сприяли відходу від традиційного способу збуту наркотичних засобів і психотропних речовин «з рук у руки» до «безконтактного збуту» з використанням новітніх інформаційних технологій [3].

Інтернет-крамниці наркотиків є загальносвітовим трендом сучасної наркоторгівлі, що свідчить про істотні зміни в класичній «концепції» відповідного бізнесу. У перспективі масштаби цього бізнесу

розширюватимуться, оскільки правоохоронний сектор поки що лише рефлексує на виклики, а не працює на випередження. Отже, діяльність таких «крамниць» залишається майже невразливою для будь-якого втручання «ззовні», оскільки становить розгалужену злочинну мережу, не обмежену територіальними координатами й посилену сучасними інструментами комунікації, знання особливостей яких своєю чергою потребує спеціальних компетентностей [2, с. 150].

З метою запобігання викриттю своєї діяльності з продажу наркотиків через інтернет-крамниці поширювачі заборонених засобів для комунікації з покупцями використовують як адміністраторів сайту так звані інтернет-боти (чат-боти). Це віртуальні автоматичні співрозмовники через мобільні інтернет-месенджери, які є спеціально розробленою програмою з набором певних алгоритмів, що розповсюджує рекламу наркотиків через повідомлення та має можливість підтримувати листування, приймати замовлення та відповідати на запитання [22].

Організовані злочинні угруповання, причетні до наркозлочинності, часто мають зв'язки з іншими злочинними групами й організаціями, зокрема тими, що спеціалізуються на легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, контрабанді, торгівлі людьми, підробленні документів та інших сферах злочинної діяльності. Зокрема, підроблення документів і фальсифікацію особи здійснюють члени організованих груп задля безпечного пересилання та отримання наркотичних речовин за допомогою поштових сервісів, полегшення відкриття банківських рахунків, криптовалютних гаманців тощо [159, с. 29].

У період пандемії COVID-19 спостерігалось скорочення надходжень наркотичних засобів і психотропних речовин на територію України у зв'язку з порушенням сталих логістичних маршрутів, однак члени організованих злочинних угруповань швидко *переорієнтувалися й адаптувалися* до нових викликів, тож значного зменшення пропозиції і тривалого дефіциту наркотиків не фіксували. 2022 року в умовах воєнного стану найбільші обсяги вилучення наркотичних засобів припадали на наркотики рослинного походження (коноплі

та їх похідні). З огляду на те, що внаслідок закриття морських портів та авіасполучення в умовах воєнного стану, а також припинення автомобільного й залізничного сполучення на кордонах з білорусією та рф, потрапляння героїну та кокаїну в Україну істотно ускладнилося, значно інтенсифікувалася діяльність наркогруповань з організації внутрішнього виробництва наркотиків для їх подальшого збуту як в Україні, так і в країнах Європи, зокрема з використанням логістики гуманітарної допомоги [159, с. 28–29].

У Звіті 2024 щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2023 року) зазначено, що за інформацією НПУ та МВС України спостерігаються такі тенденції наркозлочинності:

загальне збільшення кількості правопорушень у сфері обігу наркотиків, зокрема і через залучення нових осіб до їх збуту та розповсюдження;

зростання обсягів внутрішнього виробництва ПАР у підпільних лабораторіях, що дає змогу контролювати повний цикл виробництва й ланцюг постачання;

збільшення частки використання поштових відправлень, зокрема міжнародних відправлень, для транспортування ПАР і прекурсорів щодо їх виробництва;

витіснення «традиційних» видів наркотиків (рослинного походження) на синтетичні речовини, а отже, збільшення кількості нарколабораторій з виготовлення синтетичних ПАР. Унаслідок тимчасової окупації частини територій країни, зокрема південних і східних, де раніше вирощували рослини роду конопель, більшість наркосировини, яку отримували з похідних нарковмісних рослин, не надходить до споживачів, що сприяло переорієнтації наркоринку на синтетичні ПАР;

зміна маршрутів контрабанди ПАР, з огляду на перекриття морського й повітряного сполучення, зміни контролю прикордонних районів Донецької, Луганської, Харківської, Чернігівської та Сумської областей та повне перекриття українсько-російського, українсько-білоруського кордонів.

Залишилися локальні маршрути місцевого значення, які пролягають переважно через західні регіони України й Одеську область;

пересилання ПАР, які переважно виробляють усередині країни, таких як канабіс і синтетичні ПАР (амфетамін, альфа-PvP), до країн Європейського Союзу (такі маршрути пролягають через Польщу, Молдову, Румунію, Угорщину, зрідка – Словаччину);

зниження попиту на дороговартісні наркотики, такі як кокаїн, через збіднення населення;

поширення постачання комбінованих нарковмісних лікарських засобів і прекурсорів, обіг яких в Україні заборонений, але дозволений у країнах ЄС, зокрема Subutex, кодеїновмісних, ефедриновмісних прекурсорів (наприклад, Codeine Phosphate, Trifed, Cirrus, Acatar);

основні форми перевезення (контрабанди) комбінованих нарковмісних лікарських засобів: приватний автомобільний транспорт, регулярні пасажирські автобусні перевезення, залізниця;

поширення постачання через західні країни, переважно через Угорщину (зрідка – Румунію, Польщу, Словаччину) таких прекурсорів, як: нітроетан, діетиловий ефір, ацетон, альфа-бромвалерофенон, 2-бром-4-метилпропиофенон тощо. Основними шляхами постачання (перевезення) прекурсорів є вантажні перевезення, зокрема шляхом контейнерних перевезень, які здійснюють на підприємства (об'єкти), що мають чинні дозволи на легальний обіг таких речовин;

збільшення кількості адміністративних проваджень за правопорушення у сфері обігу наркотиків або вчинені в стані наркотичного сп'яніння;

збільшення кількості кримінальних проваджень за правопорушення у сфері обігу наркотиків і кількості засуджених за такі злочини, зокрема: на 35,6 % збільшилася кількість кримінальних проваджень, що знаходяться на розгляді в судах (21 816 2022 року до 29 581 2023 року); на 48,5 % збільшилася кількість жінок, засуджених за вчинення правопорушень у кримінальних провадженнях (645 2022 року до 958 2023 року); на 40,7 % збільшилася

кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків з метою збуту (10 162 2022 року до 14 302 2023 року); на 55,9 % збільшилася кількість осіб, засуджених за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотиків (7948 2022 року до 12 388 2023 року); на 67 % збільшилася кількість виявлених в Україні нарколабораторій [145].

Сучасний організований наркобізнес постійно еволюціонує, адаптуючись до нових технологій, ринкових умов і правозастосовних заходів. Слід виокремити основні тенденції, які характеризують сучасний організований наркобізнес:

1. Використання цифрових технологій (даркнету, соціальних мереж, криптовалюти тощо). Організований наркобізнес активно перейшов у даркнет. Використання цифрових технологій: наркоторговці активно застосовують інтернет-платформи, зокрема месенджери й соціальні мережі, для збуту наркотиків. Вони створюють телеграм-канали та інтернет-магазини, де приймають замовлення й організовують доставку через поштові сервіси або «закладки». Це дає змогу мінімізувати особисті контакти з клієнтами й підвищити рівень конспірації. Для незаконного збуту та рекламування наркотичних засобів і психотропних речовин використовують соціальні мережі й месенджери (Telegram, Instagram, WhatsApp тощо). Для розрахунків за незаконні товари дедалі частіше використовують криптовалюти, що ускладнює відстеження фінансових потоків й ідентифікацію учасників злочинних схем. Наприклад, *учасники міжрегіональної злочинної організації використовували ботоферми як інструмент анонімного управління великою мережею акаунтів для збуту наркотиків і відмивання коштів через криптобіржі. Це надало можливість реєструвати численні облікові записи в месенджерах, платіжних системах і на криптобіржах, зберігаючи анонімність та заплутуючи сліди фінансових транзакцій* [114].

2. Високий рівень організованості й масштабування злочинної діяльності. Упродовж останніх років викривають великі злочинні організації у сфері наркобізнесу.

Наприклад, 2024 року поліцейські ліквідували мережу міжрегіональних наркоугруповань, які виготовляли майже тонну солей Альфа-PVP й амфетаміну щомісячно. Для знешкодження шести наркоугруповань залучили понад 1500 поліцейських, які в процесі двоетапної спецоперації провели понад 230 обшуків у двадцяти областях України. Затримано 67 учасників злочинних організацій разом з організаторами, перекрито міжнародний канал постачання прекурсорів з-за кордону. Учасники однієї зі злочинних організацій налагодили контрабандний канал постачання прекурсорів із Польщі на спеціально облаштовані склади. Там їх фасували й постачали п'ятьом наркокартелям, які виготовляли Альфа-PVP й амфетамін у Київській, Одеській, Миколаївській, Кіровоградській, Житомирській, Дніпропетровській та Черкаській областях. Звідти його розповсюджували по всій країні за допомогою «майстер-кладів» і приватних логістичних компаній через ботоферми й телеграм-канали [114].

Хоча ще 20 років тому модель злочинної організації, яка займається наркобізнесом, була централізованою системою управління злочинними угрупованнями, визначальними рисами якої була складна ієрархія, широкий розподіл праці, визначення ролі з огляду на кваліфікацію, контроль за виробництвом і ринками збуту, тобто органічним було поєднання рис легального бізнесу [157, с. 61].

3. Соціальна інфільтрація та корупція. Злочинці активно впроваджуються в легальний бізнес (будівництво, туризм, фінансові послуги) для відмивання грошей. Корупція серед посадовців, правоохоронців і політиків залишається важливим фактором існування наркобізнесу. У звіті СОСТА 2021 зазначено, що злочинні мережі високого ризику можуть використовувати корупцію як невід'ємну частину своєї бізнес-моделі й спрямовуватися на державних службовців або сектори, які займають стратегічні позиції. Корупція підриває верховенство права, послаблює інститути держави та перешкоджає економічному розвитку. Корупція є ключовою загрозою, яку необхідно усунути

в боротьбі зі злочинними мережами, залученими до будь-якої сфери серйозної та організованої злочинності [226].

4. Адаптація до нових умов. В умовах пандемії COVID-19 і воєнного стану організовані злочинні об'єднання швидко адаптувалися до нових умов, налагодивши внутрішнє виробництво наркотиків і змінивши логістичні маршрути через обмеження міжнародного сполучення.

5. Зростання обсягів внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків. В Україні спостерігається зростання обсягів внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків, що заміщують наркотики рослинного походження.

Щодо прогнозу реалізації та розвитку загроз серйозної та/або організованої злочинності зазначено, що в середньостроковій перспективі очікується також розвиток сфер злочинної діяльності, пов'язаних із різноманітними залежностями (адикціями) людини – нелегального грального бізнесу, наркобізнесу тощо. Загострення стресових ситуацій, економічних складнощів спричинить залучення молоді до наркоторгівлі. Прогнозується зростання попиту на наркотики серед військовослужбовців. Очікувано зростатимуть обсяги виробництва й обігу синтетичних наркотиків, з високою ймовірністю популярність також збережуть наркотики рослинного походження, сировину для виробництва яких вирощують в Україні. Орієнтуючись на сталий показник зростання темпів інтернет-торгівлі, можна прогнозувати подальше зростання інтернет-ринку наркотиків. Через географічне розташування Україна продовжить також посідати важливе місце в схемах наповнення наркотичними засобами внутрішнього ринку Європи, у зв'язку з чим слід очікувати появи нових каналів контрабанди наркотиків, передусім з поживленням міжнародної логістики після завершення активної фази збройної агресії РФ проти України [159, с. 111–112].

2.2. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

Розроблення ефективної системи загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання створенню та функціонуванню злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів потребує звернення до кримінологічної характеристики цих об'єднань. Вона дає змогу не лише краще пізнати їх кримінально-правові ознаки, а й детермінанти вчинених ними деліктів. Лише на цій підставі відповідні суб'єкти запобігання можуть визначити необхідні, достатні й найефективніші заходи недопущення організованого наркобізнесу, його припинення або принаймні мінімізації масштабів.

Попри значні досягнення вчених у розробленні окресленої проблематики, чимало питань залишилися невирішеними. Це позначається на ефективності запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів й актуалізує необхідність пошуку шляхів удосконалення цього напряму правоохоронної діяльності. Зокрема, привертають увагу питання кримінологічної характеристики злочинних організацій у зазначеній сфері.

Передусім слід з'ясувати, який зміст охоплює кримінологічна характеристика цих злочинних об'єднань. Якщо кримінологія вивчає певні явища та процеси в контексті запобігання злочинам і кримінальним проступкам, то можна припустити, що в межах кримінологічної характеристики слід розглядати не лише кримінологічні, а й кримінально-правові ознаки злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Зазначене обумовлено тим, що кримінологічна характеристика будь-якого делікту чи злочинного об'єднання ґрунтується на юридичних підставах кримінальної відповідальності.

Згідно з ч. 4 ст. 28 КК України, до ознак кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією, належать: 1) об'єднання декількох осіб (п'ять і більше); 2) стійкість; 3) ієрархічність; 4) зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин об'єднання; 5) мета об'єднання – безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як власне злочинної організації, так й інших кримінально протиправних груп.

Водночас є інші ознаки, притаманні злочинним організаціям у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, які мають вагоме значення для запобігання діяльності цих об'єднань.

Серед обов'язкових ознак злочинної організації, на відміну від організованої групи, не йдеться про єдиний **план** з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на його досягнення [73, с. 1620–161]¹. Попри це, жодна злочинна організація у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів не функціонує без плану злочинної діяльності. Тому закономірно, що у вироках щодо учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів про наявність плану переважно зазначають лише загалом. Трапляються й детальні плани діяльності таких об'єднань [82, с. 25]. *Такий план розробив організатор однієї зі злочинних організацій, що функціонувала на території м. Кривий Ріг Дніпропетровської області. Він передбачав такі елементи:*

1) добір як співучасників злочинної організації довірених осіб, що цілком визнаватимуть його владу й авторитет як лідера злочинної організації, безумовно дотримуватимуться встановлених ним правил поведінки,

---

¹ Окрім плану злочинної діяльності, можна виділити план вчинення злочину, план як намір вчинення злочину та план як засіб вчинення злочину [73, с. 161–162].

погодяться залучати інших осіб для заняття протиправною діяльністю в складі злочинної організації;

2) визначення організаційно-структурної будови злочинної організації на основі поділу на структурні частини, підрозділи, окремі ланки на чолі з довіреними особами, з диференціацією завдань і функцій кожної з цих частин, підрозділів, окремих ланок, необхідних для досягнення спільної злочинної мети організації, що своєю чергою забезпечуватиме її ієрархічність у вигляді багаторівневості й структурованості шляхом поділу посад на вищі й нижчі, їх підпорядкованість вимагатиме управління ними та координацію їхньої діяльності;

3) організація на території міста на чолі з довіреною особою, яка діятиме як керівник структурної частини злочинної організації, незаконного придбання, перевезення та зберігання психотропної речовини – метамфетаміну у великих розмірах з метою збуту:

- пошук джерел придбання цієї речовини;
- організація її доставлення до місць зберігання;
- пошук об'єктів нерухомості для зберігання метамфетаміну;
- затвердження графіка роботи, здійснення щоденного фінансового контролю, а також збору грошових коштів, одержаних від збуту психотропної речовини;
- організація її доставлення до безпосередніх збувачів;
- організація засобів комунікації між безпосередніми продавцями та покупцями, придбання і використання «робочих» абонентських номерів операторів мобільного зв'язку, за якими отримують замовлення від покупців, надають інструкції покупцям щодо місця зустрічі зі збувачами;
- виготовлення та розповсюдження візитних карток «пободри себя» із зазначенням «робочих» абонентських номерів операторів мобільного зв'язку, за якими здійснюють отримання замовлення від покупців;
- організація суворої системи звітності та контролю, у якій учасники нижчої ланки злочинної організації звітують про виконання покладених на них

функцій перед вищими в ієрархічній структурі злочинної організації співучасниками;

4) забезпечення взаємозв'язку між діями окремих структурних підрозділів злочинної організації та координація їхньої діяльності шляхом визначення конкретних завдань для окремих структурних частин злочинної організації;

5) забезпечення стабільності й безпеки функціонування злочинної організації шляхом протидії внутрішнім і зовнішнім дезорганізаційним факторам:

– суворя конспірація злочинної діяльності, добір учасників злочинної організації з-поміж довірених осіб;

– комунікацію між організатором та іншими співучасниками здійснюють за таких умов, щоб співучасники нижньої ланки злочинної організації не мали безпосереднього доступу до організатора, не знали анкетних даних і ролі окремих співучасників злочинної організації, а лише виконували відведену їм кожному окремо роль у злочинній організації, за що одержують відповідну винагороду;

– використання спеціально підготовлених засобів мобільного зв'язку виключно для спілкування між членами злочинної організації щодо обговорення тактики й методики вчинення ними злочинів, періодична зміна абонентських номерів і терміналів мобільного зв'язку, транспортних засобів та об'єктів нерухомості, у яких зберігають психотропну речовину;

– використання під час приватного спілкування між учасниками злочинної організації на теми, пов'язані з придбанням, перевезенням, зберіганням і збутом психотропних речовин, умовних позначень, скорочень, кодових назв;

– упровадження спільних неформальних правил поведінки всередині злочинної організації, обов'язкових для виконання всіма її членами, зокрема: надання учасникам злочинної організації вигаданих імен і прізвищ, ретельна перевірка кожного зі співучасників злочинної організації, а також покупців

психотропної речовини на предмет можливого співробітництва з правоохоронними органами, документування злочинної діяльності;

– налагодження каналів взаємодії та обміну інформацією з іншими злочинними об'єднаннями, які діють на території міста, з метою розподілу місць збуту психотропних речовин, з огляду на розташування адміністративних районів і житлових масивів міста;

– налагодження корупційних зв'язків з окремими представниками правоохоронних органів, зокрема місцевих відділень поліції, з метою одержання оперативної інформації про діяльність правоохоронних органів, забезпечення можливості безперешкодного збуту психотропних речовин і непритягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності;

б) легалізація (відмивання) грошових коштів, одержаних злочинним шляхом, розподіл грошових коштів між членами злочинної організації відповідно до займаної посади й статусу в ієрархічній структурі злочинної організації [49].

За результатами вивчення судової практики можна підсумувати, що плани діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів можуть визначати:

- 1) «спеціалізацію», мету й завдання злочинної організації;
- 2) поетапну організацію злочинної діяльності та її механізм;
- 3) розподіл функцій та ролей;
- 4) правила поведінки, зокрема заходи конспірації;
- 5) розподіл прибутків, одержаних унаслідок злочинної діяльності, та їх легалізацію.

Кожна злочинна організація у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів має *спеціалізацію*, яка пов'язана не лише з певним наркозлочином (групою таких деліктів), а й з певним наркотичним засобом чи психотропною речовиною. Тобто, їхні мета діяльності та розроблені плани стосуються вчинення певних деліктів у зазначеній сфері. Здебільшого йдеться про виготовлення та збут наркотичних

засобів, психотропних речовин певного виду або окремих видів на чітко визначеній території [82, с. 26–27]. Наприклад, учасники однієї злочинної організації спеціалізувалися на незаконному обігу особливо небезпечних психотропних речовин і прекурсорів, зокрема особливо небезпечних психотропних речовин PVP (1-феніл-2-піролідин-1-іл-пентан-1-он), 4-ММС (4-метилметкатинону), МДА та психотропної речовини амфетаміну на території міста Києва, Київської та інших областей України [40]; другої – на незаконному придбанні, перевезенні, зберіганні у великих розмірах з метою збуту, а також незаконному збуті психотропної речовини – метамфетаміну на території Саксаганського й Покровського районів міста Кривого Рогу Дніпропетровської області [49]; третьої – незаконному придбанні, перевезенні, пересиланні та зберіганні з метою збуту, а також систематичному збуті наркотичних засобів і психотропних речовин [48].

У певних випадках кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів поєднуються із вчиненням інших злочинів, зокрема торгівлею людьми [40].

У злочинних організаціях, що спеціалізуються на наркозлочинах, діють визначені організатором **правила поведінки для учасників об'єднання**. Встановлення таких правил і вжиття заходів щодо забезпечення їх виконання є важливою умовою ефективного функціонування злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

У злочинній організації, що функціонувала на території міста Києва упродовж 2014–2019 років, було встановлено такі правила «безпеки»: не вживати наркотики під час і до роботи; не співпрацювати з правоохоронними органами; не красти гроші; не повідомляти знайомим, друзям, сім'ї місце роботи; використовувати на робочому ноутбуці й мобільному телефоні паролі та програмне забезпечення для шифрування даних – Veracrypt; вчасно приходити на робоче місце й не залишати його на тривалий проміжок часу [33; 47].

У цій самій організації було передбачено таке правило роботи, як використання в спілкуванні спеціального сленгу й мовних зворотів, що деформують істинний зміст електронних повідомлень, аби не допустити, щоб співробітники правоохоронних органів під час проведення оперативно-розшукових заходів зрозуміли його зміст: «сіль», «ск», «кр», «кристали», «сп», «бошки», «мука», «меф», «мяу» – спрощені назви видів наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, з огляду на складне найменування структурної формули; «дроп» – не встановлені слідством особи, які не входять до складу організованої групи, не обізнані про злочинні дії та наміри членів злочинної організації, на імена яких оформляли платіжні банківські картки для здійснення обігу грошових коштів, здобутих злочинним шляхом; «клади» – партії наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів у великому або особливо великому розмірі, що поміщають у тайники – «закладки», обладнані кур'єрами для отримання «складами» з метою подальшого збуту; «падік» – під'їзд багатоквартирного житлового будинку, у приміщенні якого облаштовують тайники – «закладки», або найменування в повідомленні орієнтира, щодо якого облаштовують «закладку»; «бро» – мережевий жаргон, що використовують щодо близьких людей або осіб, які мають довіру; «поднял», «поднял в касание» – особа, яка мала намір придбати наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги, одразу знайшла «закладку» без проблем під час її пошуків [33; 47].

В іншій злочинній організації, що функціонувала на території міста Кривого Рогу Дніпропетровської області впродовж 2020–2022 років, встановлено неформальні правила поведінки, які були обов'язковими для виконання та які безумовно виконували всі її учасники, зокрема: приватне спілкування між співучасниками здійснювали завуальовано з використанням скорочень та умовностей, вигаданих імен, кодових назв; комунікацію між організатором й іншими співучасниками здійснювали за таких умов, що співучасники нижньої ланки злочинної організації не мали безпосереднього доступу до організатора, не знали повних анкетних даних і ролі окремих

співучасників злочинної організації; здійснювали ретельну перевірку всіх співучасників злочинної організації середньої та нижньої ланок, а також покупців психотропних речовин на предмет співробітництва з правоохоронними органами [49].

Ще в одній злочинній організації для забезпечення стабільності й безпеки її функціонування під час добору учасників урахували їхні особисті риси, навички, здатність до підпорядкування та організації діяльності інших осіб, схильність до вчинення правопорушень і готовність їх вчинювати, зв'язки серед осіб, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, визнання авторитету її лідера й безумовне йому підпорядкування [25].

Зазначені правила можуть передбачити систему заохочення та покарання, передусім у грошовому еквіваленті. Водночас як покарання можуть застосовувати штрафні санкції, тимчасове відсторонення від роботи, фізичний вплив.

У деяких злочинних організаціях щодо учасників злочинних організацій приймають рішення про проведення внутрішніх перевірок, зокрема траплялися навіть випадки застосування поліграфа.

Контроль за дотриманням зазначених правил покладено на організатора всієї злочинної організації або керівників її структурних частин.

Серед ознак злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів як самостійну ознаку виокремлюють також **дисциплінованість** їх учасників [44]. Її тлумачать як беззаперечне виконання учасниками злочинних організацій вказівок організаторів цих об'єднань. Дисциплінованість – це не лише одне з правил поведінки учасників злочинних організацій, а й важлива ознака ієрархічної структури об'єднання.

Учасники злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів опановують *сучасні технології* кримінально протиправної діяльності, що полягають у:

1) створенні інтернет-магазинів («наркомагазинів») для розміщення оголошень про асортимент «товару», його вартість, способи оплати, шляхи отримання, контакти осіб, через яких можна отримати «товар», тощо. Такі магазини «розмішують» на певних сайтах, їх можуть пов'язувати з телеграм-каналом;

2) використанні месенджерів (Telegram, Viber, Whatsapp, Element, Wikr Me тощо);

3) використанні телеграм-каналів і чат-ботів у цих месенджерах;

4) здійсненні безконтактного збуту через «закладки» або способом пересилання поштовим оператором (ТОВ «Нова Пошта», ТЗОВ «Торговий Дім Міст Експрес» тощо);

5) використанні електронних (Easy Pay, Global Money тощо) і криптовалютних гаманців різних платформ, бірж (Cakewallet, Exodus, Coinbase, Binance тощо).

Програмні додатки надають можливість збувати наркотичні засоби та психотропні речовини з максимальною конфіденційністю особи-збувача без відсутності безпосереднього контакту зі споживачами таких засобів і речовин [82, с. 28–29].

Безконтактний збут наркотичних засобів забезпечує функціонування інтернет-магазинів (наркокрамниць). Детально функціонування такого магазину описано у вироку Придніпровського районного суду м. Черкаси від 17 січня 2023 року. *У складі злочинної організації Особа_3 приймала гуртові замовлення на збут наркотичних засобів і психотропних речовин, які здійснювали через інтернет-наркокрамницю та телеграм-бот («опт»).* Згодом *Особа_3 уповноважено на виконання додаткових функцій технічної підтримки цієї крамниці й боту («технічна підтримка»).* *Особа_7 спілкувався з клієнтами наркокрамниць із приводу «товарів», способів уживання й ефекту від такого вживання, організовував і проводив розіграші наркотичних засобів та психотропних речовин у «рулетці» серед постійних учасників-клієнтів боту,*

рекламував у чатах наркотичні засоби та психотропні речовини, збут яких здійснювали інші учасники злочинної організації («модератор»).

Безпосередній збут наркотичних засобів і психотропних речовин з метою конспірації здійснювали шляхом розповсюдження «кур'єрами» («закладчиками») – Особа_4 й Особа_6 «майстер-кладів», отриманих від Особа_1 й Особа_2. «Кур'єри» – Особа_4 й Особа_6 розповсюджували отримані «майстер-клади» в загальнодоступних місцях (під'їзди будинків, не обладнані ключами доступу, прибудинкові території, сквери, дитячі майданчики тощо) шляхом їх прихованого розміщення («закладки»).

Після розміщення наркотичних засобів і психотропних речовин Особа_4 й Особа_6 з використанням спеціальної панелі доступу для «кур'єрів» на вебсайті завантажували фотознімок і координати кожної розміщеної ними «закладки». Після цього така інформація з'являлася на сайті та в боті месенджера Telegram і була доступна покупцям.

Оплату наркотичного засобу чи психотропної речовини здійснював покупець шляхом поповнення електронного гаманця платіжної системи Global Money або криптовалютного гаманця Bitcoin, посилання на які (сайт або бот) видавали автоматично після обрання «товару». Після підтвердження оплати сайт або бот видавали покупцю фотозображення і географічні координати розташування «закладки», що були попередньо завантажені «кур'єром».

Кожен учасник цієї організації використовував обраний Особа_1 як керівником злочинної організації логін та ім'я [48].

Злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів здійснюють активне рекламування своєї діяльності шляхом розклеювання відповідних рекламних листівок, розповсюдження візитних карток із зазначенням контактів осіб, які забезпечують збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

З метою створення належних умов для кримінально протиправної діяльності, зокрема організації роботи учасників, ужиття заходів конспірації, ці організації можуть використовувати орендовані приміщення.

Для зустрічей між співучасниками злочинного об'єднання, транспортування відповідних засобів і речовин між місцями зберігання, передання іншим співучасникам, інкасації грошових коштів, одержаних злочинним шляхом, можуть використовувати автомобілі.

Визначальною ознакою сучасних злочинних організацій, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, є **вжиття заходів конспірації** їх учасниками [83].

Хоча у визначенні злочинної організації, яке міститься в ч. 4 ст. 28 КК України, цієї ознаки немає, проте, характеризуючи злочинні організації, вчені неодноразово привертали до неї увагу. Наприклад, П. С. Матишевський дотримання правил конспірації відносив до зорганізованості злочинної організації [136, с. 173]. Натомість, на думку А. А. Вознюка, заходи конспірації можуть бути елементами плану злочинної діяльності організованої групи [72].

Отже, вжиття заходів конспірації не слід відносити до обов'язкових кримінально-правових ознак злочинних організацій, які умовно називають ознаками першого рівня. Однак вжиття заходів конспірації слід вважати ознакою другого рівня, які розкривають зміст ознак першого рівня [66, с. 172].

Є. Гладкова, зазначаючи, що наркозлочинність продовжує набувати дедалі виразнішого економічного й організованого характеру, слушно акцентує на такій її рисі, як конспірація злочинної діяльності, виявами якої є заходи з приховування слідів злочинів, нейтралізації можливих свідків та інших осіб, проникнення в структури влади, використання сучасних технічних засобів (зв'язок, транспорт тощо) [93, с. 225].

В. В. Соловей слушно стверджує, що плату за наркотик здійснювали способами, які виключають безпосередню зустріч і візуальний контакт між покупцем та збувачем, що підвищує конспіративність цього виду незаконної діяльності й ускладнює роботу щодо виявлення протиправної діяльності [179].

Ужиття таких заходів частково обумовлює латентність злочинів, пов'язаних із наркотиками [173].

У структурі конспірації М. Л. Грібов й А. А. Венедіктов виокремили два взаємопов'язані блоки. Перший – забезпечення охорони від витоку інформації про злочинну діяльність і причетних до неї осіб. Другий – дезінформацію приватних і посадових осіб. До першого блоку можна віднести організацію структури формування, збереження таємниці його членами, а також режимні й контррозвідувальні заходи.

Контррозвідувальні заходи можуть бути диференційовані за трьома основними напрямками: запобігання впровадженню до злочинного формування, а також виявлення вже впроваджених туди оперативних працівників або осіб, які з ними співробітничать; протидія оперативно-технічним заходам правоохоронних органів; протидія візуальному спостереженню за членами організованого злочинного формування.

Дезінформацію громадян і посадових осіб здійснюють шляхом маскування та легендованого спілкування. Маскування відповідає здійсненню суб'єктами конспірації певних зовнішніх видозмін. Об'єктами маскування є: члени злочинних формувань, предмети злочинної діяльності, злочинна поведінка, приміщення, де проводять злочинну діяльність, обставини та сліди злочину [102, с. 31–32].

Такі заходи можуть полягати у використанні найнебезпечніших із позицій документування правоохоронними органами засобів комунікації (наприклад, іноземних месенджерів; створення ізольованих структурних підрозділів, члени яких можуть не знати й ніколи не бачити один одного, а спілкуватися виключно через інтернет-месенджери, які використовують «end-to-end» шифрування трафіка; використання як платіжних інструментів криптовалюти з використанням схем виводу отриманих незаконним шляхом коштів через «сірі» обмінні сервіси, «міксери», платіжні картки «дропів», інтернет-платформи на кшталт Bitzlatо тощо.

*Наприклад, заходи конспірації в злочинній організації, що спеціалізувалася на незаконному виготовленні, перевезенні й збуті наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, а також легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, передбачали: відсутність особистих контактів організаторів злочинної організації з окремими її учасниками; спілкування однієї частини учасників за допомогою месенджера *Silent*, а другої – за допомогою месенджера *Signal*; використання вигаданих імен, прізвищ, нікнеймів, а також мобільних пристроїв і сімкарт, зареєстрованих на третіх осіб, не обізнаних про злочинну діяльність; відключення під час здійснення злочинної діяльності мобільних пристроїв, призначених для особистого зв'язку; зміну місця розташування «офісів»; заміну засобів зв'язку; заборону виходити зі знайомими, друзями та членами сім'ї на зв'язок під час роботи; використання на робочому ноутбуці й мобільному телефоні спеціального програмного забезпечення, що приховує або унеможливорює ідентифікацію користувача, – інтернет-браузер *TOR*, програм *VPN*, *OpenDNS*, *Proxifier*; використання інтернет-месенджерів, зареєстрованих за номерами оператора мобільного зв'язку, що не використовували в робочих мобільних телефонах, – *Telegram*, *Signal* [27; 33; 47].*

*В іншій злочинній організації зв'язок між учасниками злочинного об'єднання здійснювали через месенджер *Telegram* з використанням відповідних акаунтів. Постійно змінювали сімкартки, які використовували під час безпосереднього збуту наркотичних засобів і психотропних речовин (оформлення банківських карток, користування послугами ТОВ «Нова Пошта», реєстрація профілів у месенджері *Telegram*, користування послугами електронних гаманців *EasyPay* тощо). Учасникам доводили інформацію про можливе візуальне спостереження та способи його уникнення. Для безпосереднього збуту наркотичних засобів і психотропних речовин створено низку *Telegram*-каналів, з використанням яких наркозалежні громадяни України могли з дотриманням умов конспірації, без особистого контакту з продавцем,*

замовити, оплатити й отримати наркотичні засоби та психотропні речовини у вигляді «закладок» або поштових відправлень [23].

Ще в одній злочинній організації конспірація злочинної діяльності передбачала: добір учасників злочинної організації серед довірених осіб; здійснення комунікації між організатором й іншими співучасниками за таких умов, що співучасники нижньої ланки злочинної організації не мають прямого доступу до організатора, не знають анкетних даних і ролі окремих співучасників злочинної організації, а лише виконують відведену їм кожному окремо роль у злочинній організації, за що одержують відповідну винагороду; використання спеціально підготовлених засобів мобільного зв'язку виключно для спілкування між членами злочинної організації щодо обговорення тактики й методики вчинення ними злочинів; використання месенджерів Telegram, Viber, WhatsApp; періодична зміна абонентських номерів і терміналів мобільного зв'язку, зміна транспортних засобів й об'єктів нерухомості, у яких здійснюють зберігання психотропної речовини; використання під час спілкування між учасниками злочинної організації умовностей та скорочень, кодових назв; упровадження спільних неформальних правил поведінки всередині злочинної організації, обов'язкових для виконання всіма її членами, зокрема, надання учасникам злочинної організації вигаданих імен і прізвищ, ретельна перевірка кожного зі співучасників злочинної організації, а також покупців психотропної речовини на предмет можливого співробітництва з правоохоронними органами й документування злочинної діяльності; налагодження каналів взаємодії та обміну інформацією з іншими злочинними об'єднаннями; налагодження корупційних зв'язків з окремими представниками правоохоронних органів, зокрема місцевих відділень поліції, з метою одержання оперативної інформації про діяльність правоохоронних органів, забезпечення можливості безперешкодного збуту психотропних речовин і непритягнення до кримінальної, адміністративної відповідальності [49].

Система заходів конспірації може бути притаманна й організованим групам, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних

речовин, їх аналогів і прекурсорів. В одній з таких груп, дотримуючись заходів конспірації, учасники не знали й ніколи не бачили один одного, спілкувалися виключно через месенджер Telegram. Для незаконного пересилання наркотичних засобів і психотропних речовин вони використовували «стелс», тобто побутові предмети, усередині яких облаштовували схованки з предметами злочину з метою ускладнення їх виявлення правоохоронними органами, зокрема відра з будівельною шпаклівкою та фарбою. Незаконний збут здійснювали через логістичну компанію – ТОВ «Нова пошта». З метою ускладнення ідентифікації правоохоронними органами учасники групи створювали кабінети користувачів у мобільному додатку ТОВ «Нова пошта» на вигадані дані й тимчасово використовувані номери телефонів, які купували в мережі Інтернет на спеціалізованих веб-сайтах [32].

В іншій організованій групі заходи конспірації полягали у створенні окремих ізольованих одна від одної ланок, члени яких не знали, не бачили один одного та не спілкувалися між собою безпосередньо, а виключно через месенджери, які використовують «end-to-end» шифрування трафіка (Telegram, Element). Як платіжні інструменти використовували криптовалюту із застосуванням схем виводу отриманих незаконним шляхом коштів через різноманітні «сірі» обмінні сервіси – «міксери», платіжні картки «дропів», інтернет-платформи типу Bitzlato тощо.

Для конспірації збуту наркотичних засобів організовані злочинні об'єднання використовують різноманітні засоби: транспорт для доставлення наркотичних засобів до місць зберігання за кордон і територією країни до окремого населеного пункту (потяги, морські судна, автомобілі, автобуси тощо) і місць реалізації у визначених місцях населеного пункту для забезпечення високої мобільності (автомобілі, автобуси, електропоїзди, скутери, велосипеди, ролики тощо); приміщення для зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; засоби зв'язку (використання мережі Інтернет, а саме за допомогою мобільних месенджерів і додатків для розповсюдження наркотичних засобів); уміння та професійні знання спеціалістів з різних галузей

діяльності (психологів для залучення до «наркокур'єрства», хіміків для створення наркотичних засобів, психотропних речовин, спеціалістів ІТ-сфери (у галузі комп'ютерних технологій), слюсарів, майстрів для обладнання транспортних засобів спеціальними сховищами для перевезення наркотичних засобів у предметах або речах у кузові автомобіля, декоративній панелі дверцят, запасних колесах, подвійному дні валізи; юристів для відведення від кримінальної відповідальності); технічні засоби й інструменти з виготовлення схованок для наркотичних засобів (схованки в акумуляторах, зарядних пристроях, ліхтариках, термосах, інгаляторах, упаковках для ліків, кисневих балонах, музичних інструментах, консервних банках, інструмент для подрібнення наркотиків у порошок для щільного упакування в цупкі целофанові пакети для зменшення об'єму тощо); речовини із сильним запахом (парфумовані масла, одеколон, фарба, бензин, цибуля, соняшникова олія, часник тощо) поміщають біля упаковок з наркотиками, які мають специфічний надзвичайно сильний запах (гашиш, марихуана), і заливають воском для нейтралізації запаху; приміщення для обладнання предметів та речей спеціальними схованками для транспортування до місць збуту наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [7]. Зловмисники змінюють способи транспортування наркотичних засобів або постійно вдосконалюють наявні, використовуючи нові знаряддя, засоби та шляхи їх застосування [8].

Заходи конспірації в злочинних організаціях, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, передбачають обмежену поінформованість учасників злочинної організації про її структуру; застосування сучасних засобів зв'язку та програмного забезпечення, криптовалюти, платіжних систем, інших технологій; використання вигаданих імен, прізвищ, нікнеймів; ретельну перевірку співучасників; періодичну зміну засобів зв'язку й місця перебування тощо.

Вони мають важливе значення для кримінально-правової характеристики цих злочинних об'єднань, оскільки можуть вказувати на наявність їх обов'язкових кримінально-правових ознак, передбачених ч. 4 ст. 28 КК

України. Водночас ця ознака має важливе значення для вдосконалення системи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання злочинам у сфері організованого наркобізнесу [9, с. 271].

Наявні кримінальні провадження, що знаходяться в провадженні МВС і СБУ, свідчать про використання організованими злочинними групами значного кримінального капіталу, здобутого в процесі наркобізнесу, зміцнення зв'язків із деякими політичними й владними структурами з утриманням високопоставлених корумпованих осіб часто із залученням колишніх працівників міліції, служби безпеки та військових, зайняття розвідувальною й контррозвідувальною діяльністю, здійснення тиску на правоохоронні органи та активну збройну протидію [175].

Невід'ємною складовою сучасних злочинних організацій, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, є наявність **корупційних зв'язків** [83]. Про те, що сучасні організовані злочинні об'єднання вирізняються корупційними зв'язками, неодноразово зазначали вчені [131; 161; 177]. Е. В. Расюк слушно стверджує, що наркобізнес є потужним стимулом зростання рівня загальнокримінальної та економічної злочинності, проте останніми роками злочином у сфері наркобізнесу стала корупція серед посадових осіб органів правопорядку, управління та влади, передусім у місцях виробництва наркотиків і за маршрутами їх транспортування [174, с. 145].

У своїх зусиллях отримати значний прибуток злочинні мережі, що функціонують в ЄС, використовують жорстоке насильство, корупцію та залякування [226]. За оцінками Європолу, 60 % злочинних мереж, що діють в ЄС, використовують корупційні методи для досягнення своєї незаконної мети [216].

У звіті про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності (СОСТА Україна, 2019–2022 роки) констатовано, що необхідність закупки прекурсорів з-за кордону зумовлює для організованих злочинних угруповань потребу у встановленні корупційних зв'язків у середовищі митників

і прикордонників. Також непоодинокими були випадки встановлення корупційних зв'язків зі співробітниками правоохоронних органів з метою приховування протиправної діяльності й уникнення відповідальності [159, с. 29].

Корупційний зв'язок в організованій злочинній діяльності полягає у використанні суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення наданих їм службових повноважень і пов'язаних із цим можливостей в інтересах організованого злочинного об'єднання [90].

Участь правоохоронців в організованому наркобізнесі обумовлена тим, що вони мають досвід роботи в органах, які виявляють і документують кримінально протиправну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, тобто володіють прийомами й методами такої роботи, а отже, можуть забезпечити ефективний захист злочинного об'єднання. Тривале функціонування злочинних організацій у сфері організованого наркообігу неможливе без сприяння з боку правоохоронців. Тому закономірно, що окремі злочинні організації, які мають корупційні зв'язки, можуть функціонувати протягом декількох років [82, с. 31].

Корупційні зв'язки в злочинних організаціях, що функціонують у сфері організованого наркобізнесу, суттєво сприяють такому виду кримінально протиправної діяльності, передусім запобігаючи його викриттю впродовж певного проміжку часу, а також усуваючи конкурентів з відповідного «ринку». Їх встановлюють передусім із правоохоронцями, зокрема колишніми. Вони полягають у переданні неправомірної вигоди в обмін на інформацію, недопущення або припинення документування протиправної діяльності злочинних організацій, непритягнення їх учасників до юридичної відповідальності [12].

Типологія учасників злочинних організацій. У сучасних злочинних організаціях, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, наявна чітка спеціалізація

співучасників. Кожен з них здебільшого виконує чітко визначені організатором функції.

Розподіл зазначених функцій обумовлений особливістю організованого наркобізнесу. Наркобізнес, слушно зауважує В. В. Соловей, вирізняється тим, що окремі злочинні діяння (незаконне виготовлення, контрабанда, придбання) можуть бути як самостійною складовою, так і паралельною, спільно взаємопов'язаними підсистемами злочинної діяльності. Схема ланцюга взаємопов'язаних стадій віртуального наркобізнесу є такою: підготовка до збуту наркотику й отримання грошей → наркомаркетинг → виконання фізичних дій зі збуту та придбання наркозасобу (пакування, пересилання або умовні місця «закладок») → безконтактний переказ й отримання «відмитих» грошей за віртуальний наркобізнес [180].

До складу наркокартелів входять: 1) верхній ешелон – лідер, що здійснює планування операцій та відмивання коштів. Характеристика лідерів: ініціатор створення групи (8 %), організатор діяльності (16 %), керівник (39 %), керівник-виконавець (37 %)), які входять до «керівної ланки» злочинних спільнот у сфері незаконного обігу наркотиків, – обумовлена певними протиправно-поведінковими формами: створення та формування групи (39 %); ідеологізація та спрямованість (46 %); організація забезпечення та функціонування (66 %) і керівництво (99 %); встановлення або поширення злочинного впливу (64 %), зокрема зарубіжного (42 %), а згодом транснаціонального (15 %); сприяння в здійсненні злочинної діяльності (26 %); 2) середній – контрабандисти, заготівельники, викрадачі, виробники наркотиків, гуртові покупці та розповсюджувачі; 3) низовий – перевізники, групи охорони, роздрібні торговці, утримувачі місць для незаконного вживання наркозасобів. До такого наркооб'єднання можуть входити різноманітні злочинні угруповання та кримінальні елементи, які безпосередньо пов'язані з наркоманами та споживачами наркотиків [179, с. 247].

Відповідно до положень ст. 255 КК України, об'єднання декількох злочинних організацій може утворювати злочинну спільноту. Водночас таке

організоване злочинне об'єднання, як наркокартель, у національному законодавстві не визначено, хоча про нього йдеться в медіа.

У місті Кривий Ріг ліквідували наркокартель. Правоохоронці викрили 37 учасників злочинної організації, які займалися збутом наркотиків у Кривому Розі Дніпропетровської області.

За даними слідства, на території м. Кривий Ріг Дніпропетровської області діє злочинна організація, до якої входить декілька організованих груп. Вони займаються незаконним виготовленням, зберіганням, перевезенням з метою збуту, а також незаконним збутом психотропної речовини – метамфетаміну.

Структура злочинної організації має ієрархічну будову, з чітким визначенням ролей кожного з учасників. Вона охоплює групи осіб, які здійснюють безпосереднє виготовлення психотропної речовини, її зберігання та роздрібний збут.

Діє так звана група силової підтримки. Вона здійснює фізичний захист учасників злочинної організації, вирішує конфліктні ситуації з конкурентами, чинить фізичний вплив на осіб, які здійснюють збут наркотиків для підтримання дисципліни всередині злочинної організації.

Є окрема група осіб, яка займається «вирішенням питань» із правоохоронними органами в разі викриття протиправної діяльності учасників злочинної організації.

Їм інкриміновано створення, керівництво злочинною організацією та участь у ній, незаконне виготовлення, зберігання, перевезення з метою збуту та збут наркотичних засобів, психотропних речовин, а також пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ч. 1 ст. 255, ч. 2 ст. 255, ч. 4 ст. 28 ч. 3 ст. 307, ч. 4 ст. 369 КК України).

За інформацією НПУ, щомісячний прибуток фігурантів від продажу наркотиків міг сягати понад мільйон доларів США.

Мережа наркокартелю формувалася з трьох злочинних організацій та шести організованих груп. Організатори ретельно добирали «персонал» і

надавали перевагу особам, які мали високі фізичні дані та зв'язки серед осіб, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Аби зберегти автономію та ускладнити процес документування злочинної діяльності, представники відокремлених ланок майже не контактували один з одним. Затримані правоохоронцями збувачі не володіли інформацією про діяльність усього наркокартелю.

Для безперервного виготовлення метамфетаміну фігуранти організували діяльність мережі нарколабораторій в орендованих гаражних приміщеннях і квартирі в місті Кривий Ріг. Їх потужності надавали можливість у промислових масштабах виготовляти щомісяця до 40 кг готових психотропів. Крім того, лідери наркобізнесу організували вирощування нарковмісних рослин і для розширення «асортименту» налагодили їх закупівлю в осіб, діяльність яких поліцейські також задокументували та припинили.

Ринок збуту наркотичних засобів охоплював майже всі регіони України. Для безперервної торгівлі фігуранти продумували логістику й облаштування пунктів зберігання: вони через розгалужену «кур'єрську» мережу реалізовували продукцію великими та роздрібними партіями шляхом «закладок» і методом «з рук у руки».

Кошти від збуту наркотиків (понад мільйон доларів США «прибутку» щомісяця) лідери угруповань передавали керівникам злочинної спільноти, які розподіляли їх між усіма задіяними в наркобізнесі особами [192].

Важливе значення для кримінологічної характеристики злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів має типологія її учасників, тобто класифікація їх за ознаками, що мають значення для системи запобігання досліджуваним деліктам. Мають рацію вчені в тому, що типологія осіб, які вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сприяє розробленню ефективної системи запобіжних заходів протидії таким кримінальним правопорушенням [87, с. 78].

Типологія учасників цих організованих злочинних об'єднань залежить передусім від ієрархічності злочинної організації, яку слід трактувати як розподіл ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам – організатору (організаторам) усієї злочинної організації та організатору (організаторам) структурної частини [80, с. 30; 61].

У звіті про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності (СОСТА Україна, 2019–2022 роки) акцентовано, що організовані злочинні угруповання, причетні до наркозлочинності, мали високий рівень адаптивності, ієрархічну структуру, часто мали кілька основних членів й «оперативників», кожен з яких мав власну сферу відповідальності. З огляду на те, що вчинення злочинів у цій сфері потребує певних специфічних навичок чи вмінь, до складу організованих злочинних угруповань часто входили хіміки, техніки та інші фахівці хімічної галузі, а також особи, обізнані щодо шляхів отримання та/або закупівлі прекурсорів [159, с. 29].

Розподіл ролей у злочинній організації обумовлений ієрархією, передбачає декілька організаторів, які перебувають на різних рівнях структури об'єднання. Роль організаторів виконують не менше ніж дві особи, які перебувають на різних рівнях ієрархії (особа, яка управляє всією злочинною організацією, та особа, яка управляє структурною частиною) [78].

Тому членів злочинних організацій, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, слід передусім поділити на організаторів та виконавців. Серед організаторів – організатори злочинної організації, які охоплюють, зокрема, і її керівників (фактично це головні організатори або організатори, що знаходяться на найвищому рівні ієрархічної структури), а також керівники структурних частин (умовно – другорядні організатори), які підпорядковуються головним організаторам злочинних організацій.

Серед виконавців – особи, які здійснюють виготовлення, фасування, перенесення, перевезення, пересилання, зберігання, збут наркотичних засобів,

психотропних речовин, їх аналогів, а також забезпечують функціонування всієї мережі злочинної організації («збувачі» або «кур'єри», «оператори», «кадровики», «хіміки», «водії», «комірники», «графітчики», «спортсмени», «фінансисти», «пошуковики», «айтішники», «фільтрувальники» тощо).

На підставі аналізу судової практики [27; 32; 33; 47] та з огляду на зазначені вище функції, можна виокремити такі типи рядових учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Найпоширенішою категорією учасників таких організацій є особи, які здійснюють безпосередній збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів. Їх називають *«збувачами», «закладчиками» або «кур'єрами»*. Це особи, які забезпечують збут наркотичних засобів і психотропних речовин. «Закладчиками» називають виключно осіб, які безпосередньо беруть участь у безконтактному збуті наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів шляхом розміщення на певній території «закладок», тобто схованок у публічно доступних місцях. Вони також передають дані про ці схованки (фотографія, вага, опис місця, GPS координати) «операторам».

«Збувачі» або «кур'єри» можуть здійснювати збут як у контактний, так і безконтактний з покупцем спосіб. Вони можуть приймати замовлення щодо придбання наркотиків на свої мобільні термінали, безпосередньо здійснювати незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів під час особистих зустрічей з покупцями («з рук в руки») у заздалегідь обумовлених з ними місцях, отримуючи грошові кошти в готівковій формі. За вимогою керівників окремих структурних ланок злочинної організації або організатора на них можуть покладати функцію звітування щодо залишків наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і коштів, отриманих від їх незаконного збуту.

«Оператори» – це особи, які здійснюють адміністрування роботи інтернет-магазину зі збуту зазначених засобів і речовин. Вони можуть працювати цілодобово або позмінно. До функцій «операторів» належать:

додавання в адміністративній панелі вебсайту магазину й чат-боту Telegram нових надходжень наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; перевірка залишків «закладок»; приймання замовлень на незаконне придбання таких засобів і речовин; пересилання цих замовлень організатору й іншим неустановленим особам, а також надання реквізитів поштових операторів, на які потрібно незаконно переслати обраний «замовником» наркотичний засіб або психотропну речовину з «асортименту» Telegram-каналу; приймання оплати за продаж наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; здійснення технічної підтримки в разі незнаходження покупцями «закладки»; збір і передання інформації керівникам структурних частин, зокрема щодо проблем, які виникають у злочинній організації; звітування про збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

«Кадровики» – це особи, які відповідають за стажування, працевлаштування та перевірку осіб, яких залучають до складу злочинної організації як рядових учасників.

«Хіміки» – це особи, які виготовляють наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги.

«Водії» – це особи, які здійснюють перевезення великих партій виготовлених наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів від лабораторій до визначених керівниками структурних частин точок.

«Комірники» (їх ще називають «фасовщики» чи «склад») – це особи, які відповідають за розміщення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів у певному місці, а також здійснюють їх фасування на дрібніші партії («دوزи»).

«Графітчики» – це особи, які рекламують наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги шляхом малюванням графіті з посиланням на інтернет-сторінку магазину або назву чат-боту в месенджері Telegram.

«Спортсмени» («силовий блок») – це особи, які здійснюють покарання учасників організованого злочинного об'єднання, що порушили дисципліну, заходи конспірації чи інші правила роботи.

«Фінансисти» – це особи, які відповідають за акумуляцію засобів, отриманих від збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів на біткоїн-гаманцях, з подальшим зберіганням і виведенням у готівку, а також здійснюють виплату заробітної плати учасникам злочинної організації.

«Пошуковики» – це особи, які відповідають за пошук за допомогою листування в соціальних мережах працівників, що належать до категорій «склад», «водій», «кур'єр», «графітчик», «спортсмен», «оператор» та ін.

«Айтишники» – це особи, які здійснюють технічне обслуговування віддалених серверів, магазинів з продажу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, розміщених на вебсайтах і в чат-ботах месенджерів, а також наявної в офісах комп'ютерної техніки.

«Фільтрувальники» – це особи, які відповідають за стажування, облік і перевірку рядових учасників злочинної організації [8, с. 116–117].

2.3. Детермінанти злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації

Ефективність протидії організованому наркобізнесу в Україні, зокрема у формі запобігання злочинам, що вчиняють учасники злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, безпосередньо залежить від правильного розуміння детермінант цих деліктів. Визначення причин та умов учинення цих злочинів дає змогу краще пізнати їх сутність і запропонувати заходи запобігання на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуальному рівнях [4, с. 673].

Детермінація злочинності – це сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного та суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку

обумовлюють кримінальну форму поведінки в суспільстві [124, с. 71]. Детермінантами злочинності (від лат. *determinare* – визначати) є комплекси соціальних явищ криміногенного характеру, спільна дія яких породжує злочинність або підвищує ймовірність масової кримінальної поведінки [189, с. 130].

За механізмом дії негативні соціальні процеси, що детермінують злочинність, поділяють на: причини; умови; криміногенні фактори як явища, що сприяють збереженню або зростанню показників злочинності. Фактори є причиново пов'язаними зі злочинністю. Нерідко їх розглядають як причини або умови, що їм сприяють [189, с. 132–133].

У системі детермінант цих деліктів слід виокремити соціально-економічні, морально-психологічні, медичні, суспільно-політичні, правові, організаційно-управлінські фактори.

Соціально-економічні фактори. Серед цих детермінант першочергове значення мають соціально-економічні фактори. Видається, що саме ці фактори детермінують досліджуваний сегмент злочинності.

Д. М. Тичина та М. О. Гелемей стверджують, що запобігання кримінальним правопорушенням є позитивним результатом ретельно продуманої соціальної політики, яка реалізується не лише з метою безпосереднього запобігання кримінальним правопорушенням, а передусім для вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави [191].

Мають рацію В. І. Тимошенко та В. І. Шакурн у тому, що в причиновому комплексі злочинності передусім слід зосередити увагу на економічних факторах злочинності. Це економічна нестабільність, розпад сформованих організаційно-економічних, виробничих зв'язків і структур, дефекти функціонування фінансової системи країни, зубожіння населення. Усе це вчергове підтверджує слова Арістотеля, що бідність породжує бунт і злочин. Нині проблема бідності настільки актуальна, що дає підстави стверджувати, що до неї зводиться чимало інших проблем. З бідністю безпосередньо пов'язані питання демографії, зайнятості, безробіття; бідність впливає на здоров'я

населення, рівень освіти й культури громадян, вона є гальмом розвитку науки, призводить до зниження рівня та якості життя, соціального напруження і нестабільності. Бідність принижує людину, сприяє дегуманізації людських відносин, зростанню показників злочинності [189, с. 134].

Обґрунтованим є твердження С. Якимової, що в соціально-економічній сфері детермінанти злочинного наркообігу здебільшого виявляються у відсутності постійної зайнятості; низьких заробітків, що не забезпечують життєво важливих потреб, зокрема матеріального підґрунтя для створення сім'ї та її подальшого утримання, задоволення інших потреб [207, с. 195].

Слушно зауважує і А. Гарасим про те, що наркоринок дає роботу в Україні значній кількості громадян. Тому однією з постійних рубрик усіх наркофорумів є оголошення про вакансії та стислі анкети тих, хто хоче працювати в наркобізнесі [92].

Надвисокі прибутки цього виду злочинної діяльності, за результатами дослідження С. О. Філіпова, обумовлені високими цінами на наркотики [198, с. 265].

Е. В. Расюк зауважує, що в більшості країн склалася така економічна ситуація, через яку отримувати законний дохід, достатній для належного рівня життя, стає вкрай складно для більшої частини населення. З метою елементарного виживання люди змушені здійснювати незаконну діяльність, відновлюючи «соціальну справедливість». Це стало джерелом розвитку наркобізнесу [174].

Послаблено престиж освіченості, професіоналізму. Більшість людей віддає перевагу доступним і вигідним видам діяльності, досягненню успіху за будь-яку ціну [21, с. 242].

Аналіз практики засвідчує, що наркозлочини найчастіше вчиняють особи, які не мають офіційного працевлаштування та не навчаються.

У частині випадків учасниками досліджуваних злочинних організацій стають особи молодого віку, які навчаються чи лише закінчили навчання і намагаються знайти роботу.

Наприклад, у вироку Вінницького міського суду Вінницької області від 6 жовтня 2022 року суд урахував, що Особа_5 є особою молодого віку, студентом медичного освітнього закладу, за місцем проживання характеризується позитивно, на обліках у лікаря-нарколога та лікаря-психіатра не перебуває. Крім того, у судовому засіданні встановлено, що кримінальні правопорушення були вчинені ОСОБА_5 унаслідок збігу тяжких обставин, а саме складного матеріального становища [25].

Вироком Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 вересня 2023 року засуджено неповнолітнього ОСОБА_5 з неблагонадійної родини, яка майже не опікувалася його вихованням і не піклувалася про нього [49].

Засуджена вироком Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 23 березня 2023 року за ч. 2 ст. 255, ч. 4 ст. 28 ч. 3 ст. 307 КК України Особа_9 у суді пояснила, що долучилася до продажу психотропних речовин, оскільки має трьох дітей і ніде не працювала [44].

Нині молоді, яка здійснює пошук роботи, часто пропонують роботу у колцентрах, які здійснюють різні види кримінально протиправної діяльності, зокрема у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів.

В. І. Тимошенко й В. І. Шакун серед причин злочинності виокремлюють деформацію соціальної сфери. Це фундаментальна суперечність між порівняно однаковими потребами людей та істотно нерівними можливостями їх задоволення. Нерівність можливостей задоволення потреб переважно визначається місцем індивідів і соціальних груп у соціальній структурі суспільства. Тобто соціальну нерівність можна розглядати як одне із значущих джерел злочинності. Деформація соціальної сфери призводить до погіршення стану здоров'я населення, зокрема здоров'я психічного, збільшення кількості осіб з алкогольною або наркотичною залежністю, що позначається на поведінці людини та підвищенні показників злочинності [189, с. 136–137].

У контексті цього М. І. Вербенський зазначає, що загрозу соціальній стабільності суспільства становить протистояння, з одного боку, нуворишів,

корумпованих чиновників, а з іншого – людей, які опинилися за межею бідності, безробітних, біженців, вимушених переселенців, інших осіб, які були витіснені з нормальної життєвої борозни і які готові стверджувати себе в стихії нецивілізованого ринку в будь-який спосіб, зокрема й протиправний [21, с. 238].

Попри те, що бідність, безробіття, соціальна нерівність є значущими чинниками для детермінації досліджуваних деліктів, важливе значення має і морально-психологічна сфера.

Морально-психологічні фактори. С. Якімова має рацію в тому, що чинники в соціокультурній та морально-психологічній сферах виявляються в скороченні державної підтримки освітньо-культурного розвитку населення, насамперед дітей і молоді. Державна політика щодо формування суспільно доцільних морально-етичних цінностей виявилася неефективною. Натомість поза контролем держави відбувалося моральне спустошення молоді й підлітків засобами масової культури. Унаслідок цього на суспільній свідомості позначився глибокий дефіцит етичних цінностей. Соціокультурна, морально-психологічна сфери й загалом суспільна свідомість вирізняються нерівністю можливостей освітнього, культурного, професійного розвитку, неспроможністю значної частини населення задовольнити елементарні потреби. Наочною є девальвація матеріальних, загальнолюдських цінностей, насамперед молоді, яка не знаходить можливості для використання свого творчого потенціалу. Такі негативні детермінанти посилили відчуття безперспективності майбутнього, нестабільності, спричинили потенційну конфліктність у суспільстві. Вони сформували негативні кримінально-психологічні стереотипи, зокрема допустимість аморальної, протиправної чи навіть злочинної поведінки для задоволення індивідуальних потреб [207, с. 195–196].

Е. В. Расюк дійшов висновку, що у свідомості значної частини населення переважають елементарні потреби, мотиви фізичного виживання, миттєві інтереси. Невпевненість у завтрашньому дні, відчуття перманентної загрози добробуту, переживання ненадійності, а то й вразливості соціального статусу,

матеріального та службового становища викликає стан фрустрації, породжує соціальну депресію, апатію, песимізм. Соціально-психологічні дослідження дедалі частіше фіксують втрату сенсу життя внаслідок нездійснених очікувань та надій, невиконаних обіцянок [174].

М. Г. Вербенський слушно зауважує, що дані соціологічних досліджень свідчать про те, що основними мотивами зловживання наркотиками, переважно в молоді, є цікавість, бажання перевірити на собі їх ейфорійну дію. Зниження рівня духовності, поширення моди на наркотики, а також експансія транснаціонального наркобізнесу в Україну – усе це сприяє подальшій наркотизації населення [21, с. 232–233].

Значна частина населення України зазнала моральної деградації, а з початком збройного конфлікту, який визнають міжнародним [56; 118], посилюються вияви агресивності громадян. Частина молоді позитивно ставиться до вживання заборонених речовин, можливості швидкого збагачення шляхом порушення моральних і правових норм [4, с. 674].

Медичні фактори. Згідно з даними аналізу судової практики [53], певна частина учасників злочинних організацій у сфері наркообігу має наркозалежність, яка спонукає їх до участі в організованому наркобізнесі. Водночас таких осіб згодом виявляють правоохоронці та притягують до кримінальної відповідальності. Під час відбування покарання вони продовжують уживати наркотичні засоби, а після відбування покарання повертаються до незаконної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Їх значно легше вербувати до організованого наркобізнесу, зокрема як «закладчиків» чи осіб, які здійснюють незаконне виготовлення наркотичних засобів, їх аналогів і прекурсорів [4, с. 674–675].

Соціально-політичні фактори. 2022 року основним чинником, що позначився на нелегальних ринках наркотичних і психотропних речовин, стала повномасштабна збройна агресія РФ проти України. Попри війну, попит на наркотики в Україні залишається на стабільно високому рівні, зберігається і

тенденція до збільшення кількості злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних і психотропних речовин, а також прекурсорів для їх виготовлення [115].

До вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року в країні існував розгалужений і стабільний ринок нелегальних наркотичних речовин, який був великим транзитним вузлом наркотрафіка до Західної Європи й потужним споживчим сегментом, зокрема героїну, який постачали з росії. Одеський порт був основним пунктом увезення кокаїну з Латинської Америки та прекурсорів з Китаю, що сприяло появі внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків. Зусилля держави з контролю цього ринку мали обмежений успіх, оскільки наркаторговці використовували інноваційні методи конспірації, а корумповані чиновники переважно «ігнорували» їхню діяльність. Усе це означало, що хоча російське вторгнення завдало серйозного удару по структурі та функціонуванню української наркоекономіки, перебої в її роботі були нетривалими. Український ринок нелегальних наркотичних засобів був великим, а наркаторговці – добре організовані, що дало їм змогу швидко знайти обхідні шляхи для подолання логістичних проблем, найбільш значущими з яких були закриття Одеського порту (через російську блокаду) і кровопролитне протистояння на динамічній лінії фронту на сході країни, що виявилось серйозним стримувальним фактором для потоків героїну з росії [204, с. 532].

До участі у відсічі збройної агресії залучено значну частину правоохоронців, а отже, менше сил і засобів можна застосовувати у справі протидії організованому наркобізнесу в Україні.

Політичними детермінантами злочинності, на переконання В. І. Тимошенко й В. І. Шакуна, є використання представниками влади, державними службовцями своїх повноважень з корисливою метою. Тотальна корумпованість, що призводить до проникнення у владні структури представників криміналітету, засвідчує деформацію державності. Це також недоліки законодавства, його неадекватність щодо реалій сьогодення, деформація правової політики, зокрема й щодо боротьби зі злочинністю. А ще

згорання демократичних інститутів, пасивність громадянського суспільства, бюрократизація суспільного життя, боротьба за владу із застосуванням будь-яких засобів, попри їх законність і відповідність моралі. Зрештою, це національно-етнічні та релігійні конфлікти політичного характеру [189, с. 137].

Стратегія протидії організованій злочинності, передусім у сфері організованого наркобізнесу, має охоплювати насамперед протидію корупції, оскільки навіть за наявності ідеальних законів про кримінальну відповідальність представники організованої злочинної діяльності будуть уникати кримінальної відповідальності якщо не цілком, то принаймні справедливої її міри [57, с. 191]. Зазначене пов'язано з тим, що в детермінації кримінально протиправної діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів важливе місце посідає корупція.

Невипадково корупцію називають каталізатором розвитку організованої злочинності [134], системоутворювальним чинником вищого рівня організованої злочинності [119], однією з найважливіших детермінант організованої злочинності [91]. До основних умов, що забезпечують існування транснаціональної організованої злочинності й транснаціонального наркобізнесу, в Україні називають безпрецедентну продажність посадових осіб та інших державних чиновників, зокрема в системі кримінальної юстиції [21, с. 244]. Наркобізнес є тіньовим бізнесом транснаціонального рівня: здійснювати свою діяльність у світових масштабах наркокартелі можуть лише за сприяння влади через механізми корупції [98].

Про наявність корупційних зв'язків в організованих злочинних об'єднаннях неодноразово зазначали й інші вчені [65, с. 76; 88; 90; 131; 177; 230], а також свідчать результати вивчення судової практики [47; 57, с. 191].

Корупцію органів державної влади та правоохоронців вважають складником, який сприяє поширенню наркотичних речовин. Наркобізнес дає значний прибуток, і ці кошти злочинці використовують, зокрема, на підкуп посадових осіб державних органів влади та правоохоронців. Корупція сприяє

організації гуртових поставок наркотиків, функціонуванню наркотрафіків, створенню розгалужених мереж збуту, а також переміщенню наркотиків територією країни. Наркокорупція втілюється у використанні коштів на закриття судових справ або перекваліфікацію злочинів, проплату суддям за закриття кримінальних проваджень, призначення необхідних наркозлочинцям посадовців у вищих органах державної влади, поліції та судах. Унаслідок таких дій відбувається глибоке зрощення державних органів, злочинних формувань і комерційних структур. Цей симбіоз, маючи тенденції до розширення, збільшує можливості для безперешкодної діяльності транснаціональних злочинних організацій [165].

Корупція в організованому наркобізнесі виявляється в корупційних зв'язках представників влади з учасниками відповідних організованих злочинних об'єднань. Саме ці зв'язки дають змогу ефективно функціонувати таким організованим групам і злочинним організаціям упродовж тривалого проміжку часу, унеможливаючи або суттєво перешкоджаючи документуванню їхньої протиправної діяльності й подальшому притягненню винних до кримінальної відповідальності. Корупційні зв'язки надають можливість розширювати межі діяльності організованих груп і злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів за рахунок усунення конкурентів «у бізнесі» шляхом притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Неправомірну вигоду можуть передавати корумпованим чиновникам за надання інформації щодо документування протиправної діяльності учасників організованого наркобізнесу, невжиття заходів протидії цим суб'єктам з боку правоохоронців, а також непритягнення їх до кримінальної відповідальності або пом'якшення їм покарання [12].

Наприклад, у вироку Святошинського районного суду міста Києва від 10 серпня 2023 року зазначено, що організатори злочинної організації у сфері організованого наркобізнесу (Особа_1, Особа_2 та Особа_3) визначили Особа_8 як пособника цієї злочинної діяльності, а саме як особу, відповідальну

за корупційну взаємодію з правоохоронними органами, на якого поклали такі обов'язки зокрема, але не виключно:

комунікація з невстановленими розслідуванням особами, які обіймають посади в правоохоронних органах з метою вирішення питань, пов'язаних із звільненням затриманих учасників злочинної організації, створеної Особа_1, Особа_2 та Особа_3;

комунікація з не встановленими розслідуванням особами, які обіймають посади в правоохоронних органах з метою вирішення питань, пов'язаних із поверненням вилучених психотропних речовин в учасників злочинної організації, створеної Особа_1, Особа_2 та Особа_3;

отримання необхідної для забезпечення діяльності учасників злочинної організації інформації з наявних обліків МВС України;

отримання від невстановлених працівників правоохоронних органів інформації про заплановані слідчі (розшукові) дії щодо учасників злочинної організації, створеної Особа_1, Особа_2 та Особа_3, передання цієї інформації останнім;

виконання інших завдань керівників й організаторів злочинної організації Особа_1, Особа_2 й Особа_3, пов'язаних саме з вирішенням різного роду питань із не встановленими розслідуванням особами, які обіймають посади в правоохоронних органах.

Залучення Особа_8 до протиправної діяльності обумовлено наявністю в останнього корупційних зв'язків серед працівників правоохоронних органів, а також досвіду, здобутого під час проходження служби в органах внутрішніх справ, уникнення необхідності особистих зустрічей із правоохоронними органами, що своєю чергою підвищувало рівень їх особистої безпеки від викриття та запобігало необхідності підшукування сторонніх осіб для вирішення корупційних питань.

Отже, на виконання спільно розробленого й відомого учасникам злочинної організації плану, Особа_8 залучав осіб з числа працівників НПУ з метою здійснення прикриття діяльності злочинної організації, отримував

необхідну для забезпечення діяльності учасників злочинної організації інформацію з наявних обліків МВС України, передавав від керівництва злочинної організації працівникам правоохоронних органів неправомірну вигоду з метою недокументування їхньої протиправної діяльності, з використанням корупційних зв'язків отримував від представників правоохоронних органів інформацію щодо затриманих учасників злочинної організації та запланованих до прийняття чи прийнятих рішень щодо них, передавав керівництву злочинної організації отриману від корупційних зв'язків у правоохоронних органах інформації щодо запланованих слідчих дій щодо учасників злочинної організації та вчиняв інші дії, спрямовані на безперешкодне її функціонування [51].

Отже, корупція є важливою детермінантою функціонування злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а тому вжиття заходів щодо її усунення або принаймні мінімізації є запорукою ефективного запобігання організованій злочинній діяльності у сфері незаконного наркообігу [4, с. 675; 12].

Водночас слід акцентувати на тому, що досі не розроблено Державну стратегію наркополітики в Україні, хоча 31 липня 2023 року Міністерство охорони здоров'я оприлюднило проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки» [185]. Без зазначеної стратегії неможливо забезпечити здійснення ефективної політики у сфері протидії організованому наркобізнесу.

Правові фактори. Значний вплив на детермінацію досліджуваних злочинів мають норми кримінального законодавства, що визначають підстави кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій.

Сучасні підстави кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань потребують суттєвого вдосконалення, на чому неодноразово акцентували вчені, зокрема А. А. Вознюк [59; 62; 230], О. О. Дудоров [86; 88; 107], Ю. В. Луценко [129; 130; 132; 221], А. О. Нікітін [149; 150], О. В. Околіт [153; 155] та ін. Ідеться, зокрема, про необхідність

закріплення науково обґрунтованих дефініцій «злочинний вплив», «злочинна діяльність», «суб'єкт злочинного впливу», «вор в законі» тощо. Потребують удосконалення підстави кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу (ст. 255-1 КК України), організацію, сприяння в проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці) (ст. 255-2 КК України), звернення за застосуванням злочинного впливу (ст. 255-3 КК України) [4, с. 675].

Чимало проблем пов'язано з КПК України, який визначає порядок виявлення, досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень загалом і злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зокрема. Чинні кримінально-процесуальні норми дають змогу суттєво ускладнювати процес досудового розслідування та судового розгляду відповідних проваджень стороною обвинувачення. Кримінальні провадження розслідують щодо одного, максимум декількох учасників злочинних організацій у сфері наркобізнесу. Намагання притягнути до кримінальної відповідальності всіх або більшість зазначених суб'єктів здебільшого не мають судової перспективи [4, с. 676].

Неефективною є система покарань за вчинення досліджуваних деліктів, про що вже йшлося раніше [83]. За результатами аналізу судової практики, певна частина учасників злочинних організацій у сфері наркообігу має судимість та після відбування покарання на шлях виправлення не стає, а продовжує злочинну діяльність шляхом участі в злочинних організаціях.

Встановлено, що певна частина осіб почала постійно здійснювати наркозбувальницьку діяльність, коли відчули, що в більшості випадків вона залишається безкарною за відсутності належної профілактичної та оперативно-розшукової роботи із запобігання та припинення незаконного збуту наркотиків з боку правоохоронних органів [9, с. 160].

Потребує вдосконалення законодавство, що визначає порядок виконання та відбування покарань учасниками злочинних організацій у сфері обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. А. А. Вознюк аргументовано доводить необхідність створення дієвої системи виконання та відбування покарання такими суб'єктами [57, с. 191].

Водночас нині чи не найбільше проблем пов'язано з притягненням до кримінальної відповідальності учасників організованого наркобізнесу через використання мережі Інтернет. Складнощі доказування та кваліфікації їх участі в організованій злочинній діяльності у сфері наркообігу в певних випадках мають наслідком уникнення цими суб'єктами кримінальної відповідальності.

Надзвичайно складно притягнути до відповідальності осіб, які вербують інших до участі в організованому наркобізнесі, рекламують наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги.

Слід зауважити, що створення нових наркотичних засобів також потребує законодавчого врегулювання. Слушно зауважує С. О. Філіпов, що серйозною проблемою в більшості країн є поширення синтетичних наркотиків, «спайсів» тощо, хімічний склад яких постійно змінюється, що зумовлює необхідність внесення змін до відповідних переліків наркотичних засобів або їх похідних [198, с. 159].

Наявні й інші проблеми нормативно-правового регулювання протидії організованому наркобізнесу, які потребують невідкладного розв'язання. С. Якимова слушно зазначає, що у сфері правового регулювання відносин: не розроблено чіткої правової регламентації з питань лікування наркоманів, зокрема примусового; цілком не використані можливості нормативно-правового забезпечення взаємодії та співробітництва на міжнародному рівні, зокрема щодо виконання зобов'язань, які виникають у зв'язку з приєднанням держави до міжнародних конвенцій, договорів та угод; не створено належну правову базу для реалізації заходів боротьби з відмиванням наркокоштів; недостатньою є регламентація чинного законодавства щодо обігу в Україні сильнодіючих та отруйних лікарських засобів [207, с. 196]. Окреслене коло проблем залишається актуальним і нині.

Організаційно-управлінські фактори. Серед організаційно-управлінських детермінант слід виокремити брак сил, засобів й інструментів протидії цим деліктам, що полягає в перевантаженості працівників правоохоронних і судових органів, недостатньому рівні розкриття цих злочинів, низькій ефективності досудового розслідування та судового розгляду у відповідних кримінальних провадженнях, низькому рівні професіоналізму частини правоохоронців.

Попри те, що правоохоронні органи усвідомлюють характер і ступінь суспільної небезпечності злочинів, які вчиняють учасники злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, організований наркобізнес набув такого масштабу й рівня організації незаконної діяльності, що відчувається брак сил, засобів та інструментів протидії таким деліктам. З огляду на це, не завжди вдається забезпечити адекватне реагування на діяльність злочинних організацій чи злочинних спільнот у сфері наркобізнесу, а тому певні організовані злочинні об'єднання продовжують ефективно функціонувати впродовж тривалого проміжку часу [4, с. 676].

Нині правоохоронці постають перед значними *складнощами, пов'язаними з виявленням і документуванням організованого наркобізнесу в мережі Інтернет*, на чому неодноразово акцентували в юридичній літературі [6; 187]. Ідеться, зокрема, про проблеми ідентифікації учасників злочинної діяльності, встановлення їх місцеперебування, зв'язку з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та прекурсорами, доведення обізнаності про функціонування організованого злочинного об'єднання, проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Розглянемо детальніше *механізм збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів через мережу Інтернет*.

Особа, яка хоче придбати наркозасоби за допомогою мережі Інтернет або мобільних месенджерів, зв'язується зі збувачем і здійснює необхідне замовлення. У відповідь отримує від збувача повідомлення з номером

банківського рахунку або номер електронного гаманця для онлайн-розрахунку (WebMoney, Qiwi, PayPal, Q-Cash, EasyPay тощо) і проводить оплату. Таке спілкування можуть здійснювати різними способами: у режимі онлайн через програми типу ICQ, Skype, Viber, WhatsApp, шляхом інтернет-листування у форумах (чатах) чи з використанням електронної пошти, соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram) тощо. Останніми роками для повної конспірації та анонімності онлайн збувачі почали використовувати чат-боти (віртуальні автоматичні співрозмовники в мобільних інтернет-месенджерах). Чат-боти – спеціально розроблена програма з набором певних алгоритмів, що розповсюджує рекламу наркотиків через повідомлення та має змогу підтримувати листування, приймати замовлення та відповідати на запитання. Після підтвердження переведення коштів покупець отримує від збувача повідомлення з адресою розміщення «закладки» та конкретним місцем, де вона прихована (зазвичай повідомлення підтверджують фото). Інколи для отримання онлайн-замовлення наркотиків злочинці використовують можливості Укрпошти та приватних служб кур'єрської доставки товарів (Нова Пошта, Інтайм, Автолюкс). Після надіслання таких відправлень збувач повідомляє покупцю номер декларації [4, с. 176; 147, с. 122].

На перших етапах процесу онлайн-розповсюдження наркотиків відбувався збут «легальних наркотиків» або нових психоактивних речовин – це похідні від наявних наркотичних засобів і психотропних речовин, що не охоплені міжнародними й національними заходами контролю, проте мають дію, схожу з дією контрольованих наркотиків і є значно небезпечнішими. Нові психоактивні речовини (НПР) – це загальний термін, який охоплює нові наркотики, які називаються «курильними сумішами», «спайсами», «солями», «дизайнерськими наркотиками», «легальним дурманом» тощо. Швидкість, з якою виробляють нові види НПР, не можуть наздогнати наявні механізми контролю, адже вона істотно випереджає розвиток національних законодавчих і регулятивних норм. Основними виробниками НПР є Китай та Індія. Для доставляння в Україну використовують переважно міжнародні поштові

відправлення. Головною перешкодою для ефективної протидії НІР в Україні є відсутність офіційних механізмів оперативного виявлення та встановлення національного контролю за новими речовинами. Наявний процесуальний шлях є тривалим, обтяжливим і не прийнятним для боротьби з таким динамічним явищем [147, с. 122–123].

Злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів намагаються максимально унеможливити відстеження руху коштів, отриманих злочинним шляхом.

Дослідники стверджують, що в операторів ринку є постійний запит на банківські картки. Причому це можуть бути як «чисті» банківські картки, так і вкрадені чи орендовані в когось. Тож є ще одна спеціалізація, пов'язана з рухом коштів, отриманих від наркотрафіка. Ідеться про «дропів», або «грошових мулів». Це люди, які погоджуються, щоб їхня банківська карта стала «транзитною» для отриманих незаконним шляхом грошей. «Дроп» переводить ці кошти між різними рахунками. Такий ланцюжок переказів потрібен для того, щоб заплутати сліди. Саме зазначених осіб переважно виявляють правоохоронці, коли починають відстежувати ланцюжки руху коштів. Паралельно відбувається скуповування акаунтів користувачів різних онлайн-сервісів міжнародних грошових переказів типу TransferGo тощо [92].

У цій схемі активно використовують криптовалюти, насамперед біткоїн. Розрахунки в біткоїнах в онлайн-магазинах масові й поширюються буквально на будь-які дози. У біткоїнах можна купити як гуртову партію, так й одну індивідуальну дозу на кілька десятків доларів. Такій поширеності криптовалюти слугує анонімність, якою вона забезпечує учасників транзакції. Якщо рух коштів на банківській картці можна відстежити і встановити учасників цієї транзакції, то у випадку з «криптою» учасники залишаються повністю анонімними [92].

Наркотики також можуть виконувати роль грошей у розрахунках. Зокрема, препаратами можуть оплатити роботу з підтримки онлайн-ресурсів саппорту, для якого це буде просто кількагодинний «лівак», або заплатити

малолітнім «графітникам» за розмальовані стіни на районі, або оплатити послуги за користування чиеюсь банківською карткою [92].

Значна частина учасників не знає один одного. Зокрема, кур'єр переважно не знає постачальника й інших учасників, тому у випадку затримання правоохоронцями складно довести його участь в організованій злочинній діяльності. Натомість організатори об'єднання чи інші учасники на зміну затриманого залучають іншу особу. Тож мережа Інтернет суттєво мінімізує можливість протидії організованим злочинним об'єднанням у сфері наркообігу.

Для залучення потенційних покупців для онлайн продажу наркотиків збувачі вдаються до сучасних методів реклами: це смс-розсилання тематичних повідомлень, розсилання рекламних повідомлень електронною поштою, роздавання друкованих флаєрів, інтернет-форуми й чати, спеціальні сайти оголошень, інтернет-магазини, соціальні мережі тощо. Проте популярним стало розміщення на різних об'єктах міської інфраструктури кустарних чи трафаретних написів з пропозиціями продажу наркотиків. Переважно це написи (графіті) на стінах будинків, під'їздах, гаражах, зупинках громадського транспорту, парканах, транспортних естакадах, підземних переходах тощо, зміст яких є зрозумілим особам, ознайомленим з відповідною субкультурою. Найчастіше можна спостерігати написи «мет», «фен», «амф», «спайси», «бошки», «солі», «спіди», «бистрий», «скорость», «закладки», «клад», «JWH», «МДМА», адреси інтернет-сайтів, номери популярних месенджерів (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype) тощо. Для нанесення написів найчастіше залучають неповнолітніх, які отримують за роботу певну грошову винагороду, а також наркозалежні особи, з якими розраховуються дозою наркотичного засобу. Зрідка таку роботу виконують безпосередньо збувачі [147].

Структура таких угруповань є розгалуженою, часто організатори цього бізнесу перебувають поза межами України [147, с. 122–123].

До процесу збуту наркотиків через мережу Інтернет залучають здебільшого підлітки, які добре орієнтуються в сучасних технологіях і

комп'ютерній техніці, а тому, розуміючи можливість бути викритими, вдаються до різних хитрощів, приховуючи місцеперебування, змінюючи IP-адреси різними методами. Зокрема, використовують TOR-браузер – систему проксі-серверів, що дає змогу встановлювати анонімне мережеве з'єднання, захищене від прослідковування, тобто анонімну мережу віртуальних тунелів, що передає дані в зашифрованому вигляді. Також злочинці використовують VPN-підключення, тобто технологію, яка забезпечує створення в інтернеті зашифрованої додаткової «чорної» сітки для передання даних. У випадках, коли для контакту використовують номери мобільних операторів, збувачі систематично змінюють свої контакти, тим самим уникаючи можливості ідентифікації [147, с. 122].

С. О. Філіпов слушно зауважує, що одна з основних нових проблем, що обмежує можливості протидії наркозлочинам, полягає в мінімізації особистих контактів між членами горизонтальної мережі (постачальниками, кур'єрами) та покупцями. Пошук і пропозицію наркотичних речовин та пов'язаних із ними послуг здійснюють через «тіньову мережу» «DarkNet», зв'язок здійснюють через месенджери з низькою імовірністю зовнішнього контролю (наприклад, Telegram), а купівлю можуть здійснювати з використанням криптовалют. Наркозлочинність у цій формі є наймобільнішою, швидко змінюваною в аспекті врахування запиту споживача та працює за законами маркетингу. Зокрема, для того щоб залучити нових «клієнтів», зберегти наявних, заохотити постійних, застосовують певні маркетингові прийоми (знижки, безкоштовну доставку «пробних» зразків тощо). За винятком того, що саме є предметом цієї діяльності, її організація нічим не відрізняється від підприємництва [198, с. 159–160].

Збут наркотичних засобів і сильнодіючих речовин з використанням мережі Інтернет, зауважує С. П. Лапта, є серйозним викликом для правоохоронних органів. Боротьба з цими видами злочину потребує постійного вивчення як нових способів і методів реалізації заборонених речовин та препаратів, так і можливостей інтернету, які постійно розвиваються і

вдосконалюються та можуть бути використані зі злочинною метою [126, с. 116].

Використання інтернету як інструменту незаконного розповсюдження наркотичних засобів і сильнодіючих речовин має певні особливості: для початку кримінального бізнесу можуть залучати мінімальні грошові ресурси; продавець має змогу спілкуватися одночасно зі значною кількістю потенційних покупців, що значно збільшує кримінальні прибутки, порівняно з традиційними способами збуту; реальний контакт продавця та покупця цілком виключений, відповідно, значно знижується небезпека викриття продавця і притягнення його до кримінальної відповідальності; виключеною є можливість нападу на продавця з боку покупця з метою заволодіти наркотичними засобами безоплатно; організатори й координатори такого бізнесу можуть постійно перебувати поза межами України, що значно ускладнює їх викриття та притягнення до кримінальної відповідальності; організатори, координатори і продавці можуть не знати один одного особисто, що також значно ускладнює викриття всієї мережі збуту наркотичних засобів і сильнодіючих речовин [126, с. 116].

Під час документування злочинів цієї категорії постає чимало проблемних питань. Зокрема, в Україні законодавчо не врегульовано механізм блокування чи обмеження доступу до інтернет-ресурсів, через які вчиняють кримінальні правопорушення чи де є заборонений контент. На практиці блокування інтернет-ресурсів, що знаходяться в українському домені, можливо здійснювати лише на підставі рішення суду. Відповідно до п. 9 ст. 38 Закону України «Про телекомунікації», оператори та провайдери телекомунікацій мають право відключати на підставі рішення суду кінцеве обладнання, якщо його використовує абонент для вчинення протиправних або дій, що загрожують інтересам державної безпеки. Однак такий алгоритм дій неефективний, оскільки немає єдиного органу, наділеного повноваженнями з виконання судових рішень з блокування чи обмеження доступу до протиправних сайтів [4, с. 176–177; 147, с. 122].

Після встановлення сайту, на якому ймовірно здійснюють рекламу щодо розповсюдження наркотичних засобів або через який реалізують наркотики, слід з'ясувати, де технічно знаходиться цей сайт і яка компанія надає його власникам послуги хостингу. З огляду на те, що, відповідно до даних реєстру Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку й інформатизації, на території України працює понад 7 тис. інтернет-провайдерів, можуть постати певні проблеми у винесенні судового рішення з вимогою блокування протиправного інтернет-ресурсу. Якщо інтернет-ресурс, із якого здійснювали реалізацію наркотичних засобів, знаходиться за межами України, до компетентних правоохоронних органів іноземних держав, крім ухвали суду, також направляється запит про надання міжнародно-правової допомоги. Ця процедура також не має чіткого механізму й може бути тривалою [4, с. 176–177; 147, с. 122].

Крім того, в Україні після отримання ухвали суду провайдери телекомунікацій можуть повідомити про відсутність у них технічної можливості з блокування чи обмеження доступу до інтернет-ресурсів. Водночас законодавство не встановлює вимоги щодо обов'язкової наявності такого обладнання в провайдерів. Оператори телекомунікацій зобов'язані лише за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів, забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти вжиттю оперативно-розшукових заходів і недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення. Також немає механізму притягнення до відповідальності провайдерів телекомунікацій за невиконання рішень суду щодо блокування інтернет-сайтів чи обмеження доступу до забороненого контенту. Важливе значення для посилення ефективності протидії наркозлочинності в мережі Інтернет має налагодження повної співпраці підрозділів протидії наркозлочинності та кіберполіції і напрацювання чітких механізмів, які дають змогу виявляти такі злочини [4, с. 177–179; 147, с. 122].

Зокрема, кіберполіцейські мають надавати підрозділам протидії наркозлочинності на місцях усю необхідну підтримку, що дасть змогу ідентифікувати як продавця, так і споживача. Нині злочинці вже припиняють користуватися аналоговими каналами зв'язку та класичними місцями для збереження інформації. Дедалі частіше вони використовують хмарні сервіси збереження інформації та абюзостійкі хостинги, які не контролюють державні органи. Отже, для підрозділів НПУ важливо використовувати сучасні високотехнологічні інструменти для отримання доказової бази. Крім того, працівники Департаменту протидії наркозлочинності повинні швидко, ефективно та комплексно реагувати на виклики сьогодення та якісно документувати факти розповсюдження наркотиків з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, оперативно перевіряти інформацію від громадян щодо діяльності інтернет-крамниць із продажу наркотиків [4, с. 177–179].

С. Демедюк зауважує, що сучасні злочинці вже майже не користуються аналоговими каналами зв'язку та класичними місцями для збереження інформації. Дедалі частіше вони використовують хмарні сервіси збереження інформації та абюзостійкі хостинги, які не контролює з боку держави. Тому для поліції важливо використовувати сучасні високотехнологічні інструменти для отримання доказової бази [104].

Отже, документування таких кримінально протиправних діянь потребує спеціальної підготовки слідчих й оперативних працівників, взаємодії правоохоронців між собою (БНОН, ДСР, ГСУ, Департаменту кіберполіції НПУ) і пов'язане з проведенням значного обсягу оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. У певних випадках недостатній рівень матеріально-технічного й інформаційного забезпечення правоохоронців, потребує постійного вдосконалення рівень підготовки правоохоронців до протидії організованому наркобізнесу [4, с. 677].

Певна частина досліджуваних деліктів залишається латентною, а тому учасники злочинних організацій у сфері наркобізнесу уникають притягнення до кримінальної відповідальності.

Вивчення судової практики й наукової літератури [161, с. 430–431] дає підстави стверджувати, що до кримінальної відповідальності вдається притягнути лише окремих учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, а не їх організаторів, а тому злочинне об'єднання може продовжувати функціонувати, залучаючи нових учасників.

Не завжди є можливість встановити місця виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів – так звані нарколабораторії, способи та шляхи контрабанди цих засобів і речовин [25].

С. Якимова зосереджує увагу й на інших проблемах. На її переконання, в організаційно-управлінській сфері відповідні чинники виявляються в недоліках діяльності державних органів й установ, передусім у виконанні правових норм, управлінських рішень, зокрема правоохоронними органами щодо контролю за наркосередовищем, у здійсненні ними профілактичної роботи, виявленні осіб, які систематично порушують режим обігу наркотиків в Україні, а також у діяльності медичних установ (недосконалі методики ранньої діагностики й лікування хворих на наркоманію; немає системи обліку осіб цієї категорії та спостереження за ними, а також збору, зберігання, узагальнення й обміну такою інформацією між зацікавленими відомствами тощо). До цього рівня детермінант можна також віднести негативний вплив медіа, телебачення, літератури, що відображає недоліки стосовно визначення тематичної спрямованості й змісту останніх [207, с. 196]. Є. С. Назимко, Т. І. Пономарьова, Б. М. Семенишина-Фіголь мають рацію в тому, що транснаціональна ознака організованої злочинності знаходиться в безпосередній кореляції з незадовільним рівнем діяльності міграційної служби, а також міграційної поліції [141, с. 290]. Слід додати також незадовільну діяльність митних органів

і підрозділів прикордонної служби, які не завжди ефективно протидіють контрабанді заборонених речовин.

Увагу слід спрямувати також на недостатньо ефективну діяльність органів, які відповідають за сферу освіти, молоді, культури та спорту, які згодом стають активними учасниками організованих злочинних об'єднань, забезпечують їх необхідним людським й інтелектуальним ресурсом.

Система детермінації злочинів, учинених учасниками злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, не вичерпується зазначеними чинниками, а охоплює й інші фактори.

Висновки до розділу 2

1. На злочини, учинені організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів упродовж 2020–2024 років (на основі відомостей щодо закінчених проваджень), припадає значна частка серед усіх деліктів, учинених в організованих формах співучасті (близько 29,5%).

У цей період спостерігається значне збільшення як кількості злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями загалом (з 2020-го до 2024 року – у 2,2 раза), так і вчинених ними деліктів у сфері наркообігу (з 2020-го до 2024 року – у 1,8 раза).

Частка злочинних організацій у сфері наркотогівлі зросла з 12 % 2020 року до 21,5 % 2024 року. Таке підвищення рівня організованості злочинних структур може засвідчує їх консолідацію, посилення координації та впливу. Частка злочинів, учинених організованими групами, навпаки, поступово зменшується (з 88 % 2020 року до 78,5 % 2024 року). Водночас абсолютна кількість як злочинів, учинених організованими групами, так і злочинів, учинених злочинними організаціями, збільшується.

2025 року й у наступних роках очікується подальше зростання рівня як організованої злочинності загалом, так і у сфері наркообігу зокрема.

Чинна звітність щодо боротьби з організованими злочинними об'єднаннями у сфері незаконного обігу наркотиків (Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 299 за погодженням із Держстатом) потребує змін. Наразі в ній виокремлено лише злочини, передбачені ст. 305 та 306 КК України, натомість найпоширенішими серед організованих груп і злочинних організацій є правопорушення, передбачені ст. 307 КК України. Урахування цієї обставини у звітності дасть змогу отримати точнішу й об'єктивнішу картину стану боротьби з наркозлочинністю, що сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної діяльності в цій сфері.

Упродовж 2022–2024 років злочинні організації у сфері наркообігу спеціалізувалися на виготовленні, збуті й контрабанді широкого спектру наркотичних засобів і психотропних речовин. Серед найпоширеніших речовин – амфетамін, метамфетамін, PVP, метадон, канабіс, а також препарати, що містять бупренорфін. Загрозу становило функціонування підпільних нарколабораторій та контрабандне постачання наркотиків, таких як кокаїн, героїн і МДМА.

Сучасний організований наркобізнес постійно еволюціонує, адаптуючись до нових технологій, ринкових умов і правозастосовних заходів. Основними тенденціями, які його характеризують, є: 1) використання цифрових технологій (даркнету, соціальних мереж, криптовалюти тощо); 2) високий рівень організованості й масштабування злочинної діяльності; 3) соціальна інфільтрація та корупція; 4) адаптація до нових умов; 5) зростання обсягів внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків; 6) очікується зростання попиту на наркотики серед військовослужбовців, що є новим викликом для правоохоронних органів.

2. Сучасні злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів вирізняються такими кримінологічними ознаками:

1) «спеціалізацією» на певних видах деліктів у зазначеній сфері (передусім виготовлення та збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів) і/або певних видах таких засобів чи речовин;

2) плануванням діяльності (розробляють як загальні, так і детальні плани);

3) чітко визначеними правилами поведінки (наявність правил безпеки, системи заохочень і покарань, забезпечення дисципліни серед учасників);

4) використанням сучасних засобів комунікації (мобільний зв'язок, месенджери – Telegram, Viber, Whatsapp, Element, Wikr Me, Silent, Signal тощо), платіжних систем (Easy Pay, Global Money тощо), електронних гаманців (Cakewallet, Exodus, Coinbase, Binance, Bitcoin тощо);

5) створенням інтернет-магазинів – наркокрамниць (вони забезпечують безконтактний збут шляхом оформлення інтернет-замовлення «товару», його оплати й отримання адреси «закладки», а також рекламування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів);

6) конспірацією злочинної діяльності (вони охоплюють: обмежену поінформованість учасників злочинної організації про її структуру; застосування сучасних засобів зв'язку та програмного забезпечення, криптовалюти, платіжних систем, інших технологій; використання вигаданих імен, прізвищ, нікнеймів; ретельну перевірку співучасників; періодичну зміну засобів зв'язку й місця перебування тощо);

7) корупційними зв'язками (вони суттєво сприяють такому виду кримінально протиправної діяльності, передусім запобігаючи його викриттю впродовж певного часу, а також усуваючи конкурентів з відповідного «ринку»).

Членів злочинних організацій, що функціонують у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, слід передусім поділити на організаторів та виконавців. Серед організаторів –

організатори злочинної організації, які охоплюють, зокрема, і її керівників (фактично це головні організатори або організатори, що перебувають на найвищому рівні ієрархічної структури), а також керівники структурних частин (умовно – другорядні організатори), які підпорядковуються головним організаторам злочинних організацій.

Серед виконавців – особи, які здійснюють виготовлення, фасування, перенесення, перевезення, пересилання, зберігання, збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, а також забезпечують функціонування всієї мережі злочинної організації («збувачі» або «кур'єри», «оператори», «кадровики», «хіміки», «водії», «комірники», «графітчики», «спортсмени», «фінансисти», «пошуковики», «айтішники», «фільтрувальники» та ін.).

3. Злочини, що вчиняють учасники злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, детермінуються комплексом численних факторів, зокрема: соціально-економічними (низький рівень соціально-економічного забезпечення частини населення), морально-психологічними (моральна деградація певної частини суспільства, позитивне її ставлення до вживання заборонених речовин, можливості швидкого збагачення шляхом порушення моральних і правових норм), медичними (наркотична залежність), суспільно-політичними (корупція, відсутність Державної стратегії наркополітики в Україні), організаційно-управлінськими (брак сил, засобів й інструментів протидії цим деліктам, неефективність досудового розслідування та судового розгляду у відповідних кримінальних провадженнях, низький рівень професіоналізму частини правоохоронців, складнощі доказування організованого наркобізнесу, що функціонує в мережі Інтернет, проблеми притягнення до кримінальної відповідальності цих суб'єктів), правовими (недосконалість підстав кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань; недоліки кримінального процесуального законодавства, що визначає порядок виявлення, досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, які дають змогу ускладнювати ці процеси стороною

обвинувачення; неефективною є система покарань за їх вчинення, а також система виконання та відбування таких покарань).

Особливість детермінант досліджуваних злочинів полягає в тому, що вони охоплюють як детермінанти наркозлочинів, так й організованої, транснаціональної та кіберзлочинності.

Лише комплексний та системний підхід до усунення негативного впливу зазначених та інших чинників дасть змогу досягти вагомих результатів у запобіганні та протидії організованому наркобізнесу в Україні.

РОЗДІЛ 3
ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН,
ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИННІ
ОРГАНІЗАЦІЇ

3.1. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації

Кримінологічна характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, є основою формування ефективної стратегії боротьби з організованою злочинністю в цій сфері, розроблення необхідних профілактичних заходів і зниження негативного впливу таких злочинів на суспільство. Потреба в цих заходах обумовлена необхідністю забезпечення безпеки в суспільстві, оскільки незаконний обіг таких засобів і речовин шкодить здоров'ю людей, призводить до наркозалежності, зниження якості життя, а також створює умови для поширення інфекційних хвороб та вчинення кримінальних правопорушень у різних сферах. Водночас організовані злочинні об'єднання здійснюють цю діяльність у великих масштабах, охоплюючи значну територію в межах не лише різних населених пунктів, а й навіть різних країн. Функціонування злочинних організацій у сфері наркообігу призводить до соціальних проблем, таких як безробіття, зростання рівня насильства, погіршення матеріального становища населення тощо.

Протидія організованому наркобізнесу в Україні вимагає комплексного підходу, що охоплюватиме заходи на міжнародному, державному, регіональному й місцевому рівнях.

У контексті протидії організованому наркобізнесу мають значення різні заходи, зокрема з протидії окремим наркозлочинам, а також заходи запобігання цим деліктам стосовно різних категорій осіб (дітей, молоді, споживачів наркотичних засобів і психотропних речовин тощо). Ідеться, наприклад, про профілактичні програми в школах і закладах вищої освіти для запобігання вживанню наркотиків серед молоді, розширення програм реабілітації наркозалежних як альтернативи кримінальному переслідуванню для споживачів наркотиків, залучення громадянського суспільства до боротьби з наркоманією тощо. Безумовно, ці та інші кроки мають важливе превентивне значення, однак основну увагу слід зосередити на спеціалізованих заходах, які нададуть можливість досягти серйозних результатів у короткостроковій перспективі саме в контексті протидії злочинним організаціям.

З метою захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства й держави від загроз, пов'язаних з організованою злочинністю, а також з метою реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287, Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та зобов'язань, узятих Україною за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, розроблено Стратегію боротьби з організованою злочинністю. Ця Стратегія визначає напрями розвитку системи боротьби з організованою злочинністю та механізми реалізації державної політики у відповідній сфері в сучасних умовах [184].

Основними напрямками реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю є: 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю; 2) формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю; 3) запровадження механізмів координації та взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю; 4) запобігання організованій злочинності та

боротьба зі злочинними організаціями у сферах з високим ризиком її вияву; 5) інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; 6) залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю; 7) міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю [184].

Водночас нині в Україні немає Державної стратегії протидії кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Розроблено проєкт Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційний план з її реалізації на 2023–2025 роки, що передбачає чотири стратегічні завдання, серед яких: 1) популяризація здорового способу життя, зниження попиту на наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги; 2) забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для осіб, які цього потребують; 3) надання своєчасних і якісних послуг із діагностики, профілактики, медичної та психосоціальної допомоги, соціальних послуг особам з розладами психіки й поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також доступності комплексних програм зменшення шкоди; 4) протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також зменшення пропозицій таких засобів і речовин, які знаходяться в незаконному обігу, та своєчасне їх вилучення [172].

Безумовно, кожне стратегічне завдання частково пов'язано із заходами запобігання злочинним організаціям у сфері наркообігу. Водночас пріоритет має саме четверте з них – протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також зменшення пропозицій таких засобів і речовин, які знаходяться в незаконному обігу, та своєчасне їх вилучення. Його суть полягає в необхідності мінімізації наявності в незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, зокрема їх нових форм, зменшення можливостей для витоку в незаконний обіг наркотичних лікарських засобів. Основне завдання

правоохоронних органів – організація протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, виявлення, недопущення вчинення та розкриття правопорушень, а також проведення профілактичних заходів, спрямованих на зменшення пропозиції таких засобів і речовин у незаконному обігу [172].

У проєкті Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки передбачено також інші заходи, які стосуються протидії організованому наркобізнесу. Ідеться про:

1. Запровадження нових технологій отримання інформації про факти незаконного обігу психоактивних речовин, зокрема їх продаж через мережу Інтернет, способи контрабанди та приховування слідів злочину, виробництва і створення нових видів психоактивних речовин та їх комбінацій.

2. Удосконалення законодавства щодо протидії розповсюдженню психоактивних речовин з використанням мережі Інтернет.

3. Оптимізація міжнародного співробітництва у сфері попередження, викриття та припинення діяльності транснаціональних наркоугруповань, які використовують територію України як ринок збуту психоактивних речовин, для налагодження транзитного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів територією України.

4. Забезпечення обміну досвідом й інформацією із зарубіжними партнерами та іншими урядовими і неурядовими організаціями щодо новітніх методів протидії наркозлочинності [156].

У зарубіжних країнах також є схожі стратегії протидії організованій злочинності у сфері наркообігу. Наприклад, у *Японії* прийнято *Четверту п'ятирічну стратегію профілактики наркоманії* (The fourth five-year drug abuse prevention strategy), у якій зазначено, що для запобігання зловживанню наркотиками уряд має створити суспільство, у якому немає наркотиків, усунувши злочинні організації з торгівлі наркотиками як джерела постачання наркотиків; викоринити попит на наркотики шляхом посилення репресій проти кінцевих споживачів, які є ключовими для існування та розширення організацій

незаконного обігу наркотиків; а також посилити заходи щодо боротьби зі зловживанням наркотиками. Для досягнення цих завдань заплановано реалізувати низку заходів, серед яких:

I. Сприяння заходам проти організованої злочинності: 1) комплексній стратегії ліквідації організацій, що здійснюють незаконний обіг наркотиків (збирати й аналізувати інформацію про незаконний обіг наркотиків організованими злочинними групами; посилити систему розслідування та аналізу інформації з метою виявлення реальних умов організованого наркобізнесу; розробити засоби, обладнання та матеріали, необхідні для розслідування цих деліктів); 2) ретельному контролю за ключовими особами організацій незаконного обігу наркотиків; 3) накладенню суворого покарання; 4) заходам проти організацій незаконного обігу наркотиків, що складаються з іноземців.

II. Сприяння заходам проти доходів, одержаних злочинним шляхом

Прибутки від злочинів, пов'язаних із наркотиками, отримані організованими злочинними групами й організаціями незаконного обігу наркотиків, до яких входять іноземці, зокрема іранці, використовують як оперативні кошти для нових злочинів, що призводить до підтримання та зміцнення таких організацій і сприяння організованій злочинності. Для того щоб послабити ці організації та підштовхнути їх до ліквідації, буде вжито таких заходів для обмеження доходів від злочинів, щоб вплинути на їхнє фінансове становище: 1) посилення збору й аналізу інформації про доходи, отримані від наркозлочинних злочинів; 2) вилучення доходів, одержаних наркозлочинним шляхом; 3) сприяння діям щодо запобігання незаконному переказу доходів, отриманих злочинним шляхом, пов'язаним із наркотиками.

III. Боротьба з «витонченими» методами незаконного обігу. Організація незаконного обігу наркотиків здійснюється за допомогою інтернету та мобільних телефонів, а методи контрабанди стають дедалі витонченішими, прихованими й оперативними. Для боротьби з цими способами незаконного обігу та виявлення стану наркобізнесу буде реалізовано такі заходи:

1) посилення системи збору інформації та розбудова системи співпраці в розслідуванні; 2) посилення системи інформаційного зв'язку та співпраці між інтернет-провайдерами з метою боротьби з незаконним обігом наркотиків, який розширює сферу цільової діяльності за допомогою інтернету; 3) проведення роботи зі збору інформації про незаконний обіг наркотиків за повідомленнями кіберпатруля, Центру гарячої лінії в інтернеті; 4) сприяння посиленню аналітичних функцій щодо незаконного обігу наркотиків через інтернет і мобільні телефони; 5) упровадження реального контролю за обігом наркотиків в інтернеті та через мобільний зв'язок, використовуючи різні нормативно-правові акти, а також дослідження різних методів розслідування та ефективності їх застосування.

IV. Здійснення ретельного контролю за кінцевими споживачами. Щоб запобігти зловживанню наркотиками, усунути попит на них, важливим є контроль за організаціями, що здійснюють незаконний обіг наркотиків. Для цього буде здійснюватися ретельний контроль за кінцевими споживачами паралельно з консультуванням і пропагандою обізнаності, щоб побудувати суспільство, де встановлено нормативну свідомість для викорінення зловживання наркотиками.

V. Здійснення ретельного нагляду за легальним розповсюдженням. Щоб запобігти незаконному продажу наркотиків на ринку легального розповсюдження особам, які зловживають ними, слід ретельно впроваджувати нагляд за медичними установами й іншими організаціями для запобігання такому незаконному обігу.

VI. Посилення співпраці між спорідненими організаціями.

VII. Посилення моніторингу та вказівок щодо диверсифікації ліків для зловживання, включно з тими, які продають як «легальні трави». З огляду на диверсифікацію ліків для зловживання, наприклад, тих, що продаються як «легальні трави», необхідно вдосконалити аналіз, окрім сприяння дослідженню методів аналізу. Крім того, буде вжито заходи для швидкого й ефективного позначення нещодавно розповсюджених психотропних препаратів [228].

Національна політика проти організованої злочинності на 2022–2027 роки є першою політикою в *Чилі* з цього питання.

Розвиток організованої злочинності в країні актуалізує розроблення нових стратегій і міжінституційної координації, щоб протистояти викликам і загрозам, які вона спричиняє. Ця політика є скоординованою відповіддю держави в напрямі запобігання, нейтралізації та переслідування організованої злочинності в Чилі.

Найпоширенішими та найприбутковішими кримінальними ринками є торгівля наркотиками, торгівля людьми, контрабанда мігрантів, торгівля зброєю та боєприпасами, кіберзлочинність й екологічні злочини, зокрема розкрадання міді та деревини. Організована злочинність пронизує всі сфери, сприяє корупції та насильству і має відчутний вплив на економіку, демократичну стабільність та життя громадян.

Метою цієї Національної політики є обмеження злочинної діяльності злочинних організацій, що діють у Чилі, шляхом спланованих і скоординованих дій державних установ, які відіграють важливу роль у запобіганні, контролі та судовому переслідуванні. З цією метою необхідно об'єднати стратегії для ліквідації злочинних організацій і послаблення їх економічної влади. Необхідно також вжити заходів для боротьби зі злочинами, які вони вчиняють, такими як незаконний обіг зброї, обіг наркотиків, відмивання грошей, торгівля людьми, торгівля мігрантами, контрабанда та кіберзлочинність. Необхідно також ужити заходів для боротьби з конкретно організованою злочинністю на територіях, де вчиняють розкрадання деревини та міді, і своєю чергою консолідувати екосистему громадської безпеки, яка засвідчує єдність дій держави в цих питаннях [225].

Стратегія ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки забезпечує загальну політичну основу та пріоритети для політики Європейського Союзу щодо наркотиків. Структура, мета й завдання Стратегії слугують основою для Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки (далі – План дій).

План передбачає такі розділи і стратегічні пріоритети:

I. Зменшення обсягів постачання наркотиків: підвищення безпеки.

Стратегічний пріоритет 1: знищення та ліквідація організованих злочинних груп високого ризику, пов'язаних із торгівлею наркотиками, які діють у державах – членах ЄС, походять із них або спрямовані на них; усунути зв'язки з іншими загрозами безпеці й покращити запобігання злочинності.

Стратегічний пріоритет 2: посилити виявлення незаконної гуртової торгівлі наркотиками та прекурсорами наркотиків у пунктах в'їзду та виїзду з ЄС.

Стратегічний пріоритет 3: боротися з використанням матеріально-технічних і цифрових каналів для розповсюдження заборонених наркотиків середнього й малого обсягу та збільшення обсягів вилучень заборонених речовин, які контрабандою перевозять через ці канали, у тісній співпраці з приватним сектором.

Стратегічний пріоритет 4: ліквідація незаконного виробництва наркотиків і протидія незаконному вирощуванню; запобігання витоку й обігу прекурсорів наркотиків для незаконного виробництва наркотиків; усунення шкоди навколишньому середовищу.

II. Зменшення попиту на наркотики: послуги профілактики, лікування та догляду.

Стратегічний пріоритет 5: запобігання вживанню наркотиків і підвищення рівня обізнаності про негативний вплив наркотиків.

Стратегічний пріоритет 6: забезпечити доступ до послуг лікування та догляду й посилити їх.

III. Зменшення шкоди, пов'язаної з наркотиками.

Стратегічний пріоритет 7: заходи зі зменшення ризиків і шкоди й інші заходи для захисту та підтримки людей, які вживають наркотики.

Стратегічний пріоритет 8: розв'язання проблем охорони здоров'я та соціальних потреб людей, які вживають наркотики в місцях позбавлення волі та після звільнення.

IV. Міжнародне співробітництво.

Стратегічний пріоритет 9: Посилення міжнародного співробітництва з третіми країнами, регіонами, міжнародними та регіональними організаціями, а також на багатосторонньому рівні для реалізації підходу та завдань Стратегії, зокрема у сфері розвитку. Посилення ролі ЄС як глобального посередника в політиці щодо наркотиків, орієнтованій на людей і права людини.

V. Дослідження, інновації та прогнозування.

Стратегічний пріоритет 10: створення синергії для надання ЄС та його державам-членам комплексної науково-дослідної бази й можливостей прогнозування, необхідних для ефективного, інноваційного та гнучкого підходу до складного явища наркотиків, а також підвищення готовності ЄС та його держав-членів реагувати на майбутні виклики та кризи.

VI. Координація, управління та впровадження.

Стратегічний пріоритет 11: забезпечення оптимальної реалізації Стратегії та Плану дій, координація за замовчуванням усіх зацікавлених сторін і надання відповідних ресурсів на рівні ЄС та національному рівні [217].

Аналіз положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р, проєкту Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки, Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки, а також наукових джерел дає змогу сформулювати *основні напрями запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.*

Протидіяти діяльності організованих груп і злочинних організацій у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Основними заходами протидії діяльності організованих груп і злочинних організацій у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є виявлення та припинення діяльності організованих груп і злочинних

організацій у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

У проєкті Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року в межах такого оперативного завдання, як зменшити кількість доступних на нелегальному ринку наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів або їх аналогів, увагу зосереджено на необхідності протидіяти діяльності організованих груп і злочинних організацій у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів передусім шляхом виявлення та документування такої діяльності [172].

Виявлення, припинення та документування організованого наркобізнесу здійснюють передусім шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початку кримінального провадження у формі проведення досудового розслідування.

У складній, багаторівневій системі кримінального провадження початок досудового розслідування визначає спрямованість і зміст реагування держави в особі уповноважених органів на кримінальне правопорушення [163, с. 7].

Головна роль у запобіганні організованій злочинній діяльності, зокрема у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, належить *оперативним підрозділам*, передусім НПУ та СБУ [20; 94, с. 27; 108, с. 495–496].

У проєкті Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року слушно акцентовано на необхідності забезпечення регулярного проведення заходів, спрямованих на протидію розповсюдженню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, з *використанням мережі Інтернет* й інших джерел інформації [172].

Використання мережі Інтернет для незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів ускладнює документування цих деліктів, вчинених учасниками злочинних організацій.

Д. В. Головін зазначає, що використання наркозлочинцями під час збуту наркотичних засобів і психотропних речовин мережі Інтернет призвело до

недієздатності проведення оперативної закупки наркооб'єктів із застосуванням наявного організаційно-тактичного алгоритму, за якого отримання та фіксація саме доказової інформації відбувається під час безпосереднього контакту продавця та покупця наркотичних засобів [96, с. 141]. Т. В. Шевченко переконана, що використання Інтернету має зумовити зміну дій працівників правоохоронних органів щодо виявлення, викриття, розкриття та фіксації незаконних дій. Це збільшує навантаження на правоохоронні органи, потребує додаткового фінансування, опанування нових технологій, оскільки контактування відбувається шляхом використання мережі Інтернет. Схема незаконного збуту наркотичних засобів передбачає так зване «заплутування» слідів, використання різних осіб («ланцюг» передання), що ускладнює виявлення саме першоджерела незаконного розповсюдження наркотичних засобів [205, с. 411].

З огляду на зазначене, постає потреба в *залученні відповідних фахівців*. О. М. Брисковська й М. А. Грига переконані, що в таких випадках необхідно залучати фахівців, які мають спеціальні знання та професійні навички в галузі комп'ютерних технологій, виявлення ознак наркозлочинів у мережі Інтернет, а також здатні розпізнавати нові способи й можливості застосування сучасних засобів для їх учинення [6].

Для розроблення нових організаційно-тактичних алгоритмів проведення оперативної закупки наркотичних засобів і психотропних речовин за «безконтактного» способу передачі Д. В. Головін також рекомендує залучати представників кіберполіції. Саме вони в сучасних умовах здатні отримати доказову інформацію щодо факту незаконного збуту наркотичних засобів та психотропних речовин і встановлення особи злочинця-продавця. Цього може бути досягнуто за допомогою використання VPN-з'єднання; наявності заздалегідь вигаданих і законспірованих акантів у соціальних мережах (Instagram, Facebook, YouTube, Twitter, NowPublic, MySpace, а також заборонених у нашій державі «Однокласники» та «ВКонтакте») і месенджерів (Telegram, Skype, WhatsApp, ICQ, Wickr, Messenger, Viber, ChatSecure, QIP,

Cryptocat тощо); уміння користуватися сучасними платіжними засобами, додатками та платформами (зокрема криптовалютами); уміння проводити розвідку з метою встановлення місцеперебування злочинця за його IP-адресою або IMEI смартфона тощо [96, с. 141–142].

Для цього необхідними є: організаційно-правове забезпечення взаємодії оперативних підрозділів з підрозділами кіберполіції; підвищення рівня спеціальних знань і вмінь працівників оперативних підрозділів щодо отримання інформації про наркозлочинців за допомогою мережі Інтернет; виявлення та залучення сучасних технологій з метою документування злочинних дій, передусім за відсутності можливості безпосереднього спостереження за особою, що здійснює незаконний збут наркотичних засобів і психотропних речовин [96, с. 142].

Тому не випадково в проєкті Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року й операційному плані з її реалізації на 2023–2025 роки в контексті протидії організованому наркобізнесу увагу зосереджено на необхідності підвищення рівня компетенцій працівників правоохоронних органів, роботодавців, представників ДКВС, керівників військових формувань шляхом проведення безперервного навчання та обміну міжнародним досвідом щодо впровадження кращих практик. Ідеться про проведення навчань (тренінгів), зокрема міжнародних, з метою підвищення професійного рівня зазначених суб'єктів, а також налагодження системи регулярного обміну досвідом щодо ефективних міжнародних практик протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та проведення заходів з обміну досвідом [172].

Водночас у Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року, пріоритетами розвитку системи кадрового забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, слушно визнано: удосконалення процедури добору кадрів, зокрема конкурсного добору, комплектування кадрами, упровадження спеціальної перевірки, що ґрунтується

на рівних можливостях, прозорості, об'єктивній оцінці й особливих вимогах до досвіду та кваліфікації; підвищення рівня спеціалізації, фахової підготовки та перепідготовки кадрів, діяльність яких безпосередньо пов'язана з протидією організованій злочинності; підвищення рівня соціального захисту кадрів, забезпечення їх професійного зростання та кар'єрного зростання [184].

Документування протиправних діянь, пов'язаних із використанням можливостей мережі Інтернет для розповсюдження наркотиків, на практиці доцільно проводити одночасно з методиками виявлення «традиційних» злочинних посягань, пов'язаних зі збутом наркотиків, зокрема встановлення фактів збуту наркотичних засобів через мережу Інтернет, схем оплати за придбані наркотики, осіб, які вчиняють такі злочини, й обставин, що сприяють їх учиненню [6].

Передусім слід зважати на проведення оперативної закупки. Тактика її проведення передбачає спочатку встановлення місцеперебування злочинця – продавця наркотичних засобів і психотропних речовин із подальшим установленням за ним спостереження. За подальшого проведення оперативної закупки слід проводити безпосередню фіксацію дій злочинця-продавця під час купівлі-продажу наркотичних засобів і психотропних речовин [96, с. 142].

Р. Р. Грень основними напрямками вдосконалення організації діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів вважає: покращення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів з формування нових автоматизованих обліків осіб категорій «Наркоман», «Споживач наркотиків» і «Розповсюджувач наркотиків»; здійснення прогнозування наркозлочинності на основі досягнень кримінології, кримінальної психології та інших юридичних наук; планування заходів щодо виявлення і припинення наркобізнесу на основі розроблених науково-практичних методик; конфіденційне залучення осіб, які входять до наркогруп, на контрактній основі; організація взаємодії з іншими службами, державними та правоохоронними органами й міжнародними організаціями з використанням можливостей Інтерполу; дієвий контроль за

результативністю ведення оперативно-розшукових справ; покращення матеріально-технічного забезпечення оперативних підрозділів; навчання особового складу оперативних підрозділів із застосуванням сучасних науково обґрунтованих форм і методів протидії злочинності [101, с. 197–198].

На думку П. С. Єпринцева, з огляду на реформування органів кримінальної юстиції доцільним є розширення та поглиблення спеціалізації працівників (слідчі, оперативні працівники, детективи) щодо запобігання організованій злочинності й підвищення їх кваліфікації на прикладах успішного виявлення та розслідування злочинів, учинених злочинними об'єднаннями [108, с. 498].

У Стратегії ЄС щодо боротьби з організованою злочинністю слушно зазначено, що для реального прогресу в цій боротьбі необхідно знищувати злочинні мережі. Це потребує покращеної аналітики розвідданих, спеціалізованих і підготовлених служб з належними інструментами, ефективних, цілеспрямованих і скоординованих дій правоохоронних та судових органів, а також міцної правової бази для протидії організованій злочинності [211].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року, систему державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, становлять:

а) спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи;

б) державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій.

До державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, належать:

а) Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України.

У разі необхідності Верховною Радою України на постійній або тимчасовій основі можуть бути створені й інші спеціальні органи для боротьби з організованою злочинністю.

До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать:

- 1) органи НПУ і СБУ;
- 2) органи прокуратури України;
- 3) органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України й органи державного фінансового контролю;
- 4) органи й установи виконання покарань та слідчі ізолятори;
- 5) розвідувальний орган Міністерства оборони України;
- 6) Служба зовнішньої розвідки України;
- 7) Національне антикорупційне бюро України;
- 8) Бюро економічної безпеки України [211].

Водночас до заходів запобігання організованій злочинності в Україні слід залучати й інші органи держави, а також інститути громадянського суспільства.

У Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р, слушно акцентовано на необхідності формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю, здійснюваній з огляду на створення нових правоохоронних інституцій [184].

В. В. Соловей зазначає, що здійснений аналіз повноважень суб'єктів, які здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють організовані групи та злочинні організації у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (США: Адміністрація боротьби з наркотиками (DEA), Управління з попередження зловживання наркотичними засобами (Special Action Office of Drug Abuse Prevention, SAODAP), Управління національної політики у сфері контролю за наркотиками (The Office of National Drug Control Policy, ONDCP), Управління

боротьби з фінансовими злочинами (Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN), Бюро з наркотиків, Центр оцінки методів боротьби з наркоманією; Іспанія: Наглядний орган контролю за використанням організованим наркобізнесом новітніх технологій, включно з інтернетом) – дає змогу встановити, що нині необхідно переглянути національну систему запобігання в напрямі надання ширших повноважень інформаційно-аналітичним підрозділам Національної поліції України щодо накопичення та обробки оперативної інформації, передусім у межах кримінальної розвідки. Ця пропозиція цілком узгоджується з практикою провідних країн. Також доцільними є: ініціювання створення на міждержавному рівні єдиної автоматизованої системи оперативного обліку членів злочинних угруповань, які здійснюють незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (схвалюють 73 % респондентів), що сприятиме міжнародному співробітництву з питань координації заходів запобігання наркоманії та підвищуватиме її ефективність; використання кримінологічної розвідки з відкритих джерел (Open-Source Intelligence (OSINT)); розроблення й запровадження спеціального програмного забезпечення для моніторингу та інтелектуального блокування (відключення) сайтів пронаркотичного спрямування; створення системи заохочення за негласне повідомлення про незаконні операції з наркотиками через «гарячу телефонну лінію» (за прикладом оперативного каналу «Біла скринька» в США про торгівлю наркотиками в інтернеті) до правоохоронних органів України, а також налаштувати на базі домену «gov.ua» платформу про протиправну діяльність ресурсу з подальшим підтвердженням інформації та встановленням додаткових відомостей [179, с. 246–247].

Відповідно до Плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю, формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю має охоплювати:

- 1) вивчення питання щодо розмежування та конкретизації повноважень органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, з метою усунення дублювання їх функцій і в разі потреби внесення відповідних

пропозицій щодо змін до нормативно-правових актів, які регламентують відповідні питання;

2) розроблення і затвердження проекту міжвідомчого наказу щодо організації взаємодії та координації діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю [162].

Складна та багатогранна система зазначених органів може успішно функціонувати лише за умови наявності відповідних механізмів координації та взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю. Запровадження таких механізмів має охоплювати:

1) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» щодо утворення/визначення постійного Національного координатора з питань боротьби з організованою злочинністю;

2) розроблення та схвалення Міжвідомчою робочою групою з координації запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна, яка утворена відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 року № 59 «Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна», оновленої Методики проведення оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності;

3) здійснення оцінювання загроз організованої злочинності й тяжких злочинів за системою оцінки СОСТА Україна за період з 1 січня 2021 року до 31 грудня 2024 року, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 року № 59 «Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна»;

4) затвердження основних напрямів (пріоритетів) боротьби з організованою злочинністю;

5) розроблення та затвердження комплексних планів заходів із протидії організованій злочинності (один або два плани за одним пріоритетом);

б) оновлення комплексних планів заходів з протидії організованій злочинності;

7) проведення моніторингу й оцінювання стану реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю;

8) підготовку щороку: оцінки стану реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю в Україні; звіту про стан організованої злочинності в Україні; звіту про основні напрями та результати боротьби з організованою злочинністю [162].

У Стратегії боротьби з організованою злочинністю, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 року, увагу зосереджено на запобіганні організованій злочинності та боротьбі зі злочинними організаціями у сферах із високим ризиком її вияву. Ідеться передусім про сферу наркообігу.

Запобігання організованій злочинності та боротьба зі злочинними організаціями у сферах із високим ризиком її вияву мають охоплювати:

1) розроблення та вжиття заходів щодо системної протидії організованій злочинності й «тінізації» економіки на основі консолідації зусиль відповідних державних органів;

2) розроблення та вжиття заходів щодо виявлення і недопущення зв'язків між організованими злочинними угрупованнями й особами, які сприяють терористичній діяльності, підриву суверенітету і територіальної цілісності України;

3) організація моніторингу випадків протиправного заволодіння майном суб'єктів господарювання за участю організованих злочинних угруповань;

4) розроблення та вжиття заходів щодо виявлення та припинення функціонування джерел доходів, отриманих організованими злочинними угрупованнями;

5) розроблення та вжиття заходів щодо посилення спроможності державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;

б) розроблення та вжиття заходів для припинення діяльності організованих злочинних угруповань, які становлять загрозу для національної безпеки, і позбавлення їх можливості використовувати кошти, одержані злочинним шляхом;

7) розроблення та вжиття заходів для виявлення, аналізу та розслідування фактів «тіньового» виведення капіталів з України до офшорних зон і країн, банківська система яких не сприяє діяльності правоохоронних органів [162].

Стратегія боротьби з організованою злочинністю, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року, передбачає, що *інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове забезпечення державних органів*, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, здійснюють шляхом:

1) запровадження в їхній діяльності системи кримінального аналізу й аналізу ризиків організованої злочинності, що відповідає стандартам ЄС;

– системи оцінювання загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (СОСТА Україна) з метою визначення реальної ситуації у відповідній сфері, чинників, які потребують першочергового впливу, напрямів злочинної діяльності організованих злочинних груп (визначальні особливості, використовується інфраструктура); впливу організованої злочинності на суспільство; причин й умов, що сприяють діяльності злочинних угруповань;

– системи моніторингу, оцінювання ефективності діяльності та контролю за реалізацією державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю;

2) розроблення та впровадження єдиної захищеної інформаційної системи, що забезпечить оперативний доступ суб'єктів боротьби з організованою злочинністю до державних баз даних, обмін даними, зокрема електронними, поштовими й іншими повідомленнями з визначенням органу, на який буде покладено обов'язки щодо технічного адміністрування [184].

У Стратегії боротьби з організованою злочинністю з метою *наукового забезпечення* боротьби з організованою злочинністю передбачено:

системне та комплексне вивчення наявних проблем нормативно-правового й інституційного забезпечення;

підготовка рекомендацій за результатами проведення моніторингу й узагальнення судової практики щодо розгляду кримінальних проваджень за ознаками організованої злочинної діяльності;

проведення інженерно-технічних робіт, дослідно-конструкторських розробок, а також створення апаратних і програмних комплексів з метою виконання завдань щодо боротьби з організованою злочинністю [184].

У цій Стратегії залучення громадян до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю здійснюють шляхом:

1) організації регулярних загальнонаціональних і регіональних форумів з обговорення проблем боротьби з організованою злочинністю;

2) використання результатів діяльності громадських організацій щодо моніторингу криміногенної ситуації в державі в частині діяльності організованих злочинних угруповань;

3) забезпечення негайного реагування державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, та їх посадових осіб на повідомлення медіа про факти вчинення злочинів з ознаками організованості;

4) популяризації прикладів успішного виконання програм боротьби з організованою злочинністю, розкриття резонансних злочинів, винесення судових вироків лідерам й активним учасникам організованих злочинних угруповань;

5) розроблення та запровадження механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю, застосування якого спрямоване на:

забезпечення гласності в реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю;

підтримання суспільством дій державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю;

підвищення активності інститутів громадянського суспільства;

створення в суспільстві нетерпимого ставлення до організованої злочинності та членів організованих злочинних угруповань [184].

План дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки передбачає низку важливих заходів щодо припинення діяльності організованих злочинних об'єднань, що пов'язані з торгівлею наркотиками, які діють у державах – членах ЄС. Розглянемо найважливіші з них.

Захід № 1 стосується подальшого вдосконалення ЕМРАСТ (Європейської мультидисциплінарної платформи проти кримінальних загроз) на основі незалежної оцінки 2020 року та з урахуванням ЄС SOCTA 2021, висновків і рекомендацій зі щорічних Європейських звітів про наркотики EMCDDA та Звіту про ринки наркотиків ЄС EMCDDA і Європолу, а також відповідно до уроків, отриманих під час впливу пандемії COVID-19 на ринки наркотиків. Усі зацікавлені сторони повинні прагнути узгодити ЕМРАСТ, з одного боку, і Стратегію та План дій ЄС щодо наркотиків, з іншого боку, передусім з позицій процесу та змісту. Важливим є посилення координації та співпраці як на рівні правоохоронних органів, так і на судовому рівні для досягнення відчутніших результатів розслідування, зокрема через ЕМРАСТ, а також розширення обміну інформацією про пов'язані з наркотиками внутрішні й міжнародні організовані злочинні групи, а також розширення використання програми безпечної мережі обміну інформацією (SIENA).

Захід № 2 передбачає посилення обміну інформацією та її аналізу між правоохоронними й іншими відповідними органами: щодо незаконного виробництва, обігу та розповсюдження наркотиків (ідеться, наприклад, про негайний обмін інформацією між державами-членами у випадках вилучення значної кількості наркотиків, виявлення злочинців високого ризику, злочинних мереж і структур); щодо інших форм тяжких злочинів, пов'язаних із наркозлочинністю, таких як насильство, убивства, корупція, відмивання грошей, торгівля людьми, контрабанда мігрантів, торгівля вогнепальною зброєю і тероризм.

Захід № 3 зорієнтований на покращення розслідування організованих злочинних груп і мереж, пов'язаних із наркотиками, які становлять найвищий ризик для безпеки в ЄС, за допомогою процесу відбору високоцінних завдань за підтримки Європолу. Невід'ємною частиною таких розслідувань мають бути відстеження активів і фінансові розслідування, які приведуть до ефективної конфіскації доходів, отриманих злочинним шляхом, пов'язаних із наркотиками. Забезпечити посилення співпраці та координації оперативної діяльності (зокрема, контрольованих поставок наркотиків і спільних слідчих груп) у межах ЄС, між державами-членами, відповідними третіми країнами та Європолом; посилити співпрацю з Євроюстом у сфері відповідного судового переслідування.

Захід № 4 передбачає забезпечення швидкого доступу до фінансової інформації для ефективного розслідування наркозлочинності. Необхідно забезпечити, щоб держави-члени надавали компетентним органам оперативний доступ до фінансової інформації для проведення ефективних фінансових розслідувань організованих злочинних груп, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, зокрема шляхом: 1) повного використання інформації, що зберігається у Фінансових розвідувальних підрозділах (FIUs), відповідно до умов, встановлених Директивою (ЄС) 2019/1153 щодо використання фінансової інформації; 2) ефективнішого використання даних, отриманих Офісами з повернення активів (Asset Recovery Offices), для ідентифікації та відстеження прибутків, пов'язаних з наркаторгівлею, з подальшою можливістю їх замороження та конфіскації. Важливо також посилити співпрацю з прокурорами й суддями, які відповідають за ініціювання та видачу ордерів про арешт, конфіскацію, розшук і вилучення активів. Крім цього, слід посилити підготовку працівників правоохоронних органів, судових слідчих, а також спеціалізованих місцевих і регіональних підрозділів, які здійснюють вилучення злочинних активів.

Захід № 5 охоплює посилення активної та взаємної співпраці між податковими/митними органами і правоохоронними структурами. Необхідно

зміцнити співпрацю та налагодити тісніші зв'язки між податковими й митними органами, а також правоохоронними структурами з метою: 1) підвищення ефективності розслідувань у сфері фінансових злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків; 2) виявлення схем відмивання грошей через торгівлю (trade-based money laundering); 3) припинення злочинної діяльності, пов'язаної з фінансуванням наркоторгівлі; 4) запобігання реінвестуванню прибутків від наркоринку в подальшу злочинну діяльність або їх легалізації в законній економіці.

Державам-членам рекомендовано посилювати експертний потенціал і збільшувати ресурси для розслідування альтернативних банківських та фінансових систем переказу коштів, що використовують організовані злочинні угруповання, пов'язані з наркотрафіком (зокрема, система Hawala).

У заході № 6 рекомендовано визначити пріоритети співпраці з країнами, що становлять високий ризик з позицій виробництва та контрабанди наркотиків, з метою: 1) сприяння доступу держав-членів до фінансової та іншої інформації для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків; 2) посилення спроможності компетентних органів щодо проведення розслідувань і судового переслідування наркозлочинності, а також фінансових розслідувань; 3) відстеження та ідентифікації злочинних доходів, пов'язаних із наркотрафіком; 4) забезпечення виконання ордерів на арешт і конфіскацію, виданих у країнах ЄС, щодо активів, отриманих унаслідок наркозлочинності.

Захід № 7 стосується необхідності посилення протидії використанню шифрування відповідно до Резолюції Ради ЄС щодо безпеки через шифрування та безпеки незважаючи на шифрування (прийнятої в грудні 2020 року), а також інших новітніх технологічних методів, які використовують організовані злочинні угруповання на наркоринку для уникнення виявлення та приховування комунікацій.

У цьому контексті слід: 1) посилити аналітичні й технічні можливості Європолу для підтримання держав-членів у боротьбі зі злочинними

угрупованнями, які використовують шифрування; 2) сприяти та зміцнювати механізми міжнародної правової допомоги, передусім у сфері обміну стандартною інформацією (наприклад, ідентифікація абонентів); 3) покращити обмін інформацією між державами-членами для ефективнішого розслідування злочинної діяльності, пов'язаної з наркаторгівлею.

Захід № 8 зорієнтований на безпечне й ефективне повторне використання конфіскованих активів. Після ефективної конфіскації активів слід розглянути можливість безпечного та контрольованого повторного використання вилучених і конфіскованих засобів, які використовували в злочинній діяльності, для підтримання заходів щодо зниження попиту та пропозиції наркотиків відповідно до національного законодавства. Європейська комісія також розгляне питання ефективної конфіскації активів у контексті можливого перегляду Директиви 2014/42/ЄС щодо замороження та конфіскації засобів і доходів від злочинної діяльності в Європейському Союзі.

Захід № 21 стосується виявлення, відстеження та ліквідації незаконних виробничих потужностей з виготовлення наркотиків у ЄС, зокрема шляхом: протидії використанню прекурсорів і дизайнерських прекурсорів, що застосовують для нелегального виробництва наркотиків; удосконалення та ефективнішого використання судово-криміналістичних розслідувань і розвідувальної інформації; розроблення та розширення методів виявлення незаконних лабораторій та їхньої продукції; оптимізації співпраці між державним і приватним секторами для посилення контролю за виробничими процесами й матеріалами, які можуть бути використані в незаконному обігу; зміцнення механізмів звітування про підозрілі транзакції та операції, пов'язані з виробництвом наркотиків [217].

Захід № 23 Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки передбачає розв'язання проблем, виявлених за результатами оцінювання нормативних актів щодо прекурсорів наркотиків. Ідеться, зокрема, про необхідність розв'язання проблеми, яку створюють авторські прекурсори [217]. У контексті цього слід запобігати незаконному обігу та контрабанді прекурсорів

наркотиків, а також протидіяти розробленню та використанню альтернативних хімічних речовин, які можуть застосовуватися для незаконного виробництва наркотиків.

З метою підвищення ефективності протидії діяльності організованих груп і злочинних організацій у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів необхідно:

спростити процедури розслідування злочинів загалом і наркозлочинів, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань зокрема;

створювати спеціалізовані групи – «антинаркотичні команди» в правоохоронних органах;

забезпечити спеціальну підготовку правоохоронців для боротьби з організованим наркобізнесом;

забезпечити їх сучасними технологіями;

створити реальні механізми захисту інформаторів і свідків у справах, пов'язаних із цими деліктами, а також правоохоронців та суддів, які супроводжують відповідні розслідування та судові розгляди;

вербувати інформаторів серед учасників організованих злочинних об'єднань і використовувати їх у слідчих (розшукових) діях;

упроваджувати системи винагороди за інформацію про організаторів наркобізнесу;

здійснювати безумовну конфіскацію всього майна, пов'язаного з наркаторгівлею, – рахунків, нерухомості, автомобілів, криптовалюти;

виявляти і припиняти діяльність організацій, що відмивають кошти від наркобізнесу;

блокувати наркочати й онлайн-магазини, знищувати канали збуту в даркнеті;

забезпечувати швидкий та ефективний судовий розгляд справ, пов'язаних з організованим наркобізнесом.

Удосконалення законодавства. Юридичною основою застосування заходів запобігання будь-яким кримінальним правопорушенням є правові

норми. У зв'язку з цим слід удосконалити норми, що регулюють боротьбу з організованим наркообігом, передусім тим, що здійснюють з використанням сучасних технологій, з огляду на національний та зарубіжний досвід, а також міжнародні стандарти протидії організованій злочинності в цій сфері.

Стратегія боротьби з організованою злочинністю пропонує вдосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю шляхом:

1) внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» з урахуванням практики його застосування та необхідності подальшого вдосконалення, зокрема щодо оптимізації системи спеціально утворених державних органів для боротьби з організованою злочинністю, порядку взаємодії та координації державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, інформаційно-аналітичного забезпечення, форм і методів боротьби з організованими злочинними угрупованнями;

2) нормативно-правового врегулювання питань щодо:

– визначення державного органу, відповідального за підготовку щорічної оцінки стану реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю та спеціальних звітів про стан організованої злочинності в Україні, основні напрями та результати боротьби з організованою злочинністю. Зазначений державний орган діятиме до утворення (визначення) координаційного органу (Національного координатора);

– упровадження систем проведення аналізу ризиків і кримінального аналізу в боротьбі з організованою злочинністю;

– забезпечення діяльності штатних негласних працівників, їх легендування та оперативного прикриття під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та участі в кримінальних провадженнях;

– запровадження з урахуванням практики країн – членів ЄС програм захисту осіб (зокрема членів їхніх сімей і близьких родичів), які надають

допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності та беруть участь у кримінальному провадженні щодо організованої злочинності;

– проведення аналізу щодо рівня відповідності відповідальності, встановленої кримінальним законом, суспільно небезпечному діянню, вчиненому організованою групою чи злочинною організацією, у разі потреби – підготовка пропозицій щодо посилення кримінальної відповідальності;

– запровадження механізму заохочення громадян, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю [184].

У проекті операційного плану з реалізації Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки слушно акцентовано на необхідності вдосконалення законодавства щодо протидії розповсюдженню психоактивних речовин з використанням мережі Інтернет, зокрема йдеться про розроблення та затвердження нормативно-правового акта щодо протидії розповсюдженню психоактивних речовин з використанням мережі Інтернет [172].

Європейська комісія висунула декілька законодавчих пропозицій для посилення законодавства ЄС щодо боротьби зі злочинними мережами. Це передбачає посилення Директиви про повернення та конфіскацію активів, поправку до Директиви 2019/1153, яка дає змогу компетентним органам отримати доступ до централізованих реєстрів банківських рахунків, що полегшує фінансові розслідування, а також пакет для посилення правил ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей. Комісія також ухвалила пропозицію щодо реформування Митного союзу ЄС. Це значно посилить спроможність митниці зупиняти ввезення небезпечних або незаконних товарів до ЄС і суттєво покращить співпрацю між митницею та правоохоронними органами. Крім того, у травні 2023 року Комісія запропонувала посилити правила ЄС щодо боротьби з корупцією [211].

Ефективна правова база ЄС має важливе значення для забезпечення правоохоронних і судових органів необхідними інструментами для боротьби з організованою злочинністю. Дослідження, опубліковане в лютому 2023 року,

яке оцінює ефективність Рамкового рішення 2008 року щодо організованої злочинності, виявило значні розбіжності між державами-членами щодо правопорушень, покарань й інструментів розслідування, пов'язаних з участю в злочинній організації. Ці розбіжності створюють перешкоди для транскордонного співробітництва та можуть перешкоджати органам влади розслідувати злочинні мережі та їхніх учасників [211].

Щоб усунути виявлені недоліки, Комісія працюватиме з державами-членами, Європейським парламентом, установами й органами ЄС та іншими зацікавленими сторонами для зміцнення правової бази проти організованої злочинності та її впровадження. Оцінка наявної законодавчої бази також потребуватиме розгляду узгоджених правових визначень організованої злочинності й адаптації їх до реальності злочинних мереж та їхніх ключових членів, щоб забезпечити переконливі санкції за участь у злочинній організації або керування нею. Для того щоб компетентні органи могли краще виявляти та розслідувати організовану злочинну діяльність, під час перегляду слід вивчити заходи, які гарантують, що органи мають у своєму розпорядженні відповідні спеціальні методи розслідування. Необхідно обміркувати необхідність додаткових заходів, таких як національні стратегії протидії організованій злочинності, а також спеціалізовані підрозділи з досвідом у кількох дисциплінах для проведення складних розслідувань. Крім того, під час перегляду має бути з'ясовано, чи будуть необхідні заходи на рівні ЄС для сприяння співпраці коронних свідків [211].

Зокрема, щодо торгівлі наркотиками Рамкове рішення Ради 2004/757/ЖНА, що встановлювало мінімальні положення щодо складових злочинних дій та покарань у сфері незаконного обігу наркотиків, мало бути оцінено 2024 року. Правила, передусім щодо кримінальних санкцій, можуть бути змінені, модернізовані та посилені [211].

Подальші дії мають відбутися на рівні ЄС щодо того, чи можуть бути доцільними інші заходи, які обмежують можливість членів злочинних мереж отримати доступ до внутрішнього ринку ЄС. Певні заходи, застосовані третіми

країнами, можуть стати цінним доповненням до зусиль правоохоронних органів, відмежовуючи злочинців від коштів, які дають змогу їм проникати в економіку, обмежуючи їхню здатність діяти через кордони, передусім якщо підозрюваний знаходиться за межами ЄС [211].

Для ефективної боротьби з наркобізнесом М. М. Давидова рекомендує запровадити в Україні кримінальну відповідальність за пропаганду й рекламування наркотиків з використанням медіа, електронних інформаційних ресурсів, мережі Інтернет (передбачено законодавством ФРН, США, Нідерландів, Болгарії, Казахстану та Чехії) [103, с. 198]. Зазначена пропозиція, безумовно, заслуговує на увагу, оскільки переважно особи, які вчиняють такі діяння, уникають притягнення до кримінальної відповідальності. Слід удосконалити підстави кримінальної відповідальності за адміністрування наркочатів й онлайн-магазинів з продажу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

О. М. Стрільців та О. А. Федоренко, аналізуючи поточний стан правового регулювання розвитку інформаційних ресурсів НПУ, зокрема інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності її підрозділів і територіальних органів, доходять висновку, що положення Закону України «Про Національну поліцію» не цілком забезпечують можливість ефективного регулювання використання технологій ШІ поліцією. Зокрема, немає положень щодо застосування різноманітних програмних продуктів, зокрема технологій ШІ, для пошуку незаконної інформації в Інтернеті.

Крім того, аналіз норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і Кримінального процесуального кодексу України щодо можливостей використання поліцією технологій ШІ засвідчив, що процес виявлення кримінального правопорушення, збирання інформації про незаконну діяльність осіб, фіксації слідів тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за особою, об'єктом або місцем за допомогою технологій ШІ може здійснюватися без практичного втручання співробітників оперативних підрозділів і слідчого, що вже суперечить чинному законодавству. Це потребує

розроблення єдиних стандартів і правил застосування технологій ШІ поліцією, а також визначення шляхів імплементації рішень, прийнятих за допомогою таких технологій, з метою запобігання порушенню основоположних прав людини в діяльності правоохоронних органів [227, с. 35–36].

Отже, запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, актуалізує необхідність оновлення законодавчих норм з огляду на міжнародні стандарти й національну практику. Надзвичайно важливим є врахування новітніх методів ведення злочинної діяльності, зокрема використання сучасних технологій та мережі Інтернет.

У межах правових детермінант організованого наркобізнесу слід виокремити напрями вдосконалення кримінального, кримінального процесуального, оперативно-розшукового та кримінально-виконавчого законодавства, а саме: 1) підстав кримінальної відповідальності за злочини, учинені учасниками злочинних організацій; 2) підстав кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; 3) кримінального процесуального й оперативно-розшукового законодавства, що визначає порядок виявлення, розслідування та судового розгляду злочинів, учинених учасниками злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; 4) законодавства, що визначає порядок виконання та відбування покарань учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів тощо.

Для ефективної боротьби з наркобізнесом необхідно вдосконалити підстави відповідальності за пропаганду та рекламу наркотиків через медіа, а також адміністрування наркочатів й онлайн-магазинів з продажу наркотичних засобів, що дасть змогу підвищити ефективність правоохоронних заходів.

З огляду на положення Стратегії боротьби з організованою злочинністю, необхідною є оптимізація системи спеціально утворених органів,

координації їхньої діяльності, удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення та методів боротьби.

До ключових змін у нормативному регулюванні належать визначення державного органу, відповідального за підготовку щорічних оцінок боротьби з організованою злочинністю, розвиток системи аналізу ризиків, упровадження програм захисту свідків, а також удосконалення механізму кримінальної відповідальності за участь у злочинних організаціях.

Для підвищення ефективності боротьби з організованою наркозлочинністю необхідно створити єдину правову базу, яка враховуватиме досвід ЄС та інших країн, забезпечуючи єдині підходи до кваліфікації злочинів, їх розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Чинне законодавство України має прогалини в правовому регулюванні використання ШІ НПУ, зокрема щодо пошуку незаконної інформації в інтернеті. Закони «Про Національну поліцію» та «Про оперативно-розшукову діяльність» не враховують специфіку автоматизованого збору даних, що може суперечити правам людини. Необхідно розробити єдині стандарти та правила застосування ШІ в поліції, забезпечивши їхню відповідність законодавству й захист прав громадян.

Використання сучасних технологій. У запобіганні діяльності злочинних організацій у сфері організованого наркообігу слід застосовувати сучасні технології, зокрема ШІ. На перспективах використання ШІ в запобіганні та протидії злочинності неодноразово акцентували вчені [97, с. 173; 195; 196; 197].

Повідомлення комісії до Європейського парламенту та Ради щодо дорожньої карти ЄС для боротьби з торгівлею наркотиками та організованою злочинністю охоплює захід № 7 – «Сприяння цифровим розслідуванням».

З огляду на активний перехід злочинності в цифровий простір, Європейська комісія активно підтримує посилення можливостей правоохоронних органів країн – членів ЄС. Для цього створено Групу високого рівня з питань доступу до даних, фінансують тренінги та розроблення цифрових інструментів для боротьби з кіберзлочинністю. Посилену увагу

зосереджено на протидії онлайн-наркаторгівлі, зокрема через співпрацю з приватним сектором, розроблення спеціальних ІТ-рішень і застосування штучного інтелекту [211].

Алгоритми машинного навчання (як контрольовані, так і неконтрольовані) можуть точно ідентифікувати та класифікувати незаконні продажі опіоїдів, реєстрацію підозрілих облікових записів онлайн-продавців можна заблокувати, а постачальників послуг інтернету можна змусити призупинити або видалити незаконні вебсайти онлайн-аптек [222–224].

О. В. Мазуренко слушно акцентує на доцільності посилення протидії організованим формам контрабанди та збуту наркотиків, передусім таких, що функціонують в інтернет-просторі, а також блокування вебсайтів, чат-ботів, інтернет-форумів, інтернет-блогів тощо, які спеціалізуються на рекламуванні та розповсюдженні наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів [133, с. 206].

Чат-бот «СтопНаркотик» був створений харківськими правоохоронцями 2019 року, а його версія для Viber – 2021-го. Ним скористалися понад 44 тис. людей з України й інших країн. Користувачі надіслали на перевірку понад 53 тис. електронних адрес і 30 тис. фото «наркореклами», що допомогло припинити діяльність 3 тис. наркоадрес, зокрема на окупованих територіях. НПУ закликає долучатися до чат-ботів для боротьби з наркаторгівлею [113].

Отже, ШІ є потужним інструментом у боротьбі з організованим наркобізнесом в Україні. Його використання дає змогу оперативніше та ефективніше виявляти, прогнозувати й запобігати незаконному обігу наркотиків, знижуючи ризики для суспільства і посилюючи правоохоронну діяльність.

П. С. Єспринцев, з огляду на стан і перспективи розвитку організованої злочинності, визначив напрями поетапного запровадження в національному правовому полі моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, що охоплюють: відповідну нормативно-правову базу; інформаційні ресурси й системи їх наповнення; системи оцінювання джерел і достовірності інформації;

спеціальне програмне забезпечення (IBM i2 ANB, Palantir) з його поступовою інтеграцією з інформаційними ресурсами МВС України, НПУ та іншими джерелами інформації; цільові тренінги для поліцейських-аналітиків у системі підготовки (спеціалізації) та підвищення кваліфікації на базі закладів вищої освіти МВС; стандартизацію форм аналітичних продуктів [108, с. 494–495].

Крім цього, важливими є також такі заходи щодо впровадження сучасних технологій у протидію організованому наркобізнесу: 1) використання цифрового контролю за митницею та портами для ефективнішого виявлення контрабанди наркотиків; 2) блокування інтернет-ресурсів, що поширюють наркотики (необхідно створювати технології для автоматичного виявлення забороненого контенту в соцмережах); 3) використання сучасних технологій для відстеження комунікацій організованих злочинних об'єднань; 4) упровадження систем відеоспостереження, дронів та інших засобів для моніторингу наркотрафіку.

Антикорупційні заходи. Ключову роль у протидії організованому наркобізнесу відіграють антикорупційні заходи.

С. О. Філіппов слушно акцентує на тому, що антикорупційна діяльність є невід'ємним елементом системи деструкції визначального комплексу транскордонної злочинності. Перший важливий напрям антикорупційної діяльності – планомірна робота з персоналом (за аналогом до підходу Building Integrity, прийнятого в НАТО) – прогнозовано приводить до корекції особистісних диспозицій. Ця робота має бути спрямована на підвищення антикорупційної стійкості як системної властивості особистості, що полягає в здатності протистояти корупційному тиску й здійснювати вибір між неправомірним і правомірним способом поведінки на користь останнього. Другим важливим напрямом є зменшення обсягу дискреційних повноважень персоналу прикордонних і митних підрозділів шляхом діджиталізації низки контрольних функцій (на кшталт порядку електронного декларування NCTS або наявного, наприклад, в Естонії електронного бронювання черги в пунктах пропуску) [199, с. 29–30].

На переконання Є. С. Назимка, Т. І. Пономарьової, Б. М. Семенишиної-Фіголь, подолання корупційних ризиків у механізмі запобігання організованим злочинності в Україні має передбачати вдосконалення процесу взаємодії між суб'єктами такої діяльності, а також зниження інтенсивності корупції та унормування положень у частині виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, що ускладнить реалізацію організованими групами і злочинними організаціями кримінально протиправного умислу [143, с. 607].

Ефективна боротьба з організованим наркобізнесом неможлива без дієвих антикорупційних заходів, які мають на меті усунення ризиків співпраці державних службовців з організованими злочинними об'єднаннями.

Важливою умовою запобігання досліджуваним деліктам є вжиття відповідних антикорупційних заходів:

1. Контроль за правоохоронними органами. Запровадження незалежного моніторингу діяльності правоохоронців дає змогу запобігти їхньому залученню до незаконної діяльності, зокрема сприянню наркоторговцям або приховуванню злочинів, пов'язаних із наркотиками.

2. Перевірка держслужбовців та їх фінансового становища. Посилені заходи контролю за доходами й активами співробітників державних структур допомагають виявляти незаконне збагачення, яке може свідчити про корупційні зв'язки з наркобізнесом.

3. Жорсткі санкції для корумпованих правоохоронців і суддів. Посилення кримінальної відповідальності за співпрацю з наркоторговцями, зокрема за сприяння в уникненні покарання, підвищить рівень доброчесності та послабить спокусу для правоохоронців і суддів вступати у змову з кримінальними угрупованнями.

4. Обов'язкове тестування на наркотики правоохоронців. Перевірка працівників правоохоронних органів на вживання наркотичних речовин є необхідним кроком для запобігання їх залученню до наркобізнесу, оскільки

залежні співробітники можуть бути схильні до співпраці зі злочинними угрупованнями.

5. Поліграфні перевірки. Використання детекторів брехні для перевірки правоохоронців, що працюють у сфері боротьби з наркотиками, сприятиме виявленню корупційних зв'язків і підвищить рівень довіри до силових структур.

Протидія контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Діяльність злочинних організацій полягає в забезпеченні обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у великих масштабах, оскільки, по-перше, значні обсяги дають змогу отримувати значні прибутки, а по-друге, саме великі партії таких засобів і речовин потребують такої форми співучасті, як злочинна організація чи злочинна спільнота. Водночас зазначені засоби й речовини можна отримати шляхом: 1) виробництва в межах України; 2) контрабандного завезення на територію України; 2) як виробництва, так і контрабандного завезення в Україні. Тому важливим напрямом є запобігання контрабанді зазначених засобів і речовин.

У проєкті Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року слушно зазначено про необхідність перекрити канали ввезення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів на територію України, вивезення таких засобів з території України чи транзиту через територію України шляхом здійснення відповідних заходів [172].

Не випадково з 2024 року Європейська комісія використовуватиме програму «Інструмент митного контрольного-оглядового обладнання» (CCEI) для підтримання цього пріоритету ЄС, виокремлюючи понад 200 млн євро на фінансування передового обладнання. Це обладнання допоможе митним органам сканувати контейнери й інші транспортні засоби, підвищуючи ефективність управління митними ризиками та контролю за незаконним обігом наркотиків і прекурсорів. Це також передбачає підтримку митних лабораторій, які отримують спеціалізоване обладнання для аналізу наркотичних речовин, і

вирішення дедалі складніших завдань, пов'язаних із дизайнерськими прекурсорами [211].

Європейський Союз визначив пріоритетом посилення контролю за незаконною торгівлею наркотиками та прекурсорами в пунктах в'їзду й виїзду. Основні заходи передбачають:

1. Зміцнення контролю та координації. Ідеться про посилення співпраці між поліцейськими й митними органами для аналізу ризиків, обміну розвідувальною інформацією та проведення скоординованих розслідувань, використання цифрових систем обміну інформацією, таких як SIENA, для оперативного реагування, а також розвиток технологій виявлення наркотиків.

2. Упровадження сучасних методів скринінгу для перевірки контейнерів, вантажівок, суден й авіаційного транспорту із зосередженням уваги на ключових митних точках.

3. Розширення міжнародної співпраці шляхом встановлення офіційних угод з цивільною авіацією, морськими перевізниками та ключовими країнами-партнерами для ефективного виявлення наркотрафіку, посилення взаємодії з міжнародними організаціями у сфері транспорту й безпеки.

4. Посилення аналітики й обміну розвідданими. Ідеться про розвиток платформи злиття розвідувальних даних про наркотики в Європолі та розширення співпраці з третіми країнами, а також використання Морського аналітично-оперативного центру (МАОС-N) для боротьби з наркаторгівлею через морські коридори.

5. Контроль за неофіційними пунктами перетину кордону, який передбачає моніторинг нелегальних маршрутів для попередження незаконного ввезення наркотиків [217].

Загалом заходи спрямовані на інтеграцію технологій, міжнародну співпрацю та ефективний контроль для зменшення потоку наркотиків до ЄС.

У контексті протидії організованій контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин слід спрямувати увагу на: посилення контролю на кордонах для перешкоджання транскордонному наркотрафіку; використання

дронів, тепловізорів, рентгенівських установок для перевірки вантажів; посилення співпраці з прикордонними службами сусідніх країн; здійснення контролю за вчиненням злочину й застосування інших негласних слідчих (розшукових) дій; електронну розвідку (OSINT, SIGINT) – моніторинг даркнету, соцмереж, месенджерів для відстеження нелегальних угод; біометричний контроль та аналіз ризиків пасажиропотоку для ідентифікації підозрілих осіб; застосування автоматизованих систем аналізу даних про товари й вантажі (штучний інтелект для пошуку аномалій) тощо.

Фінансовий контроль та боротьба з відмиванням коштів.

Економічним підґрунтям функціонування організованого наркобізнесу є кошти, отримані від такої діяльності, які йдуть як на особисте збагачення учасників організованих злочинних об'єднань, так і продовження функціонування кримінально протиправної діяльності (підкуп осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, заходи конспірації, забезпечення знаряддями та засобами співучасників тощо). Частину коштів, отриманих від цієї кримінально протиправної діяльності, легалізують.

Не випадково у проєкті Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року слушно зауважено про необхідність проводити оперативно-розшукові заходи, спрямовані на боротьбу з відмиванням доходів, отриманих від злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом психоактивних речовин, а також удосконалити нормативно-правові акти щодо арешту та вилучення всіх активів правопорушників [172].

Європейська комісія акцентує на важливості фінансових розслідувань у боротьбі з організованою злочинністю. Відстеження грошових потоків дає змогу ефективно позбавляти злочинців незаконних доходів. Очікується ухвалення законодавства щодо конфіскації активів, що спростить фінансові розслідування через посилений контроль банківських рахунків і боротьбу з відмиванням грошей.

Державно-приватні партнерства відіграють важливу роль у виявленні незаконних фінансових потоків. Європол до 2024 року розробить модель для

розвитку таких партнерств у ЄС і третіх країнах, ураховуючи правові аспекти й захист персональних даних.

Фінансові розслідування потребують спеціалізованих знань і технологій. Європол і Євроюст підтримують держави-члени, допомагаючи в поверненні незаконних активів та розслідуванні нелегальних банківських операцій. CEPOL забезпечує навчання для підвищення кваліфікації правоохоронців.

Використання сучасних технологій, зокрема аналізу криптоактивів, є ключовим у розкритті злочинних фінансових схем, що дає змогу ефективніше протидіяти наркоторгівлі та відмиванню грошей [211].

З огляду на зазначене, в Україні необхідно вживати таких заходів:

1. Посилення фінансових розслідувань. Україна має активно застосовувати підхід «відстеження грошей» для боротьби з організованою злочинністю, зокрема наркобізнесом. Для цього необхідно покращити взаємодію між правоохоронними органами й митницею.

2. Запровадження ефективної системи конфіскації незаконних активів. Слід ухвалити законодавство, яке забезпечить швидке вилучення та повернення доходів, отриманих злочинним шляхом, зокрема через посилений контроль за банківськими рахунками і транзакціями. Кошти, отримані від конфіскації активів в учасників організованого наркобізнесу, можуть піти на фінансування антинаркотичних програм, що також впливатиме на запобігання таким деліктам.

3. Розвиток державно-приватного партнерства у сфері фінансового моніторингу. Україні необхідно запровадити механізм співпраці між банками, фінансовими установами й державними органами для ефективного виявлення підозрілих транзакцій.

4. Посилення міжнародної співпраці. Україна повинна розширювати взаємодію з Європолем, Євроюстом та іншими міжнародними агентствами для спільного розслідування фінансових злочинів і транскордонного відмивання грошей.

5. Розвиток навчання та експертизи у сфері фінансових розслідувань. Підготовка правоохоронців у сфері фінансових злочинів має бути пріоритетом. Використання досвіду й навчальних програм СЕРОЛ допоможе розширити кваліфікацію українських фахівців.

6. Використання новітніх технологій для відстеження фінансових потоків. Україна має розвивати інструменти моніторингу криптовалютних транзакцій та впроваджувати стандарти аналізу великих баз даних для боротьби з фінансовими злочинами, зокрема в контексті наркобізнесу.

Ці заходи допоможуть ефективніше боротися з фінансовими злочинами, зміцнити економічну безпеку й наблизитися до європейських стандартів правозастосування.

Міжнародна співпраця. Для запобігання та протидії організованому наркобізнесу в Україні важливою є міжнародна співпраця. У проєкті операційного плану з реалізації Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки слушно зазначено про необхідність удосконалення міжнародного співробітництва у сфері попередження, викриття та припинення діяльності транснаціональних наркоугруповань, які використовують територію України як ринок збуту психоактивних речовин і для налагодження транзитного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів територією України. У контексті цього необхідним є проведення міжнародних заходів щодо покращення міжнародного співробітництва у сфері попередження, викриття та припинення діяльності зазначених вище злочинних об'єднань, а також забезпечення обміну досвідом й інформацією із зарубіжними партнерами та іншими урядовими і неурядовими організаціями щодо новітніх методів протидії наркозлочинності [172].

Є. О. Гладкова також переконана, що важливим напрямом стратегії протидії наркозлочинності є участь України в міжнародній співпраці. Виняткового значення набувають збереження і розвиток ділових зв'язків і багатостороннього співробітництва між правоохоронними органами та

відповідними службами іноземних держав, так само як і між іншими відомствами, що мають стосунок до виробництва, зберігання, транспортування та збуту наркотичних засобів медичного й наукового призначення [94, с. 27].

В. В. Соловей з цього приводу зауважив, що участь України в діяльності міжнародних організацій обумовлена існуванням у світовому геополітичному просторі транснаціональних злочинних організацій, що захопили світові ринки наркообігу. У межах міжнародного співробітництва взаємодія відбувається під час направлення запитів про міжнародну правову допомогу щодо обміну відомостями про організовані наркогрупи й осіб, які беруть участь у їх діяльності (27 %); відкриття рахунків в іноземних банках, рух коштів такими рахунками, копій первинних платіжних документів (24 %); організації та проведення спільних оперативних заходів і транскордонних операцій з припинення наркобізнесу (21 %); сприяння екстрадиції злочинців (18 %); організації обміну досвідом, стажувань і спільних навчань спеціалістів (10 %). Відзначено важливість співпраці з Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (UNODC), Європейським комітетом із кримінальних питань (CDPC), Організацією з безпеки та співробітництва у Європі (OSCE), Європейським моніторинговим центром з наркотиків та наркотичної залежності (EMCDDA), Комітетом експертів із питань застосування Європейської конвенції у сфері кримінального судочинства (PC-OC), Комітетом експертів з оцінювання заходів у боротьбі з відмиванням брудних коштів (MONEYVAL), Всесвітньою митною організацією (WCO), Консультативною місією Європейського Союзу (EUAM) [179, с. 252].

У контексті цієї групи заходів слід посилити увагу на: активізацію та інтенсифікацію участі України в міжнародних програмах боротьби з наркаторгівлею (Інтерпол, Європол, ООН), співпраці з міжнародними організаціями – обмін інформацією з Інтерполом, Європолом, DEA; проведення масштабних міжнародних операцій з іноземними правоохоронними органами для ліквідації глобальних мереж наркаторгівлі; оперативний обмін інформацією між країнами з використанням міжнародних баз даних

наркозлочинців; розширення механізмів екстрадиції учасників організованих злочинних об'єднань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів тощо.

Стратегія боротьби з організованою злочинністю передбачає, що міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю здійснюють шляхом:

забезпечення дієвого співробітництва з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, Європейським поліцейським офісом й іншими міжнародними партнерами на двосторонній та багатосторонній основі відповідно до національного законодавства і міжнародних договорів;

підвищення ефективності співпраці з правоохоронними структурами іноземних держав, що здійснюють через:

– розвиток і перегляд договірно-правової бази, що регламентує міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю;

– обмін відомостями про організовані злочинні угруповання та осіб, що беруть участь у їх діяльності;

– організацію та здійснення спільних оперативних заходів і транскордонних операцій щодо припинення організованої злочинної діяльності та запобігання їй;

– розширення обміну досвідом, стажування та спільне навчання фахівців спеціальних підрозділів із боротьби з організованою злочинністю, зокрема за напрямками, визначеними в ст. 27 і 29 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності;

ініціювання запровадження проєктів міжнародної технічної допомоги, спрямованих на посилення можливостей органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, щодо постачання сучасної спеціальної техніки, озброєння, інших засобів боротьби з організованою злочинністю;

сприяння налагодженню багатосторонніх відносин із закладами освіти та науковими установами іноземних держав, які спеціалізуються на підготовці відповідних фахівців і проведенні кримінологічних досліджень [184].

Важливим прикладом міжнародної співпраці у сфері протидії організованому наркообігу є демонтаж інструменту зашифрованого зв'язку EncroChat, який активно використовували організовані злочинні групи (ОПГ), привів до арештів 6558 осіб у всьому світі.

Успішне видалення EncroChat відбулося після зусиль спільної слідчої групи (ЖТ), створеної обома країнами 2020 року за підтримки Євроюсту та Європолу. Відтоді було вилучено або заморожено близько 900 млн євро злочинних коштів [216].

Важливим є й інший приклад позитивних результатів міжнародної співпраці. Наприклад, з 8 до 19 листопада в Європі й Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ) було проведено скоординовані рейди, спрямовані на знищення як центру управління, так і логістичної інфраструктури наркоторгівлі в Європі.

У межах цього розслідування було заарештовано загалом 49 підозрюваних. Наркобоси, яких Європол вважав особливо цінними, об'єдналися, утворивши «суперкартель», який контролював близько третини ринку кокаїну в Європі.

Ці арешти стали кульмінацією паралельних розслідувань, проведених в Іспанії, Франції, Бельгії, Нідерландах та ОАЕ за підтримки Європолу. Розслідування стосувалися діяльності цієї потужної злочинної мережі, яка займалася масштабною наркоторгівлею та відмиванням грошей.

Обсяги імпорту кокаїну до Європи, який контролювали підозрювані, були колосальними: у процесі розслідувань правоохоронці вилучили понад 30 т наркотиків [220].

Щоб полегшити та пришвидшити поліцейським і судовим органам доступ до необхідної інформації, ЄС ухвалив пакет щодо транскордонного доступу до електронних доказів [215].

Важливим кроком також буде розроблення європейської системи оповіщення про наркотики для швидкого інформування національних органів влади та (потенційних) споживачів наркотиків про надходження на ринок нових небезпечних речовин [211].

Шість держав-членів (Бельгія, Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Нідерланди) створили Коаліцію проти тяжкої та організованої злочинності, в якій беруть участь Комісія, Європол та Євроюст. Коаліція запропонувала кілька важливих оперативних дій, що становлять спільний інтерес, які загалом відповідають стратегіям ЄС і залучають агентства, органи та структури ЄС, такі як ЕМРАСТ. Дії зосереджено, зокрема, на визначенні оперативних потреб, зміцненні безпеки логістичних центрів і безпеки на морі, припиненні потоків злочинних грошей, розширенні можливостей правоохоронних органів за допомогою технологій та інновацій, а також зміцненні міжнародного співробітництва. Комісія визнає зусилля, докладені Коаліцією, і встановлює цю дорожню карту, щоб вивести роботу на наступний рівень і продемонструвати відданість ЄС [211].

Розділ IV Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки стосується міжнародного співробітництва. Зокрема, у стратегічному пріоритеті № 9 ідеться про необхідність посилення міжнародного співробітництва з третіми країнами, регіонами, міжнародними й регіональними організаціями [217].

На підставі зазначеного можна дійти висновку, що для України міжнародна співпраця є критично важливою. Україна має активізувати взаємодію з міжнародними організаціями (Інтерпол, Європол, ООН, DEA), розширювати партнерство з правоохоронними органами інших держав і брати участь у глобальних операціях з викриття наркокартелів. Важливим є оперативний обмін даними про наркоугруповання, фінансові потоки та транскордонні операції, що допоможе ефективніше протидіяти наркоторгівлі. Україна повинна оновлювати міжнародні угоди й меморандуми про співпрацю в боротьбі з організованою злочинністю, що дасть змогу покращити механізми екстрадиції та міжнародного розслідування. Необхідно забезпечити правоохоронні органи сучасними технологіями та спеціальним обладнанням для ефективного моніторингу наркоринку, криптовалютних фінансових потоків і транскордонних перевезень наркотиків. Співпраця з міжнародними структурами дає змогу проводити масштабні рейди та

спецоперації, як у випадках з EncroChat та «Суперкартелем» у Європі, що значно посилює боротьбу з наркобізнесом. Українські правоохоронці мають активно брати участь у спільних тренінгах, стажуваннях і навчальних програмах у межах міжнародного партнерства для підвищення кваліфікації. Участь у проєктах ЄС, зокрема у програмі ЕМРАСТ, надасть можливість Україні впроваджувати найкращі практики та сучасні стратегії боротьби з організованою злочинністю. Розширення міжнародного співробітництва забезпечить ефективніший контроль за наркоторгівлею, сприятиме виявленню злочинних мереж й інтегруванню України в європейську систему безпеки.

3.2. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні

Сучасні злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів постійно вдосконалюють свої форми та методи протиправної діяльності. Ідеться, зокрема, про використання телеграм каналів, інтернет-маркетплейсів, інтернет-банкінгу, цифрової валюти, колцентрів тощо для організації та адміністрування наркобізнесу. З одного боку, це суттєво ускладнює виявлення та документування досліджуваних деліктів, а з другого – активізує пошук нових інструментів протидії організованому наркобізнесу. За таких обставин важливе місце відведено кримінально-правовим нормам, що визначають підстави кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Особливе місце в системі запобігання будь-якому злочину, слушно зауважують вчені, посідають кримінально-правові заходи, наприклад, установлення юридичних підстав притягнення до кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування [63, с. 163].

Сучасні злочинні організації, що спеціалізуються на організованому наркобізнесі, застосовують такі технології злочинної діяльності, які не завжди передбачають безпосередній контакт суб'єкта кримінального правопорушення з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами і прекурсорами.

Використання наркозлочинцями мережі Інтернет під час збуту наркотичних засобів і психотропних речовин призвело, на переконання Д. В. Головіна, до недієздатності проведення оперативної закупки наркооб'єктів із застосуванням наявного організаційно-тактичного алгоритму, за якого отримання та фіксація саме доказової інформації відбувається під час безпосереднього контакту продавця та покупця наркотичних засобів [96, с. 140].

Складнощі спричиняють, наприклад, численні випадки вербування через колцентри для участі в незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зокрема для «закладки» цих засобів і речовин. Вербування потенційних «закладчиків» полягає в пропозиції певній особі здійснювати «закладки» наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. За таких обставин не відбувається передання засобів чи речовин, немає жодного контакту з ними. Не завжди є можливість довести наявність у діяч вербувальників ознак участі в злочинній організації (наприклад, немає суб'єктивної сторони, доказів того, що особа усвідомлювала факт того, що є учасником злочинної організації). Отже, постає питання, як кваліфікувати вчинене [19, с. 198].

У випадках вербування до участі в організованому наркобізнесі без наявності доказів участі в злочинній організації вбачається передусім **підбурювання** до вчинення злочину. Однак чи можливо особу визнати підбурювачем за таких обставин?

Відповідно до ч. 4 ст. 27 КК України *підбурювачем* є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або в інший спосіб схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення. Натомість

відповідно до ч. 4 ст. 2.7.2 проекту КК України підбурювачем є особа, яка схилила до вчинення кримінального правопорушення, зокрема шляхом віддання розпорядження чи наказу, іншого співучасника, який до цього не мав наміру його вчинити або, крім висловлення наміру, не мав рішучості його реалізувати.

Ключовим у цих дефініціях для нашого випадку є *дієслово доконаного виду «схилила»* в минулому часі. Буквальне його тлумачення дає підстави стверджувати про необхідність досягнення результату у виді схилення особи до вчинення кримінального правопорушення.

У судовій практиці підбурювання наявне у випадку вчинення закінченого злочину. Тобто для притягнення до кримінальної відповідальності особи як підбурювача необхідно, щоб особа, яку підбурили, вчинила те діяння, до якого її підбурювали. З цього приводу В. О. Навроцький слушно зауважує, що дії підбурювача полягають у впливі, унаслідок якого інший співучасник вчинює злочин. Це означає, що внаслідок дій підбурювача особа, яка не мала наміру вчинити злочин, його вчинює. Тобто вплив підбурювача є успішним, результативним, є причиновий зв'язок між діями підбурювача й подальшим вчиненням злочину іншим співучасником [193, с. 395]. Водночас встановити результативність підбурювання у випадку підбурювання до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у кримінальному провадженні не завжди можливо.

Важливо також зауважити, що таке підбурювання може стосуватися не конкретного злочину. Як підбурювач, так і підбурюваний, наприклад, можуть не знати ні вид наркотичного засобу, ні його розмірів, ні місце чи час учинення злочину, ні вид протиправного діяння. В. В. Кузнецов слушно зауважує, що підбурювання можливе лише на вчинення конкретного злочину – не підбурювання загалом, а підбурювання до вчинення певного злочину [125, с. 134]. У нашому випадку це підбурювання до злочину, передбаченого ст. 307 КК України. Така неконкретизованість потенційного злочинного діяння може

створити суттєві перешкоди для початку кримінального провадження. Тому правоохоронці змушені не припиняти злочинну діяльність на цьому етапі, а продовжувати збір доказів, що сприятиме продовженню злочинної діяльності протягом певного часу [19, с. 199].

Водночас не слід виключати випадків, коли таке підбурювання виявиться невдалим. В. В. Кузнецов стверджує, що *невдале підбурювання* стається, коли можливий (передбачуваний, потенційний) виконавець відхиляє пропозицію вчинити злочин (брати участь у вчиненні злочину), що може надходити від підбурювача, пособника чи навіть організатора. У таких випадках *немає змови*, що є обов'язковою ознакою співучасті; немає змови на спільне вчинення злочину, вона не відбулася, тому що пропозиція брати участь у злочині не була прийнята (була відхилена) виконавцем. Відповідальність за правилами про співучасть тут виключена, ст. 27 КК України не може бути застосована. У таких ситуаціях потенційний (передбачуваний) виконавець кримінальної відповідальності не несе, а інші співучасники відповідають за готування до злочину, який вони бажали вчинити, – тобто за ч. 1 ст. 14 і відповідною статтею Особливої частини КК України, оскільки їхня діяльність з **підшукування співучасників** є готуванням до злочину, прямо передбаченим у цій статті [125, с. 134]. Тобто в нашому випадку пропозиція може бути кваліфікована як готування до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

На практиці притягнення до кримінальної відповідальності за готування у формі виключно підшукування співучасників до вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, є доволі складним процесом. Подальше документування дає змогу або встановити участь зазначених вербувальників у злочинній організації, а отже, кваліфікувати їх дії додатково за ст. 255 КК України, або не встановити доказів цього, тоді дії вербувальників підпадатимуть лише під готування.

Загалом у випадку готування склалася практика, коли вносять відомості до ЄРДР з попередньою правовою кваліфікацією за ч. 1 ст. 14 ч. 2 ст. 307 КК України, надалі приймають рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, або виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Однак без зазначених процесуальних дій притягнення до кримінальної відповідальності лише за висловлення пропозиції вербувальником щодо участі в кримінальних правопорушеннях у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів майже неможливе, оскільки не виключено випадки, коли така пропозиція є нічим іншим, як шахрайством. Тому можна зрозуміти прокурорів та суддів, які не підтримують практику притягнення до кримінальної відповідальності в зазначених випадках за готування, оскільки йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності певної особи як найсуворішого виду юридичної відповідальності. Отже, пропозиція на вчинення зазначених вище кримінально протиправних дій може залишатися безкарною [19, с. 199–200].

Зазначене вище спонукає до висновку, що підстави кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України) потребують удосконалення. Одним із шляхів такого вдосконалення може бути виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Зазначена пропозиція обумовлена передусім суспільною небезпечністю будь-яких кримінально протиправних діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів і необхідністю забезпечення оперативного реагування на них на початкових стадіях незаконної

діяльності. Слід урахувати і складнощі доказування таких діянь, а також усталену судову практику, відповідно до якої за готування у формі пропозиції незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів до кримінальної відповідальності здебільшого не притягують. Випадки невдалого підбурювання залишаються поза межами кримінально-правового реагування. Водночас навіть у випадку вдалого підбурювання правоохоронці можуть мати докази вчинення підбурювальних дій, однак не мати доказів його результативності. За таких обставин передусім підбурювач зможе безкарно продовжувати свою діяльність.

У контексті таких пропозицій цікавим є досвід Франції та Іспанії. Відповідно до ст. 222-39 КК Франції, незаконна передача або пропозиція наркотиків особі для особистого споживання карається п'ятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро [209]. Натомість ст. 222-37 КК Франції визначає підстави кримінальної відповідальності за незаконні перевезення, володіння, пропозицію, передачу, придбання або використання наркотиків, що караються десятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 7 500 000 євро [209].

Відповідно до ст. 373 КК Іспанії, провокація, змова та пропозиція вчинити злочини, передбачені ст. 368–372 (ідеться, зокрема, про вирощування, виробництво, торгівлю, зберігання, заохочення, сприяння незаконному споживанню токсичних засобів, наркотичних чи психотропних речовин), караються покаранням на один або два ступені нижчим, ніж дії, передбачені в попередніх положеннях [210]. Отже, серед форм об'єктивної сторони цих деліктів міститься пропозиція заборонених речовин.

Диспозиція. Розглянемо можливі варіанти виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Передусім це можна здійснити шляхом доповнення ст. 307 КК України підставами

кримінальної відповідальності за таку пропозицію або ж виокремлення таких підстав у певній статті, наприклад, ст. 307-1 КК України.

Розглянемо переваги й недоліки кожного із зазначених варіантів пропонованих законодавчих новацій.

1. З огляду на те, що пропозиція незаконних дій з наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами є менш небезпечною, ніж безпосереднє вчинення таких дій, пропоновані підстави кримінальної відповідальності можна встановити в ч. 1 ст. 307 КК України.

Переваги такого підходу полягають у тому, що не слід перевантажувати КК України додатковими нормами. Усі кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки, а також підстави звільнення від кримінальної відповідальності не будуть повторюватися.

Водночас недоліки підходу полягають у певних складнощах диференціації відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також пропозицію вчинення зазначених дій. Санкції у кваліфікованому й особливо кваліфікованому складах будуть однаковими як для окреслених незаконних дій, так і пропозиції щодо їх вчинення. За таких обставин суд матиме можливість індивідуалізувати покарання в межах санкції статті, призначаючи менш суворі види й розміри покарань за пропозицію вчинення заборонених дій і більш суворі – за безпосереднє вчинення зазначених дій.

2. Підстави кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити в новій статті 307-1 КК України. У такій нормі буде повторюватися більшість положень ст. 307 КК України, однак можна сконструювати співмірні санкції.

Такою пропозицією слід вважати висловлення в будь-який спосіб (вербально, невербально, зокрема із застосуванням засобів зв'язку чи

електронних комунікацій, тощо) іншій особі наміру залучити її до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів незалежно від того, чи повідомляють про час, місце, спосіб чи інші обставини вчинення цих протиправних діянь. Підтвердженням того, що особа висловлює реальну пропозицію на вчинення зазначених дій, а не жартує чи намагається ввести в оману, можуть бути такі обставини: 1) висловлення таких пропозицій повторно чи систематично; 2) певна деталізація висловленої пропозиції (інформування про вид наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналогу, розміри цих заборонених засобів і речовин, вид вчиненого діяння, розмір оплати праці тощо). Результативність такої пропозиції (одержано чи не одержано згоду особи) значення для кваліфікації не повинна мати, однак її слід урахувати під час призначення покарання.

Аналіз діяльності сучасних колцентрів дає підстави стверджувати що пропозиції щодо незаконної діяльності, які висловлюють їх учасники, стосуються не лише незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а й інших кримінально караних діянь, зокрема сутенерства, шахрайств. Тому в перспективі необхідно дослідити питання щодо криміналізації пропозиції на вчинення інших кримінальних правопорушень [19, с. 200–201].

Кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки. Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України, є вчинення тих самих дій, що передбачені ч. 1 цієї статті: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) особою, яка раніше вчинила одне з кримінальних правопорушень, передбачених ст. 308–310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу; 4) із залученням неповнолітнього; 5) у формі збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян; 6) у формі збуту чи передачі цих речовин у місця позбавлення волі; 7) якщо предметом таких дій були наркотичні засоби,

психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах чи особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини.

У контексті вдосконалення зазначених ознак слід зауважити про *місце вчинення злочину*, яке визнають його кваліфікуючою ознакою. Ідеться про такі види місць: 1) місця, призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів; 2) інші місця масового перебування громадян; 3) місця позбавлення волі. Посилення кримінальної відповідальності буде лише у випадку збуту заборонених речовин у таких місцях. У контексті місць позбавлення волі є згадка також про передачу. Водночас постає питання про доречність використання терміна *«передача»* поряд з терміном «збут», оскільки останній охоплює передачу. У диспозиції ч. 1 ст. 307 КК України про передачу не йдеться. Тому логічно видається думка О. В. Мазуренка, який зазначає, що незаконна передача наркотиків у місця позбавлення волі є однією із форм вчинення їх незаконного збуту [133, с. 180].

Водночас головним є питання про те, чи варто в цьому випадку зазначати про інші діяння, крім збуту. Тобто чи має значення для характеру чи ступеня суспільної небезпечності вчинення в зазначених місцях інших діянь, зокрема незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також пропозиції вчинення таких дій. Звісно, окреслені діяння в таких місцях можуть бути менш поширеними, однак видається, що аналізована обставина потребує розширення. Виробництво зазначених заборонених речовин у таких місцях чи їх придбання є небезпечнішими, ніж в інших місцях. Будь-які протиправні діяння у сфері незаконного обігу цих заборонених речовин чи то в місцях, призначених для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, чи в місцях позбавлення волі є однаково небезпечними, оскільки ці діяння є обов'язковими елементами наркобізнесу.

Особливо кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 307 КК України, визначено в ч. 3 цієї статті. До них належать дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені: 1) організованою групою;

2) якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в особливо великих розмірах; 3) вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього.

У контексті виокремлених ознак необґрунтованою є пропозиція вчених доповнити цю статтю особливо кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину злочинною організацією» [120, с. 56], оскільки вчинене в таких випадках слід кваліфікувати виключно за сукупністю ст. 307 та 255 КК України. Саме такий шлях обрала сучасна судова практика. Водночас визнання вчинення злочину злочинною організацією особливо кваліфікуючою ознакою суперечить правилам конструювання кримінально-правових заборон в Особливій частині КК України [70, с. 27; 76], а також є порушенням принципу *non bis in idem* [66, с. 469].

Т. В. Шевченко пропонує доповнити ч. 4 ст. 307 КК України кваліфікуючою ознакою «вчинене шляхом використання електронних інформаційних ресурсів», а саме викласти її в такій редакції: «передбачене частиною першою, вчинене шляхом використання електронних інформаційних ресурсів, – карається позбавленням волі на строк від 7 до 12 років позбавлення волі, з конфіскацією майна» [205, с. 413].

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 1 грудня 2022 року, електронні інформаційні ресурси – це систематизовані відомості й дані, створені, оброблені та збережені в електронній формі за допомогою технічних засобів та/або програмних продуктів [168].

Справді, електронні інформаційні ресурси можуть використовувати представники злочинних організацій у незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин з різною метою, зокрема:

1. Продажу й розповсюдження наркотиків. Наприклад, даркнет-маркети – закриті онлайн-платформи (наприклад, колишній Silk Road), де здійснюють продаж наркотичних речовин з використанням криптовалют. Соціальні мережі й месенджери – Telegram, WhatsApp, Signal – використовують для пошуку

клієнтів, спілкування та організації збуту. Приховувати фінансові операції допомагають Bitcoin, Monero й інші анонімні криптовалюти.

2. Координації організованого наркобізнесу. Координацію між співучасниками та клієнтами заборонених засобів і речовин здійснюють у закритих чатах та групах. Бот-сервіси в Telegram можуть автоматизувати продаж наркотиків (наприклад, працюючи за схемою «закладок»). Захищені VPN і TOR використовують для анонімного доступу до заборонених ресурсів.

3. Відмивання грошей від організованого наркобізнесу. Криптовалютні міксери – сервіси, що дають змогу приховувати походження коштів, здобутих від організованого наркобізнесу, а онлайн-казино, беттинг-платформи можуть використовувати для «відмивання» грошей, отриманих від продажу наркотиків.

4. Вплив на громадську думку й залучення нових клієнтів. Соціальні мережі можуть поширювати пропагандистські матеріали про «безпечне» вживання наркотичних засобів і психотропних речовин.

Зазначені приклади доводять доцільність такої обставини, як вчинення відповідних діянь шляхом використання електронних інформаційних ресурсів. Однак чи зростатиме суспільна небезпечність відповідних дій, якщо особа для виготовлення наркотичного засобу використала інструкції із синтезу наркотиків, що розміщені в даркнеті та на спеціалізованих форумах, або використовувала відеохостинги?

Спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 4 ст. 307 КК України, особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті, частина перша ст. 309 цього Кодексу).

У цьому випадку йдеться не про загальний, а про спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності мають такі особливості: 1) передбачені для

вичерпного переліку злочинів; 2) містяться лише в нормах Особливої частини КК України; 3) стосуються злочинів усіх ступенів тяжкості; 4) умови їх застосування пов'язані з позитивною післязлочинною поведінкою особи; 5) юридичні підстави спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені окремими частинами статей [79, с. 186].

Має рацію О. В. Наден у тому, що позитивність посткримінальної поведінки особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, полягає в тому, що з нелегального обігу виводять наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, розкривають джерела їх придбання та поліпшують доказову базу у справах про злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. Тим самим, по-перше, досягають зменшення можливості нелегального поширення наркотичних засобів, а отже, звужують коло осіб, що їх споживають; по-друге, зменшується кількість злочинів у сфері обігу наркотичних засобів і підвищується їх розкриваність [139, с. 175].

Ми поділяємо думку А. А. Вознюка в тому, що спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп і злочинних організацій, стимулюючи позитивну післязлочинну поведінку, сприяють виявленню, припиненню, розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених у складі організованих злочинних об'єднань, а також запобіганню їм. Державі вигідно звільнити від кримінальної відповідальності найменш суспільно небезпечних учасників цих формувань, щоб притягнути до відповідальності найнебезпечніших, припинивши діяльність організованої групи та злочинної організації, розкрити вчинені учасниками таких об'єднань злочини, провести всебічне об'єктивне їх розслідування та запобігти вчиненню ними нових злочинів [79, с. 71].

Кримінально-правова норма, передбачена ч. 4 ст. 307 КК України, викладена так, що незрозуміло, які її умови є обов'язковими, а які – факультативними. Серед зазначених: 1) добровільна здача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; 2) вказівка на джерело їх придбання;

3) сприяння розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання.

Використання сполучника «і» може утворювати такі варіанти тлумачення: 1) добровільна здача зазначених засобів і речовин повинна обов'язково поєднуватися лише з вказівкою на джерело їх придбання; 2) добровільна здача зазначених засобів і речовин повинна обов'язково поєднуватися з вказівкою на джерело їх придбання або сприяння розкриттю зазначених кримінальних правопорушень [19, с. 202].

Водночас використання сполучника «або» дає підстави стверджувати, що досліджувана норма може бути застосована до особи в одному з таких випадків: 1) особа добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання; 2) особа сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом; 3) особа добровільно здала зазначені засоби чи речовини, а також сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом. Хоча І. А. Вартилицька зазначає, що зазначена норма передбачає звільнення лише у випадку виконання двох умов – добровільної здачі та сприяння розкриттю [146, с. 708].

Ще один важливий момент: добровільна здача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів і вказівка на джерело їх придбання є різновидом сприяння розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних із їх незаконним обігом. У цій нормі слід уточнити, що йдеться про інше сприяння, крім добровільної здачі заборонених предметів та вказівки на їх джерело. Тому в 4 ст. 307 КК України після сполучника «або» слід додати словосполучення, «в інший спосіб».

Зазначена заохочувальна кримінальна-правова норма може бути застосована як до особи, у розпорядженні якої знаходяться наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги й вона знає джерело їх придбання, так і до

інших осіб, у діях яких вбачається відповідне сприяння розкриттю кримінальних правопорушень.

Передумови й умови звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч 4 ст. 307 КК України законодавцем обмежені. Ідеться передусім про те, що зазначений вид звільнення від кримінальної відповідальності не поширюється на осіб, які збували заборонені засоби та речовини, а також суб'єктів кваліфікованого й особливо кваліфікованого складів цього делікту. Частково обмежуються можливості правоохоронних органів у залученні до співпраці окремих суб'єктів цього злочину з метою розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом, оскільки під час залучення до співпраці правоохоронці не зможуть апелювати до звільнення від кримінальної відповідальності. Однак як інструменти заохочення можуть використовувати кримінально-процесуальні норми, що регламентують угоди про визнання винуватості, що видається абсолютно логічним.

З огляду на зазначене, підстави спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності слід викласти в такій редакції:

«Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, вказала джерело їх придбання та/або в інший спосіб активно сприяла виявленню та/або розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина друга цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу)».

Зазначений вид звільнення від кримінальної відповідальності в такій редакції за умови внесення відповідних змін щодо пропозиції незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів може бути застосовано й до певної частини осіб, які висловили таку пропозицію. В інших випадках слід застосовувати інститут угод про визнання винуватості. Хоча й

підстави та порядок призначення покарання на підставі угод потребують удосконалення, на чому неодноразово акцентували вчені.

П. П. Андрушко й М. М. Васюк мають рацію в тому, що необхідно внести зміни та доповнення до КК України, зокрема визначити порядок призначення покарання на підставі угод, а також запровадити чіткі й конкретні орієнтири для правозастосувачів [1].

Слушно зауважує А. А. Вознюк, що укладення угоди про визнання вини та виконання її умов свідчить про доцільність застосування кримінально-правового заохочення, однак найскладнішим є питання щодо його форми та змісту. Логічним варіантом розв'язання проблеми є запровадження диференційованого підходу до призначення узгодженого покарання залежно від обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, особи винного та результатів її позитивної післязлочинної поведінки. Такий підхід потребує передусім законодавчого закріплення правил призначення покарання за наявності й відсутності обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а також їх комбінування в межах призначення покарання учаснику злочинного об'єднання. Надалі, з огляду на такі правила, залежно від результатів активного сприяння виявленню та (або) розслідуванню злочинів, учинених у зв'язку зі створенням і діяльністю злочинних об'єднань, а також запобіганню їм на розсуд суду підсудному може бути призначено покарання в мінімальних межах санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України, більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, або його може бути звільнено від відбування покарання з випробуванням. Водночас такі положення потребують узгодження з усією системою кримінально-правового заохочення учасників злочинних об'єднань до позитивних післязлочинних дій [75, с. 25; 80, с. 382].

Необхідно також зауважити, що заборонені ст. 307 КК України діяння може вчиняти особа, яка залучена до негласного співробітництва й участі в негласних (слідчих) розшукових діях.

Наприклад, організатор злочинної організації Особа_7, відповідно до розробленого ним плану, закріпив за Особа_11, Особа_5, Особа_12, Особа_13,

Особа_14, Особа_15 та особою, залученою до конфіденційного співробітництва, що виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної організації, такі функції вчинення кримінальних правопорушень, а саме функції виконавців: здійснювати пошук надходження каналів наркотичних засобів і психотропних речовин; поширювати інформацію про реалізацію наркотичних засобів та психотропних речовин; в інший спосіб розширяти коло збуту наркотичних засобів та психотропних речовин; забезпечити безперебійну поставку до місця зберігання наркотичних засобів і психотропних речовин; передавати наркотичні засоби та психотропні речовини іншим учасникам злочинної організації з метою її подальшого переміщення, реалізації; здійснювати транспортування наркотичних засобів і психотропних речовин; реалізовувати наркотичні засоби та психотропні речовини кінцевим споживачам цієї продукції; у разі необхідності виконувати інші доручення Особа_7 [194].

Однак, якщо залучена до співробітництва особа вчинила діяння, передбачені ст. 307 КК України, під час негласної слідчої (розшукової) дії, то відповідальність за вчинене виключається. Її дії є правомірними.

Санкції ст. 307 КК України. А. А. Музика й О. П. Горох за результатами дослідження покарання за незаконний обіг наркотичних засобів не запропонували змін до санкції ст. 307 КК України, на відміну від санкцій більшості інших статей, що визначають підстави кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів [138, с. 170–172], а тому можна припустити, що зазначені вчені санкції ст. 307 КК України визнавали щонайменше задовільними.

Унаслідок внесення змін, згідно із Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів» від 6 жовтня 2011 року № 3826-VI, санкцію ст. 307 КК

України суттєво посилено [166]. Однак будь-яких вагомих аргументів на користь такого кроку автори проєкту зазначеного закону не надали. Таке посилення, як видається, є надмірним і необґрунтованим. Попри це, проєктом закону від 19 жовтня 2012 року № 11370 санкції ст. 305–320, 322, 324 КК України пропонувалося доповнити довічним позбавленням волі з конфіскацією майна основні склади цих злочинів і виключити кваліфіковані й особливо кваліфіковані [167]. Довічне позбавлення волі за такі делікти в межах основного складу злочину є надмірним. Наявне також порушення принципу співмірності покарання злочинному діянню. Учені зауважують, що принцип співмірності злочину й покарання означає створення між ними балансу для підтримання порядку та безпеки в суспільстві. Мета покарання злочинців – виправити, виховати, забезпечити утримання від нових злочинів і повертати їх у суспільство. І цієї важливої та гуманної мети було досягнуто, якщо покарання будуть визначені та застосовані відповідно до особи порушника, виду злочину, тяжкості злочину, розміру шкоди, потворності вчинку, справедливості та людської гідності [214].

Такі кроки законодавця з посилення покарання за вчинення певних деліктів не завжди досягають своєї мети. Навпаки, вони можуть призвести до вчинення нових деліктів після відбуття покарання.

Водночас вивчення вироків засвідчує, що посилення санкцій ст. 307 КК України спонукало суб'єктів таких деліктів піти на компроміс у формі укладення угод про визнання винуватості, а правозастосовні органи – до затвердження таких угод, призначення покарання в мінімальній межі санкції ст. 307 КК України або нижче такої межі із застосуванням ст. 69 КК України, а також застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням [19, с. 204]. Безумовно, злочин, передбачений ст. 307 КК України, повинен залишатися в категорії тяжких чи особливо тяжких деліктів задля забезпечення серед іншого можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій у таких кримінальних провадженнях.

Слід урахувати досвід конструювання санкцій окремих зарубіжних країн, який передбачає довічне позбавлення волі та значні штрафи для учасників організованих злочинних об'єднань у сфері незаконного наркообігу (ст. 222-34 КК Франції [209], ст. 369 bis КК Іспанії [210], ст. 848 кримінального законодавства США [208], ст. 347 КК Китаю [213]). Механізм кримінальної відповідальності учасників організованого наркобізнесу має забезпечити найбільш суворі міри відповідальності саме для найнебезпечніших і найактивніших учасників злочинних організацій, передусім їх організаторів, а також корупційних чиновників, що сприяють організованому наркобізнесу. Зокрема, для організаторів організованих злочинних об'єднань необхідно передбачити можливість довічного позбавлення волі, значних штрафів і заборонити їх звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Висновки до розділу 3

1. Запобігання та протидія організованій злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення законодавчої бази, застосування сучасних технологій, міжнародне співробітництво й підготовку кадрів. Успішна реалізація цих заходів дасть змогу істотно знизити рівень організованої наркозлочинності в Україні й підвищити ефективність державної антинаркотичної політики.

Аналіз положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р, проєкту Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки, Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки, а також інших наукових джерел дає змогу сформулювати основні напрями запобігання діяльності злочинних

організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів:

1) комплексний підхід як основа ефективного запобігання організованому наркобізнесу. Протидія організованому наркобізнесу не може обмежуватися лише правоохоронними заходами. Необхідно забезпечити інтегрований підхід, що охоплюватиме правове, соціальне, економічне й технологічне регулювання. Важливою умовою успіху є поєднання репресивних заходів із превентивними програмами, спрямованими на зменшення попиту на наркотики і створення умов, що унеможливають діяльність організованих злочинних об'єднань. Держава повинна посилити профілактику наркозлочинності шляхом розвитку програм для молоді, наркозалежних осіб, а також запровадження системи соціального контролю за групами ризику;

2) посилення спеціалізованих заходів боротьби з організованими злочинними об'єднаннями. Діяльність злочинних організацій потребує цілеспрямованих спеціально-кримінологічних заходів, які передбачають аналітичний моніторинг наркоринку, проведення спеціальних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативних заходів, використання агентурної розвідки й фінансових розслідувань. Посиленої уваги потребує боротьба з кримінальними структурами, які використовують сучасні технології для продажу наркотиків через інтернет та криптовалютні платформи;

3) необхідність удосконалення правового регулювання у сфері протидії наркозлочинності. Попри наявність законодавчих норм щодо боротьби з наркоторгівлею, в Україні немає комплексної стратегії боротьби з організованими злочинними об'єднаннями у сфері наркообігу. Проект Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року передбачає загальні напрями діяльності, проте його положення потребують деталізації щодо методів протидії транснаціональним наркооб'єднанням, механізмів припинення незаконного обігу наркотиків через цифрові платформи, а також посилення відповідальності за фінансування наркобізнесу. Доцільно розширити правові можливості правоохоронних органів щодо контролю за підозрілими

фінансовими операціями, залучення спеціальних оперативних методів і використання сучасних технологій у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях;

4) використання сучасних технологій для боротьби з наркоторгівлею. Контроль за обігом наркотиків у кіберпросторі, виявлення нелегальних онлайн-магазинів і розкриття фінансових схем, пов'язаних із криптовалютами розрахунками, є критично важливими напрямками. Використання ІІІ, великих даних (Big Data) та інших сучасних інформаційних технологій дасть змогу правоохоронним органам ефективніше ідентифікувати мережі розповсюдження наркотиків, відстежувати фінансові потоки й запобігати анонімному відмиванню злочинних коштів;

5) розвиток міжнародної співпраці для ефективного запобігання організованому наркобізнесу. Розширення співпраці України з міжнародними правоохоронними організаціями, зокрема Європол, Інтерпол, UNODC. Посилення обміну оперативною інформацією, залучення України до спільних розслідувань й участь у глобальних антинаркотичних операціях надасть можливість значно підвищити ефективність боротьби з міжнародними злочинними об'єднаннями. Важливим напрямом є також розроблення угод із сусідніми країнами щодо взаємного контролю за транскордонним наркотрафіком і посилення міжнародного правового співробітництва у сфері екстрадиції представників організованого наркобізнесу;

б) підвищення рівня підготовки правоохоронців і судових експертів. Організована злочинність у сфері наркоторгівлі актуалізує необхідність залучення висококваліфікованих фахівців із кримінології, кібербезпеки, фінансового моніторингу й міжнародного права. В Україні слід запровадити системне навчання та підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів, суддів й експертів у сфері розслідування наркозлочинів. Важливу роль у цьому процесі може відіграти міжнародний досвід, зокрема навчальні програми, організовані Інтерпол, Європол, ООН та іншими міжнародними структурами;

7) удосконалення механізму конфіскації злочинних активів. Запровадження безумовної конфіскації майна та коштів, отриманих від незаконного обігу наркотиків, може стати ефективним інструментом боротьби з наркоторгівлею. Вилучені кошти можуть бути спрямовані на фінансування програм реабілітації наркозалежних, профілактики наркозлочинності та зміцнення матеріально-технічної бази правоохоронних органів;

8) використання досвіду міжнародних спецоперацій у боротьбі з наркоторгівлею. Досвід успішних міжнародних операцій, таких як демонтаж зашифрованого сервісу EncroChat та ліквідація «Суперкартелю» в Європі, доводить ефективність координації правоохоронних структур різних країн. Україна може використати цей досвід для розроблення власних програм боротьби з організованими злочинними об'єднаннями, залучаючи міжнародних партнерів і використовуючи сучасні технології для ідентифікації злочинців.

2. Підстави кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України) потребують удосконалення. Одним із шляхів такого вдосконалення може бути виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію вчинення зазначених кримінально протиправних діянь. Зазначена пропозиція обумовлена: 1) суспільною небезпечністю будь-яких кримінально протиправних діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; 2) необхідністю забезпечення оперативного реагування на них на початкових стадіях незаконної діяльності; 3) складнощами доказування таких діянь; 4) усталеною судовою практикою непритягнення до кримінальної відповідальності за такі діяння; 5) безкарним продовженням такої діяльності.

Вбачається щонайменше два варіанти виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: 1) шляхом доповнення ст. 307 КК України підставами кримінальної відповідальності за таку пропозицію;

2) виокремлення таких підстав в окремій статті – наприклад, у ст. 307-1 КК України.

Такою пропозицією слід вважати висловлення в будь-який спосіб (вербально, невербально, зокрема із застосуванням засобів зв'язку чи електронних комунікацій, тощо) іншій особі наміру залучити її до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів незалежно від того, чи повідомляють про час, місце, спосіб чи інші обставини вчинення цих протиправних діянь. Підтвердженням того, що особа висловлює реальну пропозицію на вчинення зазначених вище дій, а не жартує чи намагається ввести в оману, можуть бути такі обставини: 1) висловлення пропозицій повторно чи систематично; 2) певна деталізація висловленої пропозиції (інформування про вид наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналогу, розміри цих заборонених засобів і речовин, вид вчиненого діяння, розмір оплати праці тощо). Результативність такої пропозиції (одержано чи не одержано згоду особи) значення для кваліфікації не повинна мати, однак її слід урахувати під час призначення покарання.

Аналіз діяльності сучасних колцентрів дає підстави стверджувати, що пропозиції щодо незаконної діяльності, які висловлюють їх учасники, стосуються не лише незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а й інших кримінально караних діянь, зокрема сутенерства, шахрайств. Тому в перспективі доцільно дослідити питання щодо криміналізації пропозиції на вчинення інших кримінальних правопорушень.

У контексті вдосконалення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 307 КК України, необхідно: 1) підтримати пропозицію щодо вилучення з ч. 2 цієї статті слова «передача», оскільки термін «збут» охоплює передачу; 2) кваліфікуючою ознакою цього делікту слід визнати не лише збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян, або

збут цих речовин у місця позбавлення волі, а й вчинення інших кримінально протиправних діянь, зазначених у ч. 1 цієї статті, у таких місцях; 3) визнати необґрунтованою пропозицію вчених доповнити цю статтю особливо кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину злочинною організацією».

Кримінально-правову норму, передбачену ч. 4 ст. 307 КК України, викладено так, що незрозуміло, які її умови є обов'язковими, а які – факультативними, через використання сполучників «і» та «або».

Добровільна здача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів і вказівка на джерело їх придбання є різновидом сприяння розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом. Отже, у цій нормі слід уточнити, що йдеться про інше сприяння, крім добровільної здачі заборонених предметів та вказівки на їх джерело. Тому в ч. 4 ст. 307 КК України після сполучника «або» слід додати словосполучення «в інший спосіб».

Зазначена заохочувальна кримінально-правова норма може бути застосована як до особи, у розпорядженні якої знаходяться наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вона знає джерело їх придбання, так і до інших осіб, у діях яких вбачається відповідне сприяння розкриттю кримінальних правопорушень.

Підстави спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності слід викласти в такій редакції:

«Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, вказала джерело їх придбання та/або в інший спосіб активно сприяла виявленню та/або розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина друга цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу)».

Зазначений вид звільнення від кримінальної відповідальності в такій редакції за умови внесення відповідних змін щодо пропозиції незаконного

виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів може бути застосований і до певної частини осіб, які висловили таку пропозицію. В інших випадках слід застосовувати інститут угод про визнання винуватості.

Механізм кримінальної відповідальності учасників організованого наркобізнесу повинен забезпечити найсуворіші міри відповідальності саме для найбільш небезпечних та активних учасників злочинних організацій, передусім їх організаторів, а також корупційних чиновників, що сприяють організованому наркобізнесу. Зокрема, для організаторів організованих злочинних об'єднань необхідно передбачити можливість довічного позбавлення волі, високих штрафів, заборонивши звільнення від відбування покарання з випробуванням. Слід максимально застосовувати кримінально-правові чи кримінальні процесуальні норми, що заохочують до співпраці з правоохоронцями у виявленні та розслідуванні таких деліктів, до рядових учасників організованих злочинних об'єднань і, навпаки, вживати найсуворіших заходів кримінально-правового характеру до організаторів та найбільш активних учасників.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне дослідження та виконано актуальне науково-прикладне завдання, що полягає в розробленні кримінально-правових і кримінологічних засад запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації. До ключових науково обґрунтованих результатів проведеного дослідження належать, зокрема, такі положення.

1. Сучасний стан доктринального опрацювання проблем запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, не відповідає потребам практики протидії цим деліктам, що негативно позначається на діяльності правоохоронних органів та інших відповідних уповноважених суб'єктів. Така ситуація частково визначає масштаби досліджуваних деліктів й ефективність запобігання їм.

2. Злочинним організаціям у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів притаманні такі обов'язкові кримінально-правові ознаки: кількісний склад – понад десять осіб, необхідних для виконання різних функцій у процесі наркообігу (виробництво, транспортування, збут тощо); стійкість – визначають тривалістю її діяльності, ієрархією, корупційними зв'язками, внутрішніми правилами та боротьбою з конкурентами; ієрархія – організація ґрунтується на авторитеті лідера, має чіткий розподіл ролей, де керівництво здійснюють кілька осіб; зорганізованість за попередньою змовою – умисне добровільне об'єднання в стійке ієрархічне об'єднання з усвідомленням кримінальної протиправності й наслідків своїх дій; мета – незаконне збагачення від організованого наркобізнесу.

Ці ознаки взаємопов'язані, доповнюють одна одну та в комплексі підтверджують організований характер об'єднання. Кількісний склад злочинної організації обумовлений передусім ієрархічною структурою об'єднання та метою його діяльності. Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій констатує

наявність усіх обов'язкових ознак злочинної організації, визначених у ч. 4 ст. 28 КК України. Ієрархічність злочинної організації залежить від її кількісного складу й мети. Стійкість злочинної організації пов'язана з її метою, кількісним складом та ієрархічною структурою.

3. За результатами вивчення судової практики встановлено, що реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів має такі особливості:

1) близько 40 % вироків, винесених щодо учасників злочинних організацій, стосуються тих організованих злочинних об'єднань, які спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що може свідчити про те, що такі делікти посідають важливе місце в спеціалізації сучасних злочинних організацій, які функціонують на території України;

2) в аргументації виправдувальних вироків, винесених за ст. 255 КК України щодо учасників злочинних об'єднань, які вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (13,6 %), судді посилаються на недоведення правозастовними органами вчинення особою злочину, передбаченого ст. 255 КК України;

3) 51,4 % засуджених за ці делікти за ст. 255 КК України призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (із застосуванням ст. 69 КК України);

4) таке покарання, як позбавлення волі, призначають у мінімально можливих межах санкції статті або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції (у 92,7 % випадків призначення покарання за ст. 255 КК України, у 74,9 % випадків – за сукупністю злочинів);

5) учасників цих злочинних організацій найчастіше притягують до кримінальної відповідальності за ст. 307 КК України (85,7 %), ст. 306 (10 %), ст. 309 (8,6 %), ст. 311 (8,6 %), ст. 321 (8,6 %) цього Кодексу;

б) нечисельними є випадки притягнення до кримінальної відповідальності також за ст. 305, 313, 315, 317, 320 КК України, і, навпаки, жодного із зазначених суб'єктів не засуджено за ст. 308, 310, 312, 314, 316, 318, 319 КК України;

7) засуджені учасники злочинних організацій вчиняли також порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України), кримінальні правопорушення проти власності (ст. 189, 190 КК України), господарської діяльності (ст. 209, 213 КК України), службової діяльності (ст. 364, 365, 366 КК України), незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України); більшість цих злочинів вчиняють зрідка. Виняток становлять лише кримінальні правопорушення, передбачені ст. 209, 263 КК України, які становлять 8,6 % і 7,1 % відповідно;

8) у 57,1 % випадків з такими суб'єктами укладають угоди про визнання винуватості, а в 77,5 % випадків укладення таких угод до засуджених застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням;

9) майже 40 % засуджених учасників злочинних організацій реально не відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк, оскільки їх звільняють від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України).

Судова практика в Україні демонструє надмірну м'якість у покаранні учасників злочинних організацій, що діють у сфері незаконного наркообігу. Вироки часто виносять у межах мінімально можливих санкцій або навіть нижче, значна частина злочинців уникає реального ув'язнення. Така ситуація актуалізує необхідність удосконалення норм щодо призначення покарання з метою обмеження суддівського розсуду у випадках застосування надто м'яких заходів до осіб, що належать до однієї з найнебезпечніших категорій злочинців.

4. Сучасний стан злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, упродовж 2020–2024 років мав такі ознаки:

1) на ці делікти припадала значна частка серед усіх злочинів, учинених в організованих формах співучасті (близько 29,5%);

2) стрімко збільшувалася як кількість злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями загалом (з 2020-го до 2024 року збільшилася у 2,2 раза), так і вчинених ними деліктів у сфері наркообігу (з 2020-го до 2024 року – у 1,8 раза);

3) частка злочинних організацій у сфері наркоторгівлі зросла з 12 % 2020 року до 21,5 % 2024 року (таке підвищення рівня організованості злочинних структур може свідчити про їх консолідацію, посилення координації та впливу);

4) частка злочинів, учинених організованими групами, навпаки, поступово зменшується (з 88 % 2020 року до 78,5 % 2024 року);

5) абсолютна кількість як злочинів, учинених організованими групами, так і злочинів, учинених злочинними організаціями, збільшується;

6) 2025 року й у наступних роках очікується подальше зростання рівня як організованої злочинності загалом, так і у сфері наркообігу зокрема.

Чинна звітність щодо боротьби з організованими злочинними об'єднаннями у сфері незаконного обігу наркотиків (Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 299 за погодженням з Держстатом) потребує змін. Наразі в ній виокремлено лише злочини, передбачені ст. 305 та 306 КК України, натомість найпоширенішими серед організованих груп і злочинних організацій є правопорушення, передбачені ст. 307 КК України. Урахування цієї обставини у звітності дасть змогу визначити точну й об'єктивну ситуацію щодо стану боротьби з наркозлочинністю, що сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної діяльності в цій сфері.

Упродовж 2022–2024 років злочинні організації у сфері наркообігу спеціалізувалися на виготовленні, збуті й контрабанді широкого спектру наркотичних засобів і психотропних речовин, найпоширенішими серед яких були амфетамін, метамфетамін, PVP, метадон, канабіс, а також препарати, що містять бупренорфін. Окрему загрозу становило функціонування підпільних

нарколабораторій та контрабандне постачання наркотиків, таких як кокаїн, героїн і МДМА.

Сучасний організований наркобізнес постійно еволюціонує, адаптуючись до нових технологій, ринкових умов і правозастосовних заходів. Основними тенденціями, які характеризують сучасний організований наркобізнес, є: 1) використання цифрових технологій (даркнету, соціальних мереж, криптовалюти тощо); 2) високий рівень організованості та масштабування злочинної діяльності; 3) соціальна інфільтрація та корупція; 4) адаптація до нових умов; 5) зростання внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків; 6) очікується підвищення попиту на наркотики серед військовослужбовців, що є новим викликом для правоохоронних органів.

У короткостроковій перспективі очікується зростання обсягу наркоторгівлі через інтернет, виробництва синтетичних наркотиків і посилення наркозлочинності в Європі. Також прогнозується підвищення попиту на наркотики серед військовослужбовців, що є новим викликом для правоохоронних органів.

5. Сучасні злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів вирізняються такими кримінологічними ознаками:

1) «спеціалізацією» на певних видах деліктів у зазначеній сфері (передусім виготовлення та збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів) та/або певних видах таких засобів чи речовин;

2) плануванням діяльності (розробляють як загальні, так і детальні плани);

3) чітко визначеними правилами поведінки (наявність правил безпеки, системи заохочень і покарань, забезпечення дисципліни серед учасників);

4) використанням сучасних засобів комунікації (мобільний зв'язок, месенджери – Telegram, Viber, Whatsapp, Element, Wikr Me, Silent, Signal тощо), платіжних систем (Easy Pay, Global Money тощо), електронних гаманців (Cakewallet, Exodus, Coinbase, Binance, Bitcoin тощо);

5) створенням інтернет-магазинів – наркокрамниць (вони забезпечують безконтактний збут шляхом оформлення інтернет-замовлення «товару», його оплати й отримання адреси «закладки», а також рекламування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів);

6) конспірацією злочинної діяльності (вони охоплюють: обмежену поінформованість учасників злочинної організації про її структуру; застосування сучасних засобів зв'язку та програмного забезпечення, криптовалюти, платіжних систем, інших технологій; використання вигаданих імен, прізвищ, нікнеймів; ретельну перевірку співучасників; періодичну зміну засобів зв'язку та місця перебування тощо);

7) корупційними зв'язками (вони суттєво сприяють такому виду кримінально протиправної діяльності, передусім запобігаючи його викриттю впродовж певного часу, а також усуваючи конкурентів з відповідного «ринку»).

Члени злочинних організацій поділяються на організаторів і виконавців. Організатори – головні організатори (керівники) і керівники структурних частин, які підпорядковуються головним. Виконавці – здійснюють виготовлення, фасування, перенесення, перевезення, пересилання, зберігання, збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, а також забезпечують функціонування всієї мережі злочинної організації («збувачі» або «кур'єри», «оператори», «кадровики», «хіміки», «водії», «комірники», «графітчики», «спортсмени», «фінансисти», «пошуковики», «айтішники», «фільтрувальники» та ін.).

6. Злочини, що вчиняють учасники злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, детермінуються комплексом факторів, зокрема: соціально-економічними (низький рівень соціально-економічного забезпечення частини населення), морально-психологічними (моральна деградація певної частини суспільства, позитивне її ставлення до вживання заборонених речовин, можливості швидкого збагачення шляхом порушення моральних і правових норм), медичними (наркотична залежність), суспільно-політичними (корупція,

відсутність Державної стратегії наркополітики в Україні), організаційно-управлінськими (брак сил, засобів й інструментів протидії цим деліктам, неефективність досудового розслідування та судового розгляду у відповідних кримінальних провадженнях, низький рівень професіоналізму частини правоохоронців, складнощі доказування організованого наркобізнесу, що функціонує в мережі Інтернет, проблеми притягнення до кримінальної відповідальності цих суб'єктів), правовими (недосконалість підстав кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань; недоліки кримінального процесуального законодавства, що визначає порядок виявлення, досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, які надають можливість ускладнювати ці процеси стороною обвинувачення; неефективні система покарань за їх вчинення і система виконання та відбування таких покарань).

7. Аналіз положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р, Проєкту Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки, Плану дій ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 роки, а також інших наукових джерел дає змогу сформулювати основні напрями запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів:

1) комплексний підхід як основа ефективного запобігання організованому наркобізнесу. Протидія організованому наркобізнесу не може обмежуватися лише правоохоронними заходами. Необхідно забезпечити інтегрований підхід, що передбачатиме правове, соціальне, економічне й технологічне регулювання. Важливою умовою успіху є поєднання репресивних заходів із превентивними програмами, спрямованими на зниження попиту на наркотики та створення умов, що унеможливають діяльність організованих злочинних об'єднань. Держава повинна посилити профілактику наркозлочинності шляхом розвитку

програм для молоді, наркозалежних осіб, а також запровадження системи соціального контролю за групами ризику;

2) посилення спеціалізованих заходів боротьби з організованими злочинними об'єднаннями. Діяльність злочинних організацій потребує цілеспрямованих спеціально-кримінологічних заходів, які охоплюють аналітичний моніторинг наркоринку, проведення спеціальних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативних заходів, використання агентурної розвідки і фінансових розслідувань. Посиленої уваги потребує боротьба з кримінальними структурами, які використовують сучасні технології для продажу наркотиків через інтернет і криптовалютні платформи;

3) необхідність удосконалення правового регулювання у сфері протидії наркозлочинності. Попри існування законодавчих норм щодо боротьби з наркоторгівлею, в Україні немає комплексної стратегії боротьби з організованими злочинними об'єднаннями у сфері наркообігу. Проект Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року передбачає загальні напрями діяльності, проте його положення потребують деталізації щодо методів протидії транснаціональним наркооб'єднанням, механізмів припинення незаконного обігу наркотиків через цифрові платформи, а також посилення відповідальності за фінансування наркобізнесу. Доцільно розширити правові можливості правоохоронних органів щодо контролю за підозрілими фінансовими операціями, залучення спеціальних оперативних методів і використання сучасних технологій у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях;

4) використання сучасних технологій для боротьби з наркоторгівлею. Контроль за обігом наркотиків у кіберпросторі, виявлення нелегальних онлайн-магазинів і розкриття фінансових схем, пов'язаних із криптовалютними розрахунками, є критично важливими напрямками. Використання ШІ, великих даних (Big Data) та інших сучасних інформаційних технологій надасть можливість правоохоронним органам ефективно ідентифікувати мережі

розповсюдження наркотиків, відстежувати фінансові потоки й запобігати анонімному відмиванню злочинних коштів;

5) розвиток міжнародної співпраці для ефективного запобігання організованому наркобізнесу. Розширення співпраці України з міжнародними правоохоронними організаціями, зокрема Європол, Інтерпол, UNODC, посилення обміну оперативною інформацією, залучення України до спільних розслідувань та участь у глобальних антинаркотичних операціях дадуть змогу підвищити ефективність боротьби з міжнародними злочинними об'єднаннями. Важливим напрямом є також розроблення та укладення угод із сусідніми країнами щодо взаємного контролю за транскордонним наркотрафіком й активізація міжнародного правового співробітництва у сфері екстрадиції представників організованого наркобізнесу;

б) підвищення рівня підготовки правоохоронців і судових експертів. Боротьба з організованою злочинністю у сфері наркоторгівлі актуалізує необхідність залучення висококваліфікованих фахівців із кримінології, кібербезпеки, фінансового моніторингу й міжнародного права. В Україні необхідно запровадити системне навчання та підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів, суддів й експертів у сфері розслідування наркозлочинів. Важливу роль у цьому процесі може відіграти міжнародний досвід, зокрема навчальні програми, організовані Інтерпол, Європол, ООН та іншими міжнародними структурами;

7) удосконалення механізму конфіскації злочинних активів. Запровадження безумовної конфіскації майна та коштів, отриманих від незаконного обігу наркотиків, може стати ефективним інструментом боротьби з наркоторгівлею. Вилучені кошти можуть бути спрямовані на фінансування програм реабілітації наркозалежних, профілактики наркозлочинності та зміцнення матеріально-технічної бази правоохоронних органів;

8) використання досвіду міжнародних спецоперацій у боротьбі з наркоторгівлею. Досвід успішних міжнародних операцій, таких як демонтаж зашифрованого сервісу EncroChat та ліквідація «Суперкартелю» в Європі,

доводить ефективність координації правоохоронних структур різних країн. Україна може використати цей досвід для розроблення власних програм боротьби з організованими злочинними об'єднаннями, залучаючи міжнародних партнерів і використовуючи сучасні технології для ідентифікації злочинців.

8. Обґрунтовано необхідність виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів шляхом: 1) доповнення ст. 307 КК України підставами кримінальної відповідальності за таку пропозицію; 2) виокремлення таких підстав в окремій статті – наприклад, у ст. 307-1 КК України.

Таку пропозицію запропоновано визначати як висловлення в будь-який спосіб (вербально, невербально, зокрема із застосуванням засобів зв'язку чи електронних комунікацій, тощо) іншій особі наміру залучити її до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів незалежно від того, чи повідомляють про час, місце, спосіб чи інші обставини вчинення цих протиправних діянь. Підтвердженням того, що особа висловлює реальну пропозицію на вчинення зазначених вище дій, а не жартує чи намагається ввести в оману, можуть бути такі обставини: 1) висловлення таких пропозицій повторно чи систематично; 2) певна деталізація висловленої пропозиції (інформування про вид наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналогу, розміри цих заборонених засобів і речовин, вид вчиненого діяння, розмір оплати праці тощо). Результативність такої пропозиції (одержано чи не одержано згоду особи) значення для кваліфікації не повинна мати, однак її слід урахувати під час призначення покарання.

У контексті вдосконалення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 307 КК України, необхідно: 1) схвалити пропозицію щодо вилучення з ч. 2 цієї статті слова «передача», оскільки термін «збут» охоплює передачу; 2) кваліфікуючою ознакою цього делікту слід визнати не лише збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх

аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, і в інших місцях масового перебування громадян, або збут цих речовин у місця позбавлення волі, а також вчинення інших кримінально протиправних діянь, зазначених у ч. 1 цієї статті, у таких місцях; 3) визнати необґрунтованою пропозицію вчених доповнити цю статтю особливо кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину злочинною організацією».

Виявлено недоліки кримінально-правової норми, передбаченої ч. 4 ст. 307 КК України, і запропоновано їх усунення шляхом викладення підстави спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності в такій редакції:

«Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, вказала джерело їх придбання та/або в інший спосіб активно сприяла виявленню та/або розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина друга цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу)».

Механізм кримінальної відповідальності учасників організованого наркобізнесу повинен забезпечити найсуворіші міри відповідальності саме для найбільш небезпечних та активних учасників злочинних організацій, передусім їх організаторів, а також корупційних чиновників, що сприяють організованому наркобізнесу. Зокрема, для організаторів організованих злочинних об'єднань необхідно передбачити можливість довічного позбавлення волі, високих штрафів, заборонивши звільнення їх від відбування покарання з випробуванням. Слід максимально застосовувати кримінально-правові чи кримінальні процесуальні норми, що заохочують до співпраці з правоохоронцями у виявленні та розслідуванні таких деліктів, до рядових учасників організованих злочинних об'єднань і, навпаки, вживати найсуворіших заходів кримінально-правового характеру до організаторів і найбільш активних учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко П. П., Васюк М. М. Питання призначення покарання на підставі угод (про примирення та визнання винуватості). *Форум права*. 2014. № 3. С. 12–15.
2. Батиргарєєва В. С. Використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для безконтактного збуту наркотичних засобів в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 1 (44). С. 142–153.
3. Берднік І. В. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, в сучасних умовах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 465–472. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.83>.
4. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
5. Богатирьов І., Савченко А. Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 133–137.
6. Брисковська О. М., Грига М. А. Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 61–66.
7. Брисковська О. М., Левченко Ю. О. Окремі проблеми виявлення нелегального збуту наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 257–261. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.40>.
8. Брисковська О. М., Мотиль В. І. Актуальні питання виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів під час

нелегального транспортування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 330–333. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/80>.

9. Бублейник В. А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 239 с.

10. Бублейник В. А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

11. Будік І. М. Заходи конспірації у діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 268–272.

12. Будік І. М. Місце корупції в детермінації організованого наркобізнесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 295–297.

13. Будік І. М. Типологія учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 114–117.

14. Будік І. М. Актуальні питання запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого

столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 127–130.

15. Будік І. М. Детермінанти злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 672–679. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.104>.

16. Будік І. М. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (104). С. 252–266. DOI: [10.33766/2786-9156.104.252-266](https://doi.org/10.33766/2786-9156.104.252-266).

17. Будік І. М. Окремі питання кваліфікації дій учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 8 листоп. 2024 р.) / упоряд. Р. М. Андрусин. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 32–34.

18. Будік І. М. Призначення покарання учасникам злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–202.

19. Будік І. М. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 3 (107). С. 197–208. DOI: [10.32782/2786-9156.107.3.197-208](https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.197-208).

20. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. Вип. 4. С. 335–340. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.56>.

21. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 503 с.

22. Використання Інтернету як інструмента незаконного продажу наркотичних засобів і сильнодіючих речовин. *Черкаська селищна рада* : [сайт]. URL: <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/vikoristannya-internetu-yak-instrumenta-nezakonnogo-prodazhu-narkotichnih-zasobiv-i-silnodiyuchih-rechovin>.

23. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 15 лип. 2021 р. Справа № 127/11777/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98327953>.

24. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 18 квіт. 2022 р. Справа № 127/22885/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103984748>.

25. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 6 жовт. 2022 р. Справа № 127/12494/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106631767>.

26. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 20 лют. 2020 р. Справа № 752/22802/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87724968>.

27. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 20 трав. 2020 р. Справа № 752/22807/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89334290>.

28. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 15 серп. 2017 р. Справа № 752/11219/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68270891>.

29. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 17 серп. 2017 р. Справа № 752/11213/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/68317715>.
30. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 24 лип. 2020 р. Справа № 757/11616/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/90758077>.
31. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 3 груд. 2019 р. Справа № 753/20981/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/86196959>.
32. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 12 трав. 2023 р. Справа № 754/3560/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111127922>.
33. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 23 січ. 2020 р. Справа № 752/23734/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87239623>.
34. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 16 груд. 2021 р. Справа № 755/14650/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102109577>.
35. Вирок Єнакіївського міського суду Донецької області від 21 листоп. 2011 р. Справа № 1-64-11. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/20149642>.
36. Вирок Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 5 берез. 2024 р. Справа № 176/2154/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/117418110>.
37. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровоград від 30 груд. 2015 р. Справа № 1109/5929/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/54783278>.
38. Вирок Крюківського районного суду міста Кременчука Полтавської області від 31 трав. 2022 р. Справа № 537/3588/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104548540>.

39. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 31 січ. 2020 р. Справа № 521/962/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87273651>.

40. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 11 жовт. 2022 р. Справа № 756/5226/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107859280>.

41. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 19 листоп. 2024 р. Справа № 756/5229/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/123146748>.

42. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 5 жовт. 2022 р. Справа № 756/5627/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106648812>.

43. Вирок Обухівського районного суду Київської області від 4 черв. 2020 р. Справа № 372/1141/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/89687427>.

44. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 23 берез. 2023 р. Справа № 185/1292/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109836700>.

45. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівці від 4 черв. 2024 р. Справа № 725/4474/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/119549603>.

46. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 27 верес. 2022 р. Справа № 761/13484/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106880444>.

47. Вирок Подільського районного суду м. Києва від 11 серп. 2021 р. Справа № 758/14073/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/98923808>.

48. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 17 січ. 2023 р. Справа № 711/82/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108507394>.

49. Вирок Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 верес. 2023 р. Справа № 214/4772/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/113508123>.

50. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 2 листоп. 2015 р. № 759/9978/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/53079535>.

51. Вирок Святошинського районного суду міста Києва від 10 серп. 2023 р. Справа № 757/32641/23-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112767875>.

52. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 28 лют. 2023 р. Справа № 712/1770/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109288626>.

53. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 16 черв. 2010 р. Справа № 1-26/2010 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reustr.court.gov.ua/Review/10373048>.

54. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 10 груд. 2024 р. Справа № 466/11846/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/123719069>.

55. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 15 груд. 2014 р. Справа № 466/974/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/42021045>.

56. Вознюк А. А., Жук І. В. Порухення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «jus in bello». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 57–74. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.57-74>.

57. Вознюк А. Протидія організований злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник*

Пенітенціарної асоціації України. 2020. № 1 (11). С. 176–194. DOI: 10.34015/2523-4552.2020.1.18.

58. Вознюк А. А. Визначення поняття «форма співучасті» та її види в теорії кримінального права. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 46–56.

59. Вознюк А. А. Встановлення або поширення злочинного впливу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 21–39. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.3.03.

60. Вознюк А. А. Змова як обов'язкова кримінально-правова ознака злочинних об'єднань. *Держава і право*. 2014. Вип. 66. С. 227–237. (Серія «Юридичні і політичні науки»).

61. Вознюк А. А. Ієрархічність як кримінально-правова ознака злочинної організації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2 (2). С. 84–91.

62. Вознюк А. А. Концептуальні вади кримінально-правових інструментів протидії діяльності кримінальних авторитетів. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнар. круглого столу (Київ, 18 лют. 2022 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 54–56.

63. Вознюк А. А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діянням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 156–165.

64. Вознюк А. А. Концептуальні засади звільнення від кримінальної відповідальності. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: II Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 січ. 2009 р.)*. Київ, 2009. С. 235–236.

65. Вознюк А. А. Корупційний зв'язок як факультативна кримінально-правова ознака злочинних об'єднань. *Легалізація економіки та протидія корупції в системі економічної безпеки держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 31 трав. 2013 р.)*. Львів, 2013. С. 74–77.

66. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.
67. Вознюк А. А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2 (28). С. 159–166.
68. Вознюк А. А. Кримінально-правовий нарис проблемних питань ч. 3 ст. 2 Кримінального кодексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 144–147.
69. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань у визначенні ступеня їх суспільної небезпеки. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2014 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 63–64.
70. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.
71. Вознюк А. А. Особливості кваліфікації злочинів під час трансформації співучасті. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2 (91). С. 51–59.
72. Вознюк А. А. Планування злочинів організованими злочинними групами, що вчиняють торгівлю людьми. *Актуальні проблеми боротьби з торгівлею жінками* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 12 квіт. 2012 р.). Донецьк : ДЮІ МВС України, 2012. С. 120–123.
73. Вознюк А. А. Планування злочинів як обов'язкова кримінально-правова ознака організованої групи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 5 (84). С. 158–165.
74. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (86). С. 154–160.
75. Вознюк А. А. Призначення покарання, узгодженого сторонами угоди, учасникам злочинних об'єднань (ст. 255, 257, 258³, 260 КК України).

Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 2 (107). С. 20–30.

76. Вознюк А. А. Проблемні питання кваліфікації порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, учиненого у співучасті. *Правові реформи в Україні* : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 жовт. 2013 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2013. Ч. 1. С. 167–168.

77. Вознюк А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 44–47.

78. Вознюк А. А. Розподіл функцій і ролей за окремими формами співучасті в злочині. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2012. № 1 (3). С. 94–100.

79. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.

80. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

81. Вознюк А. А. Трансформація співучасті: поняття та форми. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2014. № 1 (32). С. 68–71.

82. Вознюк А. А., Будік І. М. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка.* 2024. Вип. 2 (106). С. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.23-37>.

83. Вознюк А. А., Будік І. М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 199–207. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68>.

84. Вознюк А. А., Грудзур О. М. Види кримінально-правової характеристики злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). Ч. 2. Кн. 2. С. 63–67.

85. Вознюк А. А., Дудоров О. О. Стадії кримінальної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 2. Ч. 2. С. 164–172.

86. Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України) : наук.-практ. комент. Київ : Норма права, 2021. 130 с.

87. Вознюк А. А., Щирська В. С. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : монографія. Київ : Освіта України, 2017. 184 с.

88. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021* : альманах наук. пр. / за ред. Є. Л. Стрельцова, О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв : МПІ НУ ОЮА, 2021. С. 21–31.

89. Вознюк А. А. Актуальні питання кримінальної відповідальності за злочини, вчинені у зв'язку з агресією проти України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 32–38.

90. Вознюк А. А. Корупційний зв'язок як кримінально-правова ознака організованого злочинного об'єднання. *Кримінально-правові та кримінологічні*

засади протидії корупції в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 19 квіт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 76–80.

91. Гавловський В. Д. Корупція як детермінанта організованої злочинності. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Київ, 7 верес. 2022 р.) / [редкол.: М. Г. Вербенський, І. В. Опришко, О. Г. Кулик та ін.]. Київ : ДНДІ МВС України ; Харків : Мачулін. 2022. С. 121–125.

92. Гарасим А. Наркофоруми: тут купують наркотики гуртом і вроздріб, наймаються на роботу і проводять конкурси поезії. *Texty.org.ua* : [сайт]. URL: <https://texty.org.ua/articles/104210/mav-koksu-5-hramiv-chym-zhyvut-i-pro-sho-pyshut-na-ukrayinskyh-narkoforumah/>.

93. Гладкова Є. Феноменологічний аналіз наркозлочинності. *Підприємництво, господарство та право*. 2018. № 5. С. 223–227.

94. Гладкова Є. О. Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 35 с.

95. Гладкова Є. О. Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 416 с.

96. Головін Д. В. Особливості проведення оперативної закупки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 138–144. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.2.23>.

97. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 49. С. 168–184. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.200724>.

98. Головня І. І. Контроль над обігом наркотиків на міжнародній арені. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії* : матеріали круглого столу (Київ, 6 лют. 2017 р.) / [редкол.: В. М. Вовк, А. П. Калініченко, А. В. Ляшук та ін.]. Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 18–20. URL:

https://www.naiiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/2017/zbir_KrugSt_narkoman.pdf.

99. Горох О. П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 697 с.

100. Горох О. П. Покарання за злочин у сфері обігу наркотичних засобів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

101. Грень Р. Р. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 264 с.

102. Грібов М. Л., Венедіктов А. А. Конспірація злочинної діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. Вип. 22. С. 23–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_3.

103. Давидова М. М. Запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2020. 297 с.

104. Демедюк С. Для протидії сучасній злочинності правоохоронці потребують якісних інструментів реверсної інженерії. *Кіберполіція* : [сайт]. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/sergij-demedyuk-dlya-protydiy-i-suchasnij-zlochynnosti-pravoohoroncz-i-potrebuyut-yakisnyh-instrumentiv-reversnoyi-inzheneriyi-1575/>.

105. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 21 с.

106. Доброрез І. О. Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим) : монографія. Сімферополь, 2006. 200 с.

107. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова протидія діяльності організованих злочинних об'єднань: аналіз законодавчих новел, визначення перспектив. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стфуса*. 2022. № 2. С. 152–167. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.2.15>.

108. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 560 с.

109. Єпринцев П. С. Теорія та практика запобігання організованій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Хмельницький, 2023. 559 с.

110. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 40 с.

111. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія : монографія. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2018. 568 с.

112. Женунтій В. І., Бабенко А. М. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання : монографія. Донецьк : Вебер, 2009. 222 с.

113. За допомогою чат-ботів «СтопНаркотик» заблоковано 3000 інтернет-адрес «наркокрамниць». *Gorod.dp.ua* : [сайт]. URL: <https://gorod.dp.ua/news/198861>.

114. Заробляли понад 4 млрд грн на рік: В Україні викрили мережу наркокартелів, які діяли й у Дніпропетровській області. 2024. *Vidomo Media* : [сайт]. URL: https://vidomo.media/ukr/crime/1729164574-zaroblyali-ponad-4-mlrd-grn-na-rik-v-ukrayini-vikrili-merezhu-narkokarteliv-yaki-diyali-y-u-dnipropetrovskiy-oblasti?utm_source=chatgpt.com.

115. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2023 рік (за даними 2022 року). URL: <https://cmhmda.org.ua/wp->

content/uploads/2023/10/zvit-shhodo-narkotychnoyi-ta-alkogolnoyi-sytuacziyi-v-ukrayini-2023.pdf.

116. Каменський Д. В. Укладання угод про визнання винуватості у вчиненні економічних правопорушень: вітчизняний та американський підходи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Т. 4. №. 92. С. 152–166.

117. Карпенко Є. М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 276 с.

118. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.-практ. посіб. / [А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран, С. С. Чернявський та ін.] ; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. Київ : Норма права, 2023. 322 с.

119. Кваша О. О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 335–342.

120. Кириченко О. В., Міщанинець О. М. Кримінально-правові засоби протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спецвип. № 1. С. 52–56.

121. Козаченко О. В. Архітектоніка кримінально-правового впливу: кримінальна відповідальність та стадії її реалізації. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. Т. 2. №. 9. С. 42–62.

122. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ : Фонд Юрнауки, 2004. 300 с.

123. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

124. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 513 с.

125. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / за заг. ред. В. І. Шакуна. 4-те вид., переробл. Київ : Алерта, 2012. 316 с.

126. Лапта С. П. Використання Інтернету як інструмента незаконного продажу наркотичних засобів і сильнодіючих речовин. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народж. проф. М. В. Салтевського (Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 114–116.

127. Литвак О. М., Однолько І. В. Запобігання наркозлочинності неповнолітніх в Україні кримінально-правовими засобами : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2012. 268 с.

128. Лужецька Н. А. Механізми реалізації державної політики щодо запобігання та протидії наркоманії : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Одеса, 2018. 239 с.

129. Луценко Ю. В. Національний та зарубіжний досвід боротьби з корупцією та організованою злочинністю: сучасний контекст. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2024. Т. 35 (74). № 3. С. 132–139. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU2707-0581/2024.3/22>.

130. Луценко Ю. В. Проблеми практичної реалізації введення особи до організованої злочинної групи чи злочинної організації для виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття її злочинної діяльності. *Правова держава*. 2023. № 49. С. 157–170.

131. Луценко Ю. В. Протидія злочинності в сучасних умовах. *Соціально-правові студії*. 2020. № 1 (7). С. 79–84. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2020-1-79-84>.

132. Луценко Ю. В. Протидія організованій злочинності: національний та іноземний досвід. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2024. Т. 35 (74). № 2. С. 75–81. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU2707-0581/2024.2/12>.

133. Мазуренко О. В. Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Одеса, 2023. 277 с.

134. Марич М. І. Чинники корупції та організованої злочинності в сучасному суспільстві. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 340–344.

135. Марчук Є. К. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 1998. 22 с.

136. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : А.С.К., 2001. 352 с.

137. Митрофанов І. І. Кримінально-правові засоби впливу на наркозалежних осіб, які вчинили злочини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.

138. Музика А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія. Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2010. 224 с.

139. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : монографія. Харків : Право, 2003. 224 с.

140. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 20 с.

141. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Семенишина-Фіголь Б. М. Запобігання організованій злочинності в Україні. *Право та державне управління*. 2023. Вип. 1. С. 286–291. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.42>.

142. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Семенишина-Фіголь Б. М. Організована злочинність як феномен кримінології постмодерну. *Правова*

позиція. 2023. № 1 (38). С. 191–194. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.37>.

143. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Семенишина-Фіголь Б. М. Подолання корупційних ризиків в механізмі запобігання організованих злочинності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 604–607. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/139>.

144. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посіб. / [А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін.] ; за заг. ред. А. П. Закалюка. Київ, 2006. 296 с.

145. Наркотична ситуація в Україні (за даними 2023 року) : звіт 2024. URL: [https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user92/ЗВІТ_Наркотична_ситуація_в_Україні_\(за_даними_2023_року\).pdf](https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user92/ЗВІТ_Наркотична_ситуація_в_Україні_(за_даними_2023_року).pdf).

146. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

147. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності / [С. С. Румянцева, Р. М. Ахмад, С. О. Бородин та ін.]. Київ, 2017. 176 с. URL: <https://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/National-report-2017.pdf>.

148. Національний звіт щодо наркотичної ситуації в Україні 2021 (за даними 2020 року). URL: <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/14398/dani-zvitu-2021-2020-rik-national-report-ukraine-original.pdf>.

149. Нікітін А. О. «Злодій у законі» у кримінальному законодавстві: зарубіжний досвід та процес запровадження в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 167–170.

150. Нікітін А. О. Злочинний вплив та доцільність його збереження у новому Кримінальному кодексі України. *Наукові записки НаУКМА*. 2021. Т. 7. С. 44–51. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2021.7.44-51>.

151. Новицький Г. В. Злочинна організація як форма співучасті. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р. / [редкол.: В. В Сташис. (голов. ред.) та ін.]. Харків : Схід.-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив, 2003. С. 139–143.

152. Околіт О. В. Злочинна спільнота як форма співучасті. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 85–99. DOI: [10.34015/2523-4552.2021.3.06](https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.3.06).

153. Околіт О. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації та злочинної спільноти, а також керівництво ними. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 78. Ч. 2. С. 220–227. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.35>.

154. Околіт О. В. Кримінально-правові ознаки злочинної організації: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 358–366. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.60>.

155. Околіт О. В. Підстави кримінальної відповідальності «ворів в законі»: актуальні проблеми теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 506–510. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/121>.

156. Операційний план на 2023–2025 роки з реалізації Стратегії державної наркополітики до 2030 року. URL: <https://surl.li/nasdfh>.

157. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. Харків : Право, 2005. 256 с.

158. Осипян А. Катастрофи української наркополітики. *ZN.ua* : [сайт]. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/katastrofi-ukrajinskoji-narkopolitiki.html>.

159. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності – СОСТА Україна), 2019–2022. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>.

160. Павленко Р. М. Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 200 с.

161. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики : монографія. Київ : Людмила, 2022. 624 с.

162. План заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 верес. 2022 р. № 850-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-%D1%80#Text>.

163. Початок досудового розслідування : практич. посіб. / [О. В. Таран, А. А. Вознюк, Р. А. Сербин та ін.]. Київ : Норма права, 2025. 144 с.

164. Поярков А. Ю. Правові засади доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 111–117. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.15>.

165. Пристінська К. О. Причини поширення наркотичних засобів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 44. С. 54–58. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.44.12>.

166. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів : Закон України від 6 жовт. 2011 р. № 3826-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3826-17#Text>.

167. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення відповідальності у виді довічного позбавлення волі за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або

прекурсорів) : проект Закону України від 19 жовт. 2012 р. № 11370. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6?id=&pid069=130&Sk1=7>.

168. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 1 груд. 2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>.

169. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#n139>.

170. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>.

171. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями: статистична інформація. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

172. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023–2025 роки». *Аптека.ua* : [сайт]. URL: <https://www.apteka.ua/article/671797>.

173. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2000. 209 с.

174. Расюк Е. В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 324 с.

175. Рудницький І. Характеристика організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 178–181. URL: <https://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/1/34.pdf>

176. Савченко А. В., Стрільців О. М. Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та національні стандарти : посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ : НАВС, 2014. 146 с.

177. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика : монографія. Київ : Людмила, 2022. 1092 с.

178. Севрук В. Г., Павленко О. С. Заходи протидії транснаціональному наркобізнесу, що вчиняється представниками окремих етнічних груп. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України*. 2015. № 2 (10). С. 193–205.

179. Соловей В. В. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. 299 с.

180. Соловей В. В. Організована злочинність у сфері незаконного обороту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як об'єкт кримінологічного дослідження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 400–404. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287311/281211403-404>.

181. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2010. 22 с.

182. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 228 с.

183. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2010. 234 с.

184. Стратегія боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#n7>.

185. Стратегія наркополітики: що планує влада?». *Укрінформ* : [сайт]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3766680-strategia-derzavnoi-politiki-sodo-narkotikiv-obgovorennia-proektu.html>.

186. Ступник Я. В. Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 213 с.

187. Ступник Я. В., Когут М. Г. Протидія наркозлочинності в мережі Internet: виклики сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 26. С. 226–230.

188. Судова статистика. Звіт № 6 про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2021 рік. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21.

189. Тимошенко В. І., Шакун В. І. Теоретичні основи кримінології : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 240 с.

190. Тихонова О. В. Щодо розуміння категорії «кримінологічна характеристика». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 246–249. (Серія «Юриспруденція»). URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/67.pdf>.

191. Тичина Д.М., Гелемей М.О. Запобігання втягненню молоді у вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів учасниками організованих злочинних об'єднань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 87, ч. 3. С. 344–351. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.1>

192. У Кривому Розі ліквідували наркокартель «Двадцятівські». *Укрінформ* : [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3675940-u-krivomu-rozi-likvidovali-narkokartel-dvadcativski.html>.

193. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

194. Ухвала Голосіївського районного суду міста Києва від 7 серп. 2024 р. Справа № 752/26769/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120880546>.

195. Федоров О. В. Інформаційні методики дослідження злочинності : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2024. 244 с.
196. Федчак І. А. Концептуальні основи та науково-практичні аспекти проактивних моделей правоохоронної діяльності : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 628 с.
197. Федчак І. А. Теорія та практика застосування проактивних моделей правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2024. 598 с.
198. Філіппов С. О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Хмельницький, 2019. 561 с.
199. Філіппов С. О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 40 с.
200. Філіппов С. О. Протидія транскордонній злочинності: глобальний контекст і реалії України : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 452 с.
201. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 362 с.
202. Цехан Д. М. Класифікація та особливості формування злочинних угруповань у місцях позбавлення волі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 2 (94). С. 334–345. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.94.334-345>.
203. Цехан Д. М., Єлхін О. В. Типові моделі формування доходів за результатами організованої злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.21>.
204. Цехан Д. М., Черемнова А. І. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 532–535. DOI: [10.32782/2524-0374/2024-6/133](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/133).
205. Шевченко Т. В. Незаконний збут наркотичних засобів з використанням електронних інформаційних ресурсів: проблеми кваліфікації.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. № 84. Ч. 3. С. 408–413. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.61>.

206. Юношев О. В. Примусове лікування від наркоманії: за і проти (кримінально-правове та кримінологічне дослідження). Донецьк : Дон. юрид. ін-т ЛДУВС, 2007. 256 с.

207. Якимова С. Детермінація злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 782. С. 193–198. (Серія «Юридичні науки»).

208. 21 U.S. Code § 848- Continuing criminal enterprise. *Cornell Law School* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/21/848>.

209. Code pénal. Version en vigueur au 15 février 2025. *Legifrance* : [site]. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/.

210. Código Penal de España (Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, de 1995): Revisión vigente desde 11 de Junio de 2024. *Noticias Juridicas* : [site]. URL: https://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

211. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the EU roadmap to fight drug trafficking and organised crime, COM/2023/641 final, 18 October 2023. *European Commission* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0641>.

212. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime. *European Union* : [site]. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/841/oj.

213. Criminal Law of the people's Republic of China. URL: <https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/5375/CHN5375%20Eng3.pdf>.

214. Dachak H. The Principle of Proportionality of Crime and Punishment in International Documents. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*. 2021. Vol. 8. № 4. P. 684–694. DOI: 10.18415/ijmmu.v8i4.2661.

215. Directive (EU) 2023/977 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 on the exchange of information between the law enforcement authorities of Member States and repealing Council Framework Decision 2006/960/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/977/oj/eng>.

216. Dismantling encrypted criminal EncroChat communications leads to over 6,500 arrests and close to EUR 900 million seized. June 8, 2021. *Europol* : [site]. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/dismantling-encrypted-criminal-encrochat-communications-leads-to-over-6-500-arrests-and-close-to-eur-900-million-seized>.

217. EU Drugs Action Plan 2021–2025. Official Journal of the European Union. 2021/C 272/02. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XG0708\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XG0708(01)).

218. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). 2024. *EU Drug Markets* : [site]. URL: https://www.emcdda.europa.eu/publications/eu-drug-markets_en.

219. Goodwin G. L., Pendleton J. H. Virtual Currencies: Additional Information Could Improve Federal Agency Efforts to Counter Human and Drug Trafficking. Washington : United States Government Accountability Office, 2021. 79 p.

220. Heat is rising: European ‘super cartel’ taken down in six countries. 2022. *Europol* : [site]. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/heat-rising-european-super-cartel-taken-down-in-six-countries>

221. Lutsenko Yu. V., Kharytonov . O. Countering Organized Crime in the European Context. *Теорія і практика правознавства*. 2024. Вип. 1 (25). С. 141–152.

222. Mackey T. K. Opioids and the Internet: Convergence of Technology and Policy to Address the Illicit Online Sales of Opioids. *Health services insights* 2018. No. 11. DOI: <https://doi.org/10.1177/1178632918800995>.

223. Mackey T. Solution to detect, classify, and report illicit online marketing and sales of controlled substances via Twitter: using machine learning and web

forensics to combat digital opioid access. *J Med Internet Res*. 2018. No. 4. Vol. 20. DOI: 10.2196/10029.

224. Mackey T. K., Kalyanam J., Katsuki T., Lanckriet G. Machine learning to detect prescription opioid abuse promotion and access via Twitter. *Am J Public Health*. 2017. No. 107 (12). P. 1910–1915. DOI: 10.2105/AJPH.2017.303994.

225. Política Nacional contra el Crimen Organizado 2022–2027. *SHERLOC*: [site]. URL: <https://sherloc.unodc.org/cld//treaties/strategies/chile/chl0004s.html?lng=ru&tmpl=sherloc>.

226. Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). 2021. *Europol*: [site]. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf.

227. Striltsiv O. M., Fedorenko O. A. Problems of legal regulation of the use of artificial intelligence technologies by the National Police of Ukraine. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 27. No. 1. P. 30–39. DOI: 10.56215/0122271.30.

228. The Fourth Five-Year Drug Abuse Prevention Strategy. August 2013. URL: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res//treaties/strategies/japan/jpn0001s_html/4_5strategy-e.pdf.

229. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the protocols thereto. New York, 2004. URL: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.

230. Vozniuk A. Criminal and Legal Counteraction to the Activities of Criminal Authorities: The Ukrainian Model. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 27. No. 1. P. 9–19. DOI: 10.33270/0122271.9.

231. Vozniuk A. A., Savchenko A. V., Tarasevych T. Y., Dudorov O. O., Klymenko O. A. Electronic Money and Payments as Means of Committing Crimes. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2020 Vol. 9 (4). P. 150–159. DOI: <https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0069>.

ДОДАТКИ

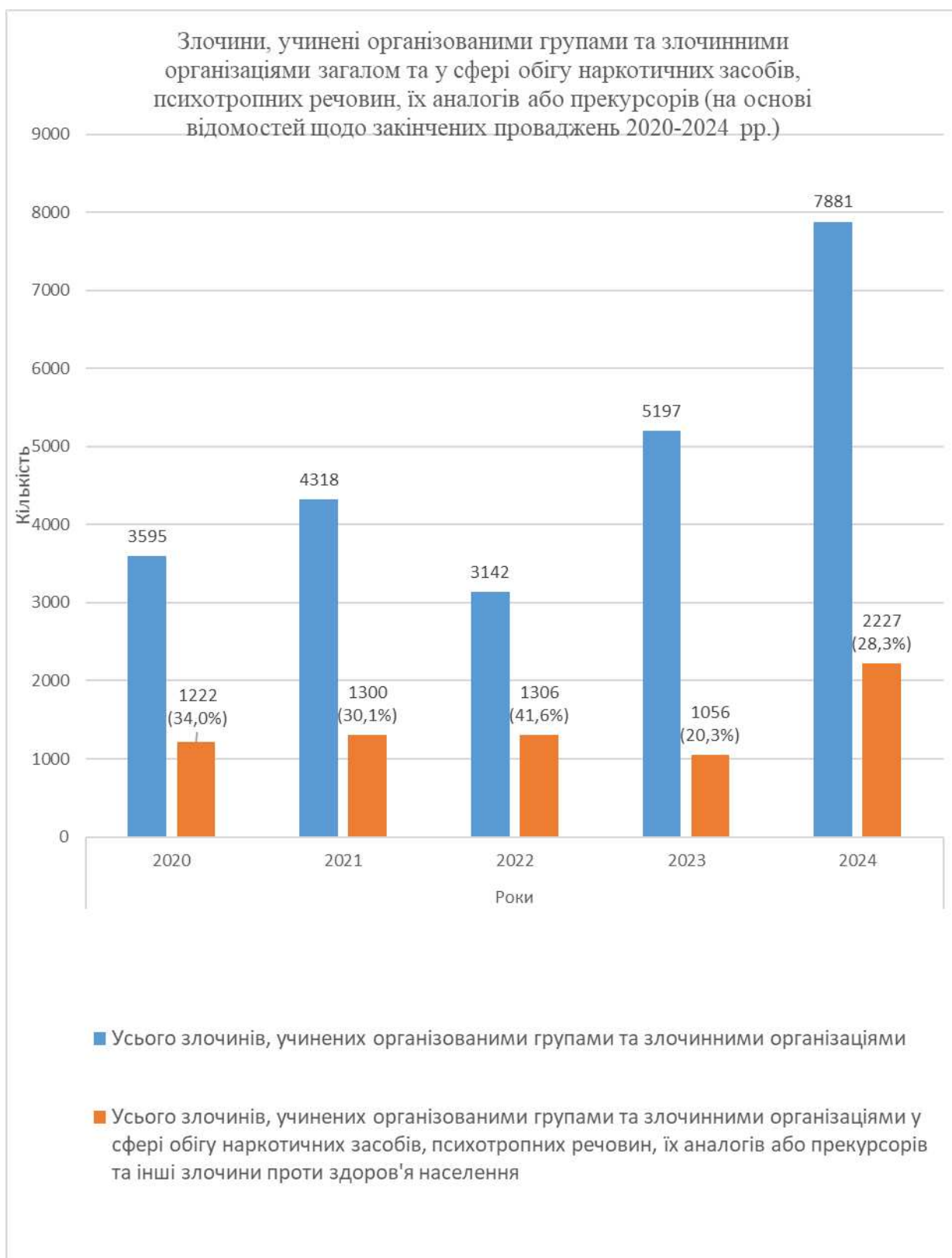
Додаток А

Статистичні дані щодо кримінальних правопорушень

Додаток А.1

Співвідношення злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, загалом і у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (на основі відомостей щодо закінчених проваджень 2020–2024 років) [171]

	Роки					Загалом	У середньому за рік
	2020	2021	2022	2023	2024		
Загалом злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями	3595	4318	3142	5197	7881	24133	4826,6
Загалом злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, та інших злочинів проти здоров'я населення	1222 34 %	1300 30,1 %	1306 41,6 %	1056 20,3 %	2227 28,3 %	7111 29,5 %	1422,2 29,5 %

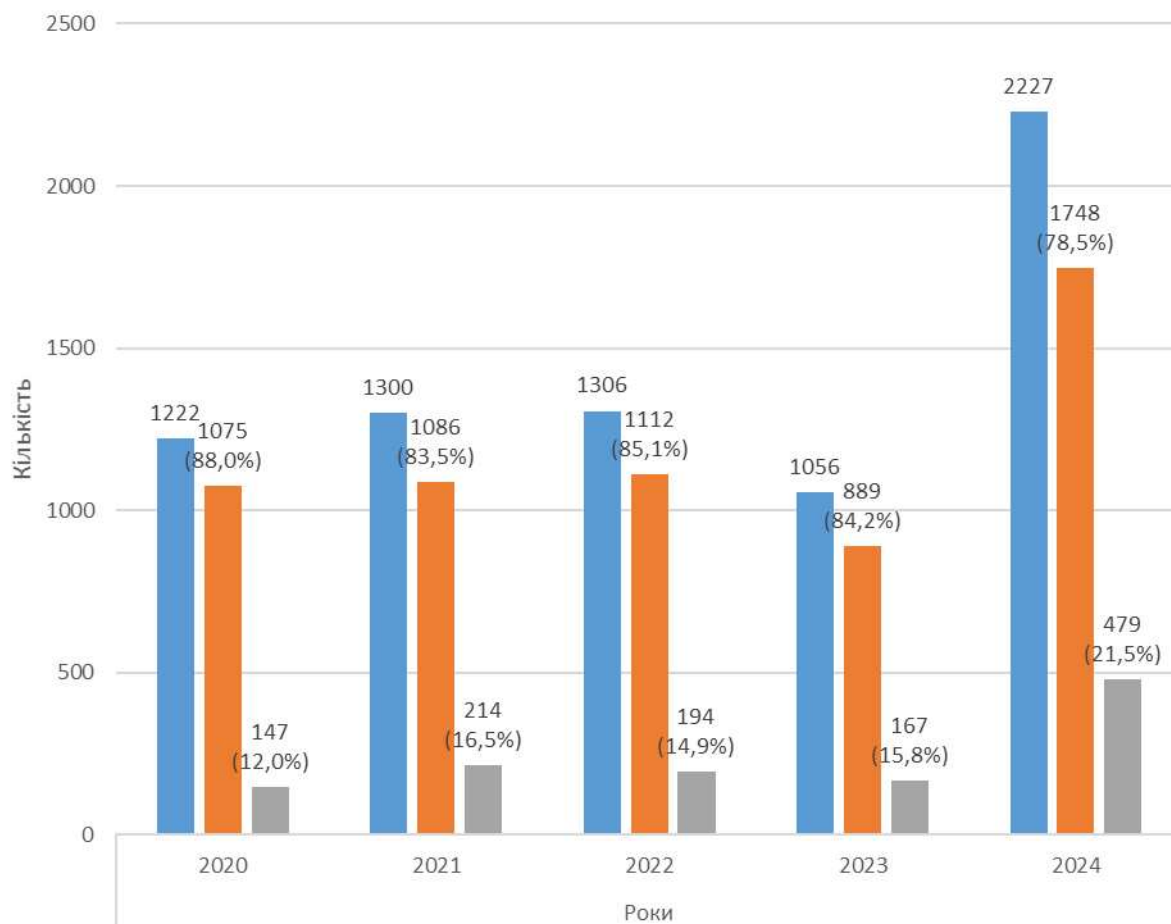

Додаток А.2

Співвідношення злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (на основі відомостей щодо закінчених проваджень 2020–2024 років) [171]

		Роки					Загалом	У середньому за рік
		2020	2021	2022	2023	2024		
Загалом злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, та інших злочинів проти здоров'я населення		1222	1300	1306	1056	2227	7111	1422
З них	злочинів, учинених організованими групами	1075 88,0 %	1086 83,5 %	1112 85,1 %	889 84,2 %	1748 78,5 %	5910 83,1 %	1182 83,1 %
	злочинів, учинених злочинними організаціями	147 12,0 %	214 16,5 %	194 14,9 %	167 15,8 %	479 21,5 %	1201 16,9 %	240 16,9 %

Співвідношення злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (на основі відомостей щодо закінчених проваджень 2020-2024 рр.)

- Усього злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення
- З них злочинів, учинених організованими групами
- З них злочинів, учинених злочинними організаціями

Додаток Б

Аналітична довідка

за результатами вивчення 47 вироків, винесених упродовж 2008–2022 років у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській, Черкаській областях та м. Києві щодо учасників злочинних організацій, які вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів

1. За результатами вивчення вироків, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень упродовж 2008–2022 років, встановлено **81** особу, яку судили як учасника злочинної організації, що вчиняла злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Вироки стосувалися злочинних організацій, що діяли на території України з 2006-го до 2022 року.

2. У цих вироків **11 (13,6 %) осіб виправдано** за ст. 255 КК України й **70 (86,4 %) осіб засуджено** за цією статтею, а також іншими статтями КК України.

За цей період за даними Державної судової адміністрації України засуджено за ст. 255 КК України 116 осіб. Якщо зіставити зазначені статистичні дані, то 60,3 % засуджених за ст. 255 КК України – це учасники злочинних організацій, що вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

За цей період в Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщено 118 вироків, серед яких 47 (39,8 %) стосувалося злочинних організацій, що вчиняють злочини у сфері наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Зазначене дає підстави стверджувати, що до кримінальної відповідальності притягують у значній частині випадків (орієнтовно в діапазоні від 40 до 70 %) учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Це не може бути неспростовним доказом того, що в Україні найбільше злочинних організацій саме в цій сфері. Імовірно, ідеться про вищу ефективність роботи працівників правоохоронних органів, що спеціалізуються на цій категорії злочинів.

3. Більшій частині засуджених за ст. 255 КК України (36 осіб, 51,4 %) призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (із застосуванням ст. 69 КК України).

4. Унаслідок цього 69 (98,6 %) учасників злочинних організацій засуджено за ст. 255 КК України до покарання у вигляді *позбавлення волі строком* на:

- 1 рік – 0 (0 %);
- від 1 до 2 років включно – 6 засуджених (8,7 %);
- від 2 до 3 років включно – 6 засуджених (8,7 %);
- від 3 до 4 років включно – 17 засуджених (24,6 %);
- від 4 до 5 років включно – 35 засуджених (50,7 %);
- від 5 до 6 років включно – 2 засуджених (2,9 %);
- від 6 до 7 років включно – 1 засудженого (1,5 %);
- від 7 до 8 років включно – 2 засуджених (2,9 %);

Одній особі (1,4 %) призначено покарання у вигляді штрафу.

Як додаткове покарання одній (1,4 %) особі призначено позбавлення спеціального звання та трьом (4,3 %) особам – конфіскацію майна.

5. Усім учасникам злочинних організацій, що вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, покарання призначено за сукупністю злочинів або вироків.

Тобто учасників цих злочинних організацій притягнуто до кримінальної відповідальності не лише за ст. 255 КК України, а й за іншими статтями Особливої частини цього Кодексу:

3 осіб (4,3 %) – за ст. 305 КК України (Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів);

7 осіб (10 %) – за ст. 306 КК України (Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів);

60 осіб (85,7 %) – за ст. 307 КК України (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

6 осіб (8,6 %) – за ст. 309 КК України (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту);

6 осіб (8,6 %) – за ст. 311 КК України (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів);

2 особи (2,8 %) – за ст. 313 КК України (Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням);

1 особу (1,4 %) – за ст. 315 КК України (Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

5 осіб (7,1 %) – за ст. 317 КК України (Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

1 особу (1,4 %) – за ст. 320 КК України (Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів);

6 осіб (8,6 %) – за ст. 321 КК України (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів);

1 особу (1,4 %) – за ст. 162 КК України (Порушення недоторканності житла);

1 особу (1,4 %) – за ст. 189 КК України (Вимагання);

1 особу (1,4 %) – за ст. 190 КК України (Шахрайство);

6 осіб (8,6 %) – за ст. 209 КК України (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом);

1 особу (1,4 %) – за ст. 213 КК України (Порушення порядку здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом);

5 осіб (7,1 %) – за ст. 263 КК України (Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами);

1 особу (1,4 %) – за ст. 364 КК України (Зловживання владою або службовим становищем);

1 особу (1,4 %) – за ст. 365 КК України (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу);

1 особу (1,4 %) – за ст. 366 КК України (Службове підроблення).

6. Остаточне покарання призначено за сукупністю злочинів шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим у вигляді позбавлення волі 68¹ учасникам:

– 1 рік – 0 (0 %);

– від 1 до 2 років включно – 3 засудженим (4,4 %);

– від 2 до 3 років включно – 3 засудженим (4,4 %);

– від 3 до 4 років включно – 5 засудженим (7,3 %);

– від 4 до 5 років включно – 40 засудженим (58,8 %);

– від 5 до 6 років включно – 10 засудженим (14,7 %);

– від 6 до 7 років включно – 2 засудженим (2,9 %);

– від 7 до 8 років включно – 1 засудженому (1,4 %);

– від 8 до 9 років включно – 2 засудженим (2,9 %);

– від 9 до 10 років включно – 1 засудженому (1,4 %);

– від 10 до 11 років включно – 1 засудженому (1,4 %).

В одному випадку затверджено угоду про визнання винуватості й визнано особу винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255, ч. 3 ст. 209 КК України, і призначено їй узгоджене сторонами угоди покарання:

за ч. 1 ст. 255 КК України у виді позбавлення волі на строк п'ять років. На підставі ст. 75 КК України особу звільнено від відбування покарання з іспитовим строком 3 роки;

за ч. 3 ст. 209 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у виді штрафу у розмірі п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

На підставі ч. 3 ст. 72 КК України покарання у вигляді штрафу зобов'язано виконувати самостійно без складання з іншими видами покарань.

¹ Одну особу на підставі угоди про визнання винуватості засуджено за ч. 1 ст. 255 КК України до позбавлення волі на строк п'ять років і на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування покарання з іспитовим строком 3 роки та за ч. 3 ст. 209 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до штрафу у розмірі п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить вісімсот п'ятдесят тисяч гривень з конфіскацією майна. На підставі ч. 3 ст. 72 КК України судом постановлено покарання у вигляді штрафу виконувати самостійно без складання з іншими видами покарань. З огляду на це, за ст. 255 КК України до покарання у виді позбавлення волі на певний строк засуджено 69 осіб, а остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у виді позбавлення волі на певний строк призначено лише 68 засуджених.

Ще в одному випадку особу засуджено за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255 та ч. 4, 5 ст. 27, ч. 3 ст. 307 КК України, і на підставі ст. 70 КК України шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим призначено особі остаточне покарання за сукупністю злочинів у виді штрафу.

7. Окрім позбавлення волі, до 32 (45,7 %) учасників злочинних організацій застосували конфіскацію майна, до 5 (7,1 %) – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, до 1 (1,4 %) – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, до 5 (7,1 %) – штраф.

Конфіскація здебільшого стосувалася всього майна, що належало засудженому на праві приватної власності.

Застосовано такі форми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: «позбавлення права обіймати посади, пов'язані з господарсько-фінансовою сферою строком на 1 рік», «позбавлення права обіймати посади в правоохоронних органах строком на 3 роки», «позбавлення права обіймати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки», «позбавлення права обіймати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки», «позбавлення права обіймати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки»).

Одну особу на підставі ст. 54 КК України позбавлено спеціального звання «капітан міліції».

8. З 40 (57,1 %) особами укладено *угоду про визнання винуватості*. У вивчених вироках угоди вперше почали укладати лише 2017 року. З 2017 року угоду про визнання винуватості укладено з 95,2 % засуджених.

Щодо 31 особи (77,5%) укладення таких угод має наслідком звільнення від відбування покарання з випробуванням.

9. Водночас 32 учасників злочинної організації (39,5 %) було *звільнено від відбування покарання з випробуванням* (ст. 75 КК України).

Іспитовий строк в усіх випадках становив 3 роки.

На засудженого було покладено такі обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації та повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання. Значно рідше його зобов'язували не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вознюк А. А., Будік І. М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 74, ч. 2. С. 199–207. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68>.

2. Будік І. М. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (104). С. 252–266. DOI: 10.33766/2786-9156.104.252-266.

3. Вознюк А. А., Будік І. М. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2 (106). С. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.23-37>.

4. Будік І. М. Детермінанти злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 672–679. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.104>.

5. Будік І. М. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 3 (107). С. 197–208. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.197-208.

6. Будік І. М. Актуальні питання запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 127–130.

7. Будік І. М. Призначення покарання учасникам злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–202.

8. Будік І. М. Типологія учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 114–117.

9. Будік І. М. Заходи конспірації у діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 268–272.

10. Будік І. М. Місце корупції в детермінації організованого наркобізнесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 295–297.

11. Будік І. М. Окремі питання кваліфікації дій учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 8 листоп. 2024 р.). Львів : Львів. Держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 32–34.

12. Будік І. М. Використання сучасних технологій у протидії організованому наркобізнесу. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості* : зб. тез круглого столу (14 берез. 2025 р.) / упоряд. О. О. Барабаш. Львів : ЛьвДУВС, 2025. С. 41–43.

Акти впроваджень

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного
слідчого управління – начальник
управління організації досудового
розслідування Національної поліції
України, полковник поліції

Сергій КОЛЕСНИК

07 лютого 2025 року

АКТ № 20675 - 2025

Про впровадження у практичну діяльність
Головного слідчого управління Національної
поліції України результатів дисертаційного
дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

заступника начальника управління
організації роботи та методичного
забезпечення Головного слідчого
управління Національної поліції України –
начальника 1-го відділу, полковника поліції
Володимира Ананченко

членів комісії:

заступника начальника 3-го відділу
управління організації роботи
та методичного забезпечення Головного
слідчого управління Національної поліції
України, доктора філософії, майора поліції
Максима Романова

старшого слідчого в особливо важливих
справах 3-го відділу управління організації
роботи та методичного забезпечення
Головного слідчого управління
Національної поліції України, майора
поліції Аліни Віткалової

Комісія відповідно до доручення Національної поліції України
№ 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання
актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового
розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду
основних положень та результатів дисертаційного дослідження аспіранта
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-

наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ Будіка Ігоря Миколайовича на тему: «Запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації» зі спеціальності 081 (Право).

Установлено, що викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації, чому й приділено значну наукову увагу.

Для практичної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, що відображені за змістом низки наукових робіт Будіка І. М., зокрема до основних із них слід віднести:

1. Вознюк А. А., Будік І. М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 74: Ч. 2. Серія Право. С. 199–207.

2. Будік І. М. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка. 2023. Вип. 4 (104). С. 252–266.

3. Вознюк А. А., Будік І. М. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка. 2024. Вип. 2 (106). С. 23–37.

4. Будік І. М. Детермінанти злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 5. С. 672–679.

5. Будік І. М. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка. 2024. Вип. 3 (107). С. 197–208.

6. Будік І. М. Призначення покарання учасникам злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30.11.2022). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–202.

7. Будік І. М. Актуальні питання запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24.11.2022). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 127–130.

8. Будік І. М. Заходи конспірації у діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет.

конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23.11.2023).
Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 268–272.

9. Будік І. М. Типологія учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 02.11.2023). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 114–117.

10. Будік І. М. Місце корупції в детермінації організованого наркобізнесу. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8.12.2023). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 295–297.

11. Будік І. М. Окремі питання кваліфікації дій учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 08.11.2024). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 32–34.

Ураховуючи зазначене, матеріали дисертаційного дослідження можуть застосовуватися у практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, семінарів, парад, а викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути використані під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів Національної поліції України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

Володимир АНАНЧЕНКО

Члени комісії:

Максим РОМАНОВ

Аліна ВІТКАЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2025 року

АКТ11.03.

2025

м. Київ

№ 23-14

Впровадження результатів дисертації Будіка Ігоря Миколайовича на тему «Запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації» в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук Д. А. Горбенко;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України О. В. Тихонової;
- професора кафедри кримінології та інформаційних технологій, кандидата юридичних наук, професора Ю. О. Левченка;
- завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування ННПП, доктора психологічних наук, професора Ю.Ю. Бойко-Бузиль;
- головного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННПД, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Д. М. Тичини;
- завідувача загальної бібліотеки Л. Г. Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці здобувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННПД Національної академії внутрішніх справ Будіка Ігоря Миколайовича

«Запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, учинених учасниками злочинних організацій.

Проаналізовано основні результати дослідження Будіка І. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Вознюк А. А., Будік І. М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Випуск 74: частина 2. Серія Право. С. 199–207. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68> URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273672/269035>

2. Будік І. М. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Випуск 4 (104). С. 252–266. DOI:10.33766/2786-9156.104.252-266

3. Вознюк А. А., Будік І. М. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). С. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.23-37>

4. Будік І. М. Детермінанти злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 672–679. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.104>

5. Будік І. М. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 197–208. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.197-208

6. Будік І. М. Актуальні питання запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 127–130.

7. Будік І. М. Призначення покарання учасникам злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII

Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–202.

8. Будік І. М. Типологія учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 02 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 114–117.

9. Будік І. М. Заходи конспірації у діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 268–272.

10. Будік І. М. Місце корупції в детермінації організованого наркобізнесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* [Текст] : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 295–297.

11. Будік І. М. Окремі питання кваліфікації дій учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 32–34.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Будіка І. М. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до проектів нормативно-правових актів.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО
 Олена ТИХОНОВА
 Юрій ЛЕВЧЕНКО
 Юлія БОЙКО-БУЗИЛЬ
 Дмитро ТИЧИНА
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
почесний працівник поліції

Станіслав МОЗОЛЬ

2025 року

АКТ11.03. 2025

м. Київ

№ 22-017

Впровадження результатів дисертації Будіка Ігоря Миколайовича на тему «Запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу В. О. Бойчук;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук Д. А. Горбенко;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України О. В. Тихонової;
- професора кафедри кримінології та інформаційних технологій, кандидата юридичних наук, професора Ю. О. Левченка;
- завідувача кафедри кримінального права та кримінології ННПП, доктора юридичних наук, професора В. В. Бабаніної;
- головного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННПД, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Д. М. Тичини;
- завідувача загальної бібліотеки Л. Г. Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та наукові праці аспіранта науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННПД Національної академії внутрішніх справ Будіка Ігоря Миколайовича за темою «Запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчиняють злочинні організації».

Проаналізовано основні результати дослідження Будіка Ігоря Миколайовича, зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Вознюк А. А., Будік І. М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Випуск 74: частина 2. Серія Право. С. 199–207. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68> URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273672/269035>

2. Будік І. М. Кримінально-правова характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (104). С. 252–266. DOI:10.33766/2786-9156.104.252-266.

3. Вознюк А. А., Будік І. М. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). С. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.23-37>

4. Будік І. М. Детермінанти злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 672–679. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.104>

5. Будік І. М. Шляхи вдосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 197–208. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.197-208

6. Будік І. М. Призначення покарання учасникам злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–202.

7. Будік І. М. Актуальні питання запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 127–130.

8. Будік І. М. Заходи конспірації у діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII

Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 268–272.

9. Будік І. М. Типологія учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 02 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 114–117.

10. Будік І. М. Місце корупції в детермінації організованого наркобізнесу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* [Текст] : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 295–297.

11. Будік І. М. Окремі питання кваліфікації дій учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 32–34.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Будіка Ігоря Миколайовича містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін з кримінології та кримінального права, під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Вікторія БОЙЧУК

Дар'я ГОРБЕНКО

Олена ТИХОНОВА

Юрій ЛЕВЧЕНКО

Вікторія БАБАНІНА

Дмитро ТИЧИНА

Людмила ГАЙДАР